

Hlavní aktéři vývoje bezpečnostní situace ve světě v horizontu 2020 s výhledem 2050

Sborník z workshopu k přípravě scénáře
„Vývoj bezpečnostní situace ve světě, Evropě, ČR
v horizontu roku 2020 s výhledem do roku 2050“
Praha, 14. června 2006

Uspořádali:
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.
PhDr. Libor Stejskal

Praha 2006

Obsah

Úvodní slovo	3
Miloš Balabán	
Současná situace a budoucí vývoj Evropy do roku 2020 s výhledem 2050	4
Věra Řiháčková - Tomáš Weiss	
Postavení USA jako jediné supervelmoci	21
Otto Pick	
Situace v Číně a její budoucí vývoj	24
Rudolf Fürst	
Postavení Ruska a jeho vývoj do roku 2020 s výhledem do roku 2050	34
Miloš Balabán	
Situace a vývoj v „islámském světě“ do roku 2020 s výhledem do roku 2050	48
Zuzana Kříhová - Alena Sadiqová - Adriana Stříbrná	
Geostrategické osi v 21. století	56
Štefan Volner	

Sborník neprošel jazykovou úpravou, jedná se o ryze pracovní text.

Slovo úvodem

Jedním z cílů výzkumného záměru Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK „Vize a strategie rozvoje české společnosti v EU“ je i zpracování scénáře vývoje bezpečnostní situace ve světě „Svět, Evropa, ČR 2020 s výhledem do roku 2050“ jehož odbornými garanty jsou PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., PhDr. Antonín Rašek a PhDr. Libor Stejskal. Součástí přípravy tohoto scénáře je i analýza současného stavu, vývojových trendů a perspektiv hlavních světových aktérů - Spojených států amerických, Evropy, Číny, Ruska a islámského světa a též geostrategických os ve 21. století Tyto studie připravili experti z Fakulty sociálních věd a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Univerzity Mateje Bela v Banské Bystrici a Ústavu mezinárodních vztahů MZV Praha. Jejich prezentace a oponentury proběhly na workshopu pořádaném CESES 14. června 2006.

Současná situace a budoucí vývoj Evropy do roku 2020 s výhledem 2050¹

Věra Řiháčková - Tomáš Weiss

Institut pro evropskou politiku EUROPEUM

1.1. Stručný historický vývoj (TW)

Počátky evropské integrace na jejímž konci se nachází Evropská unie se datují do roku 1950, kdy francouzský ministr zahraničí Robert Schuman navrhnul vytvoření nadnárodního úřadu, v jehož prospěch by se Francie a Německo vzdaly suverenity nad svým těžebním a ocelářským průmyslem. Zakládající smlouvu Evropského společenství uhlí a oceli podepsaly navíc vedle Francie a Německa také Itálie a státy Beneluxu. Úspěch společenství, které spojilo dlouholeté úhlavní nepřátele, byl o šest let později korunován rozšířením spolupráce o další sektory v rámci Evropského hospodářského společenství a Evropského společenství pro atomovou energii (EURATOM).

Integraci Evropy lze charakterizovat dvěma paralelními procesy, které probíhají více či méně současně od založení prvního společenství. Jedná se na jedné straně o geografické rozšiřování společenství a na straně druhé o prohlubování integrace mezi členskými státy, kde je ještě možno rozlišovat mezi rozšiřováním okruhu pravomocí nadnárodních orgánů a změnách ve způsobu rozhodování na evropské úrovni.

Územní rozšiřování proběhlo v několika vlnách, kdy k prvnímu rozšíření evropských společenství došlo v roce 1973 a k dosud poslednímu v roce 2004². Rozhodující pro úspěch nového společenství bylo rozšíření první, v němž do EHS vstoupila Velká Británie společně s Irskem a Dánskem. Ukázalo se totiž, že integrace reprezentovaná původní šestkou je životaschopnější, než Británií založené a ihned po vzniku opuštěné Evropské společenství volného obchodu. Další vlny rozšíření již přímo vyplývaly z vnitřní dynamiky přistupujících zemí, jako tomu bylo v případě Řecka, Španělska, Portugalska, nebo z vývoje geopolitického, což je případ neutrálních států Švédska, Finska a Rakouska a zemí bývalého sovětského bloku.

V centru evropské integrace od počátků byla a stále zůstává ekonomická spolupráce, která má nicméně výsostně politický smysl. Hlavní myšlenkou procesu je totiž přesvědčení, že státy, které spolu obchodují a jsou hospodářsky úzce provázané, proti sobě nemohou vést válku. Zajištění volného pohybu zboží, osob, služeb a kapitálu je navíc do velké míry pouze technický problém, který lze vyřešit bez diskuse o principiálních politických otázkách. Pod tlakem vnějších událostí, jako byla například ropná krize v sedmdesátých letech, respektive s možnostmi umožněnými vnějším vývojem, jako byl pád východního bloku, se nicméně ekonomická integrace postupně rozšiřovala o spolupráci v zahraniční a bezpečnostní politice a v otázkách justice a vnitra. Stále ovšem zůstávají oblasti, v nichž členské státy odmítají sdílet suverenity, jako jsou například rozhodnutí o vysílání vojáků do zahraničí nebo přímé daně.

Přestože byl jádrem prvního společenství přenos suverenity na nadnárodní úroveň, v dalších letech a v dalších oblastech politiky nebyly členské státy ochotny vzdávat se svých pravomocí příliš rychle. Příмым důsledkem této zdrženlivosti je současná piliřová struktura Evropské unie. O otázkách prvního piliře je rozhodováno kvalifikovanou většinou a nadnárodní instituce (Evropská komise, Evropský parlament a Evropský soudní dvůr) jsou hlavními tahouny vývoje. Ve druhém a třetím piliři, zahraniční politice a soudní spolupráci, je vliv nadnárodních institucí významně omezen a státy rozhodují takřka výhradně jednomyslně. Postupně lze ovšem vidět snahu o komunitarizaci dalších oblastí a posun ke způsobu rozhodování, který více reflektuje demografickou sílu členských států, což se projevuje v přesunu některých politik do prvního piliře a současné diskusi o zrušení piliřové struktury a předefinování kvalifikované většiny.

¹ Autoři děkují všem účastníkům workshopu „Vývoj bezpečnostní situace ve světě, Evropě, ČR v horizontu roku 2020 s výhledem do roku 2050“ za podnětné poznámky. Poděkování pak patří především recenzentovi studie Tomáši Karáskovi.

² Bulharsko a Rumunsko vstoupí do EU v lednu 2007 nebo 2008 a o členství dále vyjednávají Chorvatsko a Turecko. Status kandidátské země má i Makedonie.

1.2. Základní přírodní zdroje, závislost na neevropských zdrojích (TW)

Politika Evropské unie v oblasti přírodních zdrojů spadá pod snahu o zajištění trvale udržitelného rozvoje, jehož cílem je, aby budoucí generace nebyly nuceny při naplňování svých potřeb činit ústupky. Pozornost je věnována v první řadě ekologickým dopadům využívání přírodních zdrojů, protože ty jsou považovány za „hodny větší pozornosti než jejich možný nedostatek“³. Základním požadavkem je proto oddělení trendů (*decoupling*), tedy narušení přímé úměrnosti mezi růstem a souvisejícími ekologickými škodami.

V posledních měsících a letech se ale ukazuje, že nedostatek jednoho typu surovin má potenciálně větší důležitost, než související ekologické problémy. Jedná se o energetické suroviny, na jejichž dovozu je evropská ekonomika závislá.

V současnosti dováží Evropská unie polovinu své energetické spotřeby ze zahraničí. Obzvláště patrná je závislost na dovozech ropy (více než 75%), která se na celkové spotřebě energie podílí téměř 40%.⁴ Důležitým faktorem při hodnocení evropské závislosti je původ dovážených surovin. S výjimkou Norska, z něž pochází zhruba 20% importu ropy a téměř 30% zemního plynu, jsou všechny ostatní významné země původu nestabilní a nespolehlivé, ať už jde o země bývalého Sovětského svazu včetně Ruska, Saúdskou Arábii, Libyi, Írán, Alžírsko nebo Nigérii. V posledních letech navíc prudce stoupají ceny⁵.

Evropská unie se závislostí na dovozech energetických surovin začala intenzivně zabývat začátkem tohoto roku v závislosti na ruském postupu při sporech o dodávky plynu s Ukrajinou a dalšími státy. V současnosti je sice Rusko závislé na svých evropských zákaznících stejně jako oni na něm, v budoucnu ovšem bude moci prodávat plyn pomocí nově budovaného plynovodu i do Číny, která bude se svoji rostoucí ekonomikou potřebovat stále více zdrojů energie.

Evropská komise zveřejnila v březnu tohoto roku zelenou knihu věnovanou bezpečnosti dodávek energie, v níž definuje postupy, pomocí nichž by se měla Evropská unie postupně zbavovat své závislosti. Jde zejména o zvyšování účinnosti, zvyšování podílu energie z obnovitelných zdrojů, vývoj nových technologií a diverzifikace zdrojů dodávek, například pomocí nových kanálů z Afriky nebo oblasti Kaspického moře.⁶

Jarní summit Evropské rady ovšem nedospěl k žádným výraznějším výsledkům a nelze ani očekávat, že by se Evropské unii podařilo zbavit se závislosti na dovozu energetických surovin v řádu několika desetiletí. Odborné odhady se shodují v tom, že evropská závislost bude naopak v příštích letech stoupat, a to až na asi 80% spotřeby zemního plynu (z toho více než 50% ze zemí SNS)⁷ a 94% spotřeby ropy⁸. Energie z jádra a obnovitelných zdrojů by neměla tvořit více než asi 20% celkové spotřeby energie v EU.⁹ Ve výhledu několika dekád na tom nic nezmění ani obnovená diskuse o jaderné technologii ani nedávno zahájená práce na novém typu fúzního reaktoru.¹⁰

1.3. Geostrategické postavení Evropy (TW)

Zatímco během studené války probíhala Evropou hlavní linie střetu mezi Východem a Západem, po pádu sovětského bloku a zklidnění situace na Balkáně zmizelo dění v Evropě z agendy světového společenství.

³ Evropská komise, *Towards a Thematic Strategy on the Sustainable Use of Natural Resources*, COM(2003) 572, p. 4

⁴ Evropská komise, *EU Energy and Transport in Figures. Statistical Pocketbook 2005*, Tab. 2.2.2 a 2.2.3

⁵ Evropská komise, *Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii*, KOM(2006) 105, p. 3

⁶ *Ibid.*, pp. 10-15

⁷ Evropská komise, *World energy, technology and climate policy outlook 2030*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003, pp. 90-92; International Energy Agency, *World Energy Outlook 2004*, Paříž: OECD/IEA, 2004, p. 252

⁸ International Energy Agency, *World Energy Outlook 2004*, Paříž: OECD/IEA, 2004, p. 252

⁹ *Ibid.*; Evropská komise, *World energy, technology and climate policy outlook 2030*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003, p. 37

¹⁰ Shoda účastníků konference Energetická bezpečnost EU pořadané Střediskem bezpečnostní politiky CESES, Praha 31.5.2006

Centry pozornosti příštích desetiletí budou Blízký východ (rozšířený o oblasti Černého a Kaspického moře), jihovýchodní Asie, Afrika a Jižní Amerika. Evropská unie se bude stejně jako ostatní světové mocnosti aktivně zapojovat do dění v těchto oblastech, na rozdíl od Spojených států a v budoucnu i Číny, které budou hrát důležitou roli ve všech zmíněných centrech, vliv Evropské unie zůstane omezen na oblast Blízkého východu, Afriky a částečně Jižní Ameriky.

Pro státy Afriky i Jižní Ameriky bude Evropská unie sloužit jako vzor spolupráce států s rozdílnou tradicí. Společně s tradičními kulturními a jazykovými vazbami to umožní Evropské unii udržet si v těchto oblastech důležitý vliv, který se ovšem bude lišit svoji intenzitou. U Afriky lze předpokládat, že EU bude nejdůležitějším hráčem a bude využívat celé spektrum nástrojů včetně vojenských. V Latinské Americe se evropský vliv omezí na obchodní vazby a sílu příkladu.

Intenzita angažmá na Blízkém východě bude záležet na tom, kde se zastaví její rozšiřování. Rozhodující bude, jestli do Unie vstoupí Turecko, které by zesílilo vliv Evropanů v Kaspické oblasti a zároveň by se snažilo dosáhnout konzistentnější evropské politiky vůči Blízkému východu, protože jakákoli zaváhání by přímo ohrozila jeho bezpečnost. To ovšem neznamená, že by se dala očekávat vojenská přítomnost Evropanů v této oblasti, která by v arabských zemích postavila Evropany na roveň Spojeným státům a která by na Kavkaze nebo ve střední Asii významně narušila vztahy s Ruskem. Vojenské nasazení by bylo možné očekávat v případě dosažení konečného řešení izraelsko-palestinského konfliktu, které ale není s přihlédnutím k vývoji posledních let příliš pravděpodobné.

S jihovýchodní Así si bude Evropská unie udržovat obchodní vazby, které ale nebudou stačit na ovlivňování vývoje regionu, v němž budou rozhodující Spojené státy, Čína, Indie a Austrálie.

1.4. Předpokládaný demografický vývoj včetně migrace a převažující sociální systém (TW)

V Evropské unii nelze mluvit o jednotném sociálním systému, protože Společenství má pouze právo „podporovat a doplňovat“¹¹ politiky členských států a v tomto ohledu nelze v nejbližší budoucnosti očekávat žádnou změnu¹². Základní charakter systému zůstává věcí národních států. Nelze proto hovořit ani o tzv. evropském sociálním modelu, protože modely lze definovat minimálně tři (skandinávský, liberální a strukturální-bismarkovský) a někteří autoři rozeznávají i čtyři¹³.

V globalizovaném světě se staly sociální a pracovněprávní systémy většiny evropských států, které vznikaly v prvních desetiletích po druhé světové válce, z konkurenčního hlediska nevýhodou. Imperativem dneška a příštích let je a bude flexibilita, což již akceptovaly i některé levicové vlády západní Evropy. V příštích letech je proto možno očekávat tlak na postupnou liberalizaci pracovních trhů a snižování zaměstnaneckých jistot, ovšem za udržení minimálních standardů. Lze také předpokládat snahu o zvyšování zaměstnanosti (jeden z hlavních cílů revidované lisabonské agendy), rozvoj zaměstnávání žen a na částečný úvazek.

Současná krize sociálních systémů je kromě rigidity pracovních trhů do velké míry způsobena i stárnutím populace ve všech členských zemích. Vzhledem k tomu, že nelze očekávat radikální zvýšení porodnosti, jsou jen dvě možnosti, jak zachovat funkčnost sociálních systémů, které většinou fungují na průběžném financování - zvyšování věku odchodu do důchodu, který ale patří k nepopulárním opatřením, a příchod pracovníků ze zahraničí. V roce 2004 se například na celkovém přírůstku obyvatelstva EU-25 podílela imigrace 80 procenty.¹⁴ I tak ovšem demografové Eurostatu odhadují, že počet obyvatel EU klesne do roku 2050 o téměř 10 milionů.

To, že migrace není schopna zajistit přírůstek obyvatelstva v dalších dekádách, je do velké míry způsobeno i tím, že se v posledních letech projevuje nedůvěra Evropanů k přistěhovalcům a rozpadá se koncepce multikulturního soužití. V zemích západní Evropy, jako například ve Francii nebo Nizozemí, rostou preference stran, jejichž program obsahuje zastavení přistěhovalectví nebo dokonce návrat migrantů do zemí původu. Ukazuje se také, že evropská společnost své imigranty nikdy nedokázala

¹¹ čl. 138 SES

¹² Srov. čl. III-210 Smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu

¹³ Srov. A. Sapir, *Globalisation and the Reform of European Social Models*, Brusel: Bruegel, 2005

¹⁴ Vlastní výpočet na základě údajů Eurostatu.

integrovat (němečtí Turci, francouzští Arabové). Tato nedůvěra způsobuje i spory o dalším rozšiřování Evropské unie na východ a je důležitým faktorem zejména v debatě o přijetí Turecka.

Imigrační a azylová politika se v roce 2004 přesunula ze třetího do prvního pilíře EU, což znamená zesílení společného přístupu k občanům třetích zemí. V příštích letech lze v EU očekávat vytvoření společného azylového systému se společnými standardy a rozdělováním uprchlíků do jednotlivých zemí. Lze ovšem také očekávat společné zesílení ochrany hranic a spolupráci se třetími státy při zadržování nelegálních migrantů už mimo hranice EU.

Přestože některé státy uvažují o zjednodušení imigračních procedur (Španělsko, Itálie), nelze předpokládat otevření Evropy přílivu přistěhovalců, jak ukazuje i problematické otevírání pracovních trhů pro občany nových členských států. V příštích desetiletích je proto třeba počítat s poklesem počtu obyvatel v aktivním věku, a tedy i postupným zvyšováním věku odchodu do důchodu a demontáží řady prvků moderního státu blahobytu, zejména v oblasti ochrany pracovníků.

1.5. Evropské hodnoty (VŘ)

Evropská unie je prostor sdílených civilizačních hodnot. Vyjádřeno v preambuli Smlouvy o ústavě pro Evropu, jedná se o úctu k lidské důstojnosti, svobodu, demokracii, rovnost, právní stát a respektování lidských práv, které zahrnují práva osob patřících k menšinám. Tyto hodnoty jsou společné pro členské státy ve společenství, kde převládá pluralismus, nediskriminace, tolerance, spravedlnost, solidarita a rovnost. Respektování těchto hodnot je zároveň obecnou podmínkou pro všechny členské i kandidátské země. Společné obecné evropské hodnoty ale automaticky nevedou ke vzniku evropské identity, která by byla pro občany určující. Cílem definice toho, co je pro členské země EU společné a zároveň specifické, bylo mj. zvýšení pocitu sounáležitosti občanů s Unií. Podle některých se jedná o skryté odůvodňování oprávněnosti prohlubování integrace. Nutnost definování společných evropských hodnot byla totiž nejvíce zdůrazňována (kromě těch, kteří prosazovali křesťanské hodnoty) právě federalisty.

Jednota v rozdílnosti (Unity in diversity), buzzword používaný jako jedna z charakteristik Unie má reálný základ, který bude pro EU určující i v budoucnu. Historické odlišnosti a rozdíl v preferovaných hodnotách mezi severem a jihem Evropy vedl ke vzniku odlišných sociálních modelů (skandinávský nebo strukturální, anglosaský a kontinentální), které zůstanou v rámci jednotlivých členských zemích v hlavních rysech, tj. především v míře angažovanosti státu, zachovány i v blízké budoucnosti.

Historickým vývojem dosáhla Evropa také názorové plurality, nedokonalé a konfliktní společnosti, jejíž předností je otevřenost¹⁵. Pluralita a otevřenost by měly vést k vyšší názorové toleranci. Momentální trendy, které jsou označovány jako krize konceptů vycházejících z pluralismu, jako například multikulturalismu, o které se hovoří především v souvislosti s Nizozemím, naznačují nejen problematizaci této premisy, ale možný nárůst nežádoucích doprovodných jevů, především populismu a nacionalismu, které budou vyžadovat adekvátní politickou odpověď.

Evropská unie je většinou chápána jako postmoderní entita, která odvrhla konflikt ve prospěch kompromisu a násilná řešení ve prospěch dialogu a která spoléhá na mezinárodní právo a mezinárodní organizace. Vyvíjí se a je legitimizována pomocí opakovaného horizontálního vyjednávání s neurčitým koncem. Do budoucna se může nedostatek shody na vizi vlastního vývoje projevit jako problém, především v souvislosti s dalším rozšiřováním a možným poklesem atraktivnosti evropských hodnot a modelu demokratického uspořádání pro sousední země. Stabilizační potenciál EU se proto může výrazně snížit.

Jak bylo naznačeno výše, s debatou o evropských hodnotách bude i v budoucnu spjat problém „hranic Evropy“, tj. dalšího rozšiřování EU. Jeho vyjádřením byla mj. debata o explicitním uvedení křesťanských hodnot v preambuli ústavní smlouvy. Rozdělení členských států a jejich představitelů v debatě o křesťanských hodnotách se odvíjelo na základě tradičního politického štěpení (cleavages). Toto štěpení zůstane zachováno i v budoucnu. Pro explicitní uvedení křesťanských hodnot byli křesťanští demokraté, socialisté a liberálové naopak zdůrazňovali sekulární povahu evropských politických institucí a upozorňovali na nemožnost právního vymáhání hodnot náboženské povahy. Co se týče členských zemí, pro křesťanské hodnoty se vyslovovalo především Irsko, Polsko, Španělsko, Itálie, Slovensko, Litva, Rakousko a skrze ministra zahraničí Cyrila Svobodu (KDU-ČSL) také svým způsobem ČR.

¹⁵ Ralf Dahrendorf

Nejvýraznějšími oponenty zmínky o křesťanství byla Francie a Kypr. Postoj členských zemí je ovlivněn složením politické reprezentace. Konsensus většiny členských zemí na striktním zachování sekulárního charakteru EU zůstane v budoucnu zachován, ale pro veřejnou debatu bude otázka křesťanských hodnot a jinakosti Turecka v souvislosti s jeho možným vstupem určující i v budoucnu. Co se týče veřejného mínění, v souvislosti s debatami o vstupu Turecka do EU se bude jednat o jeden z klíčových faktorů, které fakticky určí „absorpční kapacitu“ Unie. Neplatí absolutně, že v těch členských zemích, které prosazovaly uvedení křesťanských hodnot v preambuli, je postoj veřejného mínění ke vstupu zemí s islámem jako převládajícím náboženstvím do EU negativní (např. Polsko, kde je míra podpory členství Turecka 42%, průměr EU je 31%¹⁶). Vývoj této debaty je sledován i ve státech s převahou muslimského obyvatelstva, které aspirují na případné členství v EU, tj. především Albánie a Ázerbajdžán. Vstup Turecka bude určující otázkou dalšího vývoje Unie, která výrazným způsobem ovlivní vnitropolitickou situaci v členských zemích a postoje elit, které se budou posouvat v závislosti na vizi prohlubování a rozšiřování EU a jejich vzájemného vztahu. Je velmi nepravděpodobné, že se ve střednědobém horizontu podaří zvrátit trendy veřejného mínění. Podpora tureckému členství v EU stále klesá a změna tohoto stavu by vyžadovala aktivní činnost politických elit.

Problematický může být i rozpor konceptu ochrany lidských práv, ke kterým se EU hlásí s ekonomickými zájmy především v souvislosti se vztahy s Čínou. Lidská práva jsou v Evropě chápána jako nutný požadavek pro zajištění osobní svobody a společenské spravedlnosti. Důrazem na zrušení trestu smrti, lidskou důstojnost, ale i na multilateralismus a mezinárodní právo, se EU také hodnotově vymezuje směrem k USA.

1.6. Politický systém a klíčové strategie dalšího rozvoje (VŘ)

Institucionální nastavení EU bylo zamýšleno jako systém vládnutí (governance), který bude bránit ideologickým konfliktům a zajistí nezávislé rozhodování a tvorbu politiky. Po zavedení přímých voleb do Evropského parlamentu, hlasování QMV a rozšiřování procedury spolurozhodování se stávající debata zaměřuje na celkovou politizaci¹⁷ systému jako na možný lék na pocíťovaný nedostatek legitimacy a výkonnosti Unie. Tato debata s sebou nese mnoho otázek¹⁸.

Poslední odpovědi členských zemí na tyto výzvy a nutnost připravit unijní instituce na další rozšiřování o státy Západního Balkánu byla snaha o změnu primárního práva ztělesněná ve Smlouvě o ústavě pro Evropu. Z výše uvedené perspektivy byla ale spíše odpovědí ve smyslu uchování statu quo. Výrazný posun směrem k politizaci Unie ve smyslu favorizujícího nastavení institucionálního rámce, který by umožnil další politizaci, se ale nedá očekávat ani v blízké budoucnosti. „Přirozená“ politizace EU bude vzhledem k vnějším tlakům nastupujících mocností (Indie, Čína), zmenšování celkového podílu na objemu globalizovaných mezinárodních ekonomických vztahů¹⁹ a demografickým trendům nejen v EU, ale například i v Rusku, dále postupovat. V případě dalšího většího²⁰ teroristického útoku na území EU se dá očekávat urychlení tendencí komunitarizovat příslušené oblasti spolupráce, které momentálně spadají především pod III. pilíř, i když některé členské státy budou proti²¹. Do roku 2020 by mělo dojít k výraznému posílení spolupráce zpravodajských služeb bývalých zemí Patnáctky a nových členských zemí.

Osud ústavní smlouvy byl fakticky zpečetěn negativními výsledky referend ve Francii a Nizozemí. Některé členské země pokračují v procesu ratifikace a některé, především Německo, Lucembursko,

¹⁶ Standard Eurobarometer 64, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb64/eb64_en.htm

¹⁷ Politizace chápána jako proces, kdy se oblasti spravované nezávislými institucemi a rozhodováním na základě logiky konsensu otvírají politické soutěži a principu většinového rozhodování.

¹⁸ Dále viz například Simon Hix, Why the EU needs (left-right) Politics? Policy Reform and Accountability are impossible without it, Notre Europe, Policy paper no 19, April 2006 a Stefano Bartolini, Should the Union be Politicised? Prospects and Risks, Notre Europe, Policy paper no 19, April 2006.

¹⁹ Stejně jako USA. Tento trend by mohl vést k posílení Transatlantické vazby.

²⁰ Analogického k útokům z 11. března 2004 v Madridu a 7. července 2005 v Londýně.

²¹ Především Velká Británie

Španělsko, Itálie s novou vládou Romana Prodiho, Belgie a některé nové členské země²² hájí názor, že by se jednání o nové smlouvě neměla zahajovat, EU by měla nadále fungovat podle Smlouvy z Nice a v příhodné době se pokusit ústavní smlouvu schválit. Tento scénář je ale velmi nepravděpodobný. Dohodu na tomto postupu bude blokovat Nizozemí a Francie, kde je v tomto smyslu očekávání změny postoje v souvislosti se střídáním na prezidentském postu spíše zbožným přáním. Pravděpodobně dojde k nové mezivládní konferenci, která by mohla být zahájena již koncem roku 2007, v případě odložení vstupu Rumunska a Bulharska o rok patrně až začátkem roku 2008. Témata budou nutně kopírovat body jednání o ústavní smlouvě, řešení ne nutně, i když množství přebraných částí z ústavní smlouvy bude patrně výrazné. Vzhledem k předchozímu vývoji bude nutná snaha legitimizovat přijatá řešení ve vnitropolitických debatách již v průběhu mezivládní konference. Je velmi nepravděpodobné, že by byla přijata smlouva, která by prohlubovala integrační proces zásadním způsobem. Pokud by ratifikační proces dospěl opět do slepé uličky a existovala výrazná vůle rozšířit Unii o Chorvatsko a Makedonii, je možné, že některé institucionální úpravy by mohly být včleněny do přístupových smluv těchto zemí.

Kromě nové úpravy primárního práva zaznívá v diskusích o budoucnosti Unie v mnoha členských státech možnost pokračovat v integračním procesu na základě různých modelů užší spolupráce mezi členskými státy. Problémem je často terminologická nejasnost, kdy jeden termín, např. tvrdé jádro, bývá používán pro více politických konceptů. V současnosti lze uvnitř EU nalézt celé spektrum forem flexibility od ad hoc výjimek z *acquis* pro jednotlivé země (mikro-flexibilita), přes vynětí celých států z působnosti některých politik (Eurozóna, Schengen, vízová a azylová politika) až po obecnou klauzuli o užší/posílené spolupráci, která byla zavedena Amsterodamskou a výrazně modifikována Nicejskou smlouvou. V obecné debatě se pak objevují modely EU reflektující proces diferenciací: vícerychlostní Evropa, variabilní geometrie, tvrdé jádro, avantgarda či Evropa à la carte²³. Model variabilní geometrie či vícerychlostní Evropy už v zásadě existuje a bude dále posilovat s rostoucím počtem členů. Chápeme-li tvrdé jádro jako permanentní skupinu zemí, která bude postupovat mezivládně („evropská integrace bez Bruselu“) a vytvoří tak exkluzivní skupinu, určující další vývoj, je tato myšlenka s největší pravděpodobností pasé, a to i ve Francii, kde byla prosazována po určitý čas částí politického spektra. Pasé je patrně i model, který navrhoval vytvoření nové skupiny zemí mimo EU. Je možné zaznamenat „pokusné balonky“, testující názory členských zemí na vznik „tvrdého jádra“ ve smyslu otevřené skupiny zemí, která bude prohlubovat spolupráci mezivládně v politikách týkajících se bezpečnosti - např. Nicolas Sarkozy navrhoval takový postup pro azylovou a imigrační politiku, nešlo by ale v žádném případě o stálé tvrdé jádro. Dalším modelem je tvrdé jádro ve smyslu fixní skupiny zemí, která bude postupovat kupředu v rámci komunitarizace s cílem expandovat supranacionální principy vládnutí i do oblastí, kde si zbytek členů EU chce ponechat „tradiční“ suverenitu, s možností pro členské státy, které zůstanou mimo, aby se v budoucnu připojily²⁴. Tento model by podporovala Evropská komise. Žádný z uvedených modelů ale nebude zřejmě ve skutečném vývoji EU zcela dominovat. Na relevanci ovšem zikávají v momentě, kdy by se v EU na úkor rozšiřování zastavil proces prohlubování evropské integrace, takový vývoj je ale spíše nepravděpodobný.

V nové smlouvě je možné očekávat úpravu posílené spolupráce ve smyslu ústavní smlouvy, stejně jako zavedení stále strukturované spolupráce v oblasti obrany, opět pouze za předpokladu, že zůstane zachována forma schválená pro ústavní smlouvu, tj. s pojistkou proti vytvoření stálého tvrdého jádra. Velká Británie akceptuje ideu evropské obranné politiky, ale bude i nadále prosazovat, aby se jí mohly účastnit všechny členské země, které budou chtít. Nebude-li nová smlouva přijata s touto úpravou, je možné očekávat tendence k vytvoření tvrdého jádra v oblasti obrany, patrně ovšem bez účasti Velké Británie a tedy fakticky beze smyslu.

²² Včetně ČR, ústy ministra zahraničí Cyrila Svobody (který jako první český politik prohlásil, že ústavní smlouva je mrtvá) naposledy 25.5. v Senátu Parlamentu ČR, situace se ovšem bude vyvíjet v závislosti na výsledku voleb v červnu 2006.

²³ Dále viz Ivo Šlosarčík, David Král, Perspektiva vzniku pevného jádra či jader v EU a z toho plynoucí vliv na postavení ČR a dalších přístupujících států, Institut pro evropskou politiku EUROPEUM, http://www.europeum.org/doc/arch_eur/Pevna_jadra.pdf

²⁴ Nejvýraznějším příkladem této podoby tvrdého jádra byly snahy SRN na přelomu 80./90. let o vytvoření politické unie či alespoň proto-politické unie některých členských států EU v kontextu vytváření evropské měnové unie.

1.7. Stav ekonomiky a její vývoj (TW)

Státy Evropské unie patří mezi nejrozvinutější ekonomiky světa a lze očekávat, že tomu tak bude i v dalších desetiletích. EU-25 se podílí na světovém hrubém domácím produktu více než 20 procenty²⁵ a na světovém importu i exportu více než 19 procenty²⁶. Na mezinárodní scéně patří k hlavním zastáncům liberalizace obchodu v rámci WTO.

V posledních letech ovšem roste evropským podnikům asijská konkurence. V segmentu tzv. obchodovatelných statků, nejsou evropští výrobci schopni konkurovat výrobě z rozvojových zemí, kde je několikanásobně nižší cena práce. Proto dochází k přesunu průmyslových odvětví, která nepotřebují kvalifikovanou pracovní sílu, jako je například textilní průmysl, mimo země Evropské unie.

Na rozdíl od ustálených vnějších ekonomických vztahů, které jsou řízeny na evropské úrovni a obecně se vyznačují tlakem na liberalizaci obchodu, se vnitřní ekonomická situace Evropské unie bude v příštích letech prudce vyvíjet. Bez pochyby bude muset být reformován evropský rozpočet a v jeho rámci zejména principy Společné zemědělské politiky. V centru diskuse bude dále liberalizace služeb a přistupování dalších zemí ke společné měně.

Další vývoj ekonomické integrace se bude odvíjet od toho, jak bude pokračovat rozšiřování Evropské unie dále na východ. Reforma zemědělské politiky proběhne v každém případě, pokud se ale Evropská unie bude dále rozšiřovat, bude její postup muset být rychlejší a razantnější. Velkým diskusním tématem příštích let bude harmonizace fiskální politiky a sjednocování přímých daní, které budou vyžadovat některé staré členské státy tím spíše, čím víc se bude Unie rozšiřovat a čím víc budou noví členové konkurovat nízkými daněmi. Nelze ovšem očekávat, že by se unie shodla na harmonizaci této oblasti, protože nové členské státy budou mít dlouhodobě oporu v odpůrcích ze západní Evropy, zejména z Británie. Na druhou stranu ale také nelze očekávat radikální nárůst evropského rozpočtu, i přes tlak Komise a Parlamentu.

Otázka liberalizace služeb hýbala Evropskou unií v posledních letech a byla pravděpodobně i jedním z důvodů neúspěchu francouzského referenda o evropské ústavě. I přes nedávný kompromis zůstává stále řada sektorů, kterých se liberalizační směrnice netýká a lze proto očekávat pokračování diskuse. Šance na její další liberalizaci budou opět záviset na rychlosti rozšiřování EU. Pokud se rozšiřování zastaví, státy, které doposud odmítaly otevřít svůj trh levným službám ze zahraničí budou náchylnější k ústupkům, protože životní úroveň východoevropských členských zemí se bude přibližovat životní úrovni na západě a budou se tak sblížovat i ceny služeb. Pokud by se ale měla Evropská unie dále rozšiřovat rychle, nebudou staré členské státy, jako třeba Francie, chtít svůj trh dále otevírat, protože se budou bát velmi levné konkurence z nově přistoupivších zemí.

Ke společné měně bude přistupovat stále větší počet členských států, ale při jejich přijímání bude kladen důraz na pečlivé plnění všech maastrichtských kritérií. Lze předpokládat, že se postupně přidají i staré členské státy, které si z původní smlouvy vyjednaly opt-out. Dříve ovšem Švédsko a Dánsko, a teprve nakonec Velká Británie. To ovšem nelze očekávat dříve, než po schválení nové základní smlouvy, ať už bude založena na dnešní ústavní smlouvě nebo na přizpůsobení Smlouvy z Nice.

1.8. Technologická úroveň (TW)

Závěry předsednictví schválené Evropskou radou v Lisabonu²⁷ v březnu 2000 obsahovaly závazek, podle něhož se Evropská unie má stát do roku 2010 nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější znalostní ekonomikou na světě. Jedním z konkrétních kroků, které měli unii pomoci tohoto cíle dosáhnout bylo vytvoření evropského prostoru pro výzkum a inovaci. Přestože revidovaná Lisabonská strategie z roku

²⁵ CIA, The World Factbook

²⁶ údaje Eurostatu

²⁷ Dostupné na http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm (30.5.06)

2005²⁸ již o srovnání s jinými světovými regiony raději nehovoří, věda a výzkum v centru pozornosti zůstává.

Ačkoli Evropská komise věnuje vědě mnoho pozornosti a v současnosti připravuje již sedmý rámcový program, ze kterého výzkum a vývoj v EU financuje, hlavní břemeno investic do inovací leží na bedrech členských států a soukromé sféry. Nová finanční perspektiva EU na roky 2007-13 navýšila investice do výzkumu a vývoje o 40 procent v porovnání s předchozím obdobím, ale stále předpokládá podíl pouhého 1 procenta na celkových výdajích unie (v absolutních číslech necelých 48 miliard eur).²⁹ Ani členské státy ale zatím nesplňují představy Komise o finančních prostředcích věnovaných výzkumu. Zatímco Komise by si představovala investice ve výši 3 procent HDP³⁰, EU-25 v současnosti investuje 1,85 procenta (na rozdíl od Spojených států - 2,60% nebo Japonska - 3,15%)³¹. Nedostatek financí se jasně odráží v počtu přihlášených patentů. V roce 2002 činil podíl Evropské unie na nových světových patentech 31,5%, což není mnoho, pokud jej srovnáme se Spojenými státy (35,6%) nebo Japonskem (25,6%).³²

V příštích letech a dalších finančních perspektivách lze očekávat pokračující tlak Evropské komise na zvyšování investic do výzkumu a vývoje. Evropský rozpočet se ale nestane rozhodujícím kanálem, který zvýší evropské schopnosti inovace, protože jeho absolutní velikost se nebude příliš zvyšovat a velký podíl prostředků bude stále směřovat na zemědělství a strukturální politiku. Jen těžko lze předvídat kroky jednotlivých evropských vlád, ale razantní změnu v ekonomické politice velkých evropských států, které jsou rozhodující pro celkovou technologickou úroveň EU, předpokládat nemůžeme. Technologická úroveň Evropské unie se sice udrží na světové špičce, se Spojenými státy nebo Japonskem se ale nesrovná.

1.9. Alianční vazby, úroveň bezpečnosti včetně vojenské síly (TW)

Základem evropské bezpečnosti je Severoatlantická aliance, jejímiž členy jsou všechny státy Evropské unie kromě Švédska, Finska, Irska a Rakouska. Přestože NATO vzniklo v průběhu studené války jako odpověď na hrozbu ze strany Sovětského svazu, dokázalo se po jeho rozpadu adaptovat na nové podmínky. Evropské státy se nové situaci přizpůsobují také v rámci nově vznikající Evropské bezpečnostní a obranné politiky (EBOP), jedné z nejdynamičtěji se rozvíjejících oblastí evropské spolupráce.

V nejbližší budoucnosti je velmi nepravděpodobný jakýkoli konvenční útok na členský stát Evropské unie. Hrozby, jimž musejí evropské státy čelit, jsou proto těžko řešitelné pomocí klasické vojenské síly. Nejvýznamnějšími hrozbami jsou možnost teroristického útoku a nekontrolovatelné šíření zbraní hromadného ničení, případně jejich kombinace. V rámci rozšířeného pojetí bezpečnosti dále hrozí Evropské unii zastavení dodávek důležitých surovin nebo také nekontrolovatelná imigrace ze zemí třetího světa. Ozbrojené síly se proto musejí reformovat tak, aby dokázaly rychle, přesně a účinně reagovat mimo území unie, často i na velkou vzdálenost. Přestože evropské státy poměrně přesně identifikovaly nedostatky ve vybavení a výzbroji svých armád již na přelomu století, naprostá většina z nich ještě nebyla vyřešena.³³ Je ovšem patrný trend vedoucí ke zmenšování a profesionalizaci armád, lze očekávat také specializaci armád malých států, které si nemohou dovolit plnit úkoly z celého spektra vojenské činnosti.

Jedním z důvodů, proč ještě evropské státy nedokázaly vybudovat armády, které by byly podobně akceschopné po celém světě, jako je americká vojenská síla, jsou významně nižší výdaje na obranu. Spojené státy vydávají na obranu v absolutních číslech téměř 2,5krát více než EU-25, což v podílu HDP představuje 3,4% v USA proti 1,9% v EU.³⁴ Z toho vyplývá i zaostávání evropských států v moderních

²⁸ Dostupná na http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/84335.pdf (30.5.06)

²⁹ 40% increase to EU R&D budget, *EurActiv.com* 29. května 2006, dostupné na <http://www.euractiv.com/en/science/40-increase-eu-rd-budget/article-154294> (30.5.06)

³⁰ Evropská komise, More Research for Europe. Towards 3% of GDP, COM(2002) 499

³¹ OECD, OECD in Figures, Paříž: OECD, 2005, pp. 70-71

³² OECD, Compendium of Patent Statistics 2005, Paříž: OECD, 2005, p. 9

³³ Capabilities Improvement Chart I/2006, schválena Radou pro všeobecné záležitosti 15. května 2006.

³⁴ B. Schmitt, 'Defence Expenditure'; http://www.epicos.com/WARoot/News/Defence_expenditure.pdf

technologiích a výzbroji, které způsobuje neschopnost Evropanů zapojit se účinně do spojeneckých vojenských operací. Při akci v Kosovu bylo například více než 90% průzkumu prováděno americkou armádou.³⁵ V současné situaci, kdy má řada evropských států problémy s domácí ekonomikou a musí provést reformu penzí, je ale představa radikálního zvýšení výdajů na obranu dosti nerealistická a politicky těžko průchodná.

Současně jednájí evropské státy za intenzivního tlaku Komise o vytvoření jednotného trhu s obranným materiálem a o účinnější spolupráci v oblasti vojenského výzkumu. Americké investice jsou kromě převahy v absolutních číslech navíc ještě podstatně efektivnější, protože se uskutečňují v rámci jednotného trhu, který se unie teprve pokouší vytvořit. V EU dnes existuje 25 oddělených trhů s obranným materiálem a stejný počet programů výzkumu a vývoje. Uvolnění soutěže v rámci EU by mělo pomoci zvýšit konkurenceschopnost evropských zbrojních firem a harmonizace poptávky ze strany členských států by měla umožnit efektivnější investice do výzbroje a vybavení. Záležet ovšem bude na ochotě národních vlád upustit od národních preferencí.

V příštích letech budou v Evropské unii vznikat tzv. bojové skupiny (*battlegroups*), vojenská uskupení o velikosti zhruba 1,500 osob, které by měly být schopny nasazení v řádu několika dnů. První skupiny budou k dispozici v lednu příštího roku a celkového plánovaného počtu 13 skupin dosáhne Evropská unie v roce 2010. S nasazením těchto jednotek je možné počítat v nejbližším okolí Evropské unie (Balkán, Středomoří, částečně i oblast Černého moře) a v Africe, což jsou území, za jejichž bezpečnost bude EU postupně přebírat zodpovědnost a ve kterých bude probíhat naprostá většina operací EBOP.

Přestože Evropská unie od roku 2003 úspěšně provedla řadu akcí v rámci EBOP, nelze očekávat, že by se evropská obrana v příštích letech nebo desetiletích oddělila od Severoatlantické aliance. Bez vnějšího nebezpečí si nelze představit, že by evropské státy investovaly do obrany prostředky, které by takové oddělení vyžadovalo. Spory ohledně války v Iráku ukázaly, že v řadě zemí převládá přesvědčení, že politiku Spojených států lze ovlivnit spíše z pozice loajálního spojence než oponenta. Evropská unie se v dohledné době nebude transformovat v obrannou alianci. Klauzule vzájemné obrany, kterou obsahovala evropská ústava, nepředpokládala, že by se faktické provedení pomoci odehrávalo jinde než v rámci NATO. I zástupci neutrálních států se vyjádřili, že pokud by měli přehodnotit svoji politiku nezáúčastnosti, spíše by podali přihlášku do NATO, než by podporovali obranné závazky v rámci EU.³⁶ Jedinou neznámou zůstává chování Spojených států, které postupně odklánějí svoji politickou i ekonomickou pozornost z Evropy ve prospěch Asie a Blízkého východu. Nová Národní bezpečnostní strategie Spojených států³⁷ a vývoj sporu s Íránem už ale signalizují odklon od budování koalic ochotných pro silová řešení ve prospěch diplomatických řešení za účasti tradičních spojenců.

1.10. Vztahy s Ruskem (VŘ)

Současné i budoucí vztahy mezi Ruskem a EU se dají charakterizovat jako velmi komplexní a velmi citlivé. Stávající Smlouva o partnerství a spolupráci (PCA), uzavřená v roce 1994 a ratifikována až v roce 1997 se automaticky obnoví po deseti letech, jestliže smluvní strany nepožádají v šestiměsíční lhůtě o její vypovězení. Ačkoli obsah smlouvy odpovídá době svého vzniku a obsahuje mnoho vágních formulací, nedá se očekávat, že by EU přistoupila k jednání o nové komplexní smíšené smlouvě, která by musela projít dlouhodobou ratifikací ve všech členských zemích, protože riziko neratifikace v rozšířené EU je vysoké. PCA ovšem není jedinou smluvní úpravou vzájemných vztahů. Relativní slabost PCA dokládá snaha o další rozšíření a prohloubení vzájemných vztahů. V roce 1999 EU poprvé použila nový nástroj zakotvený v Amsterodamské smlouvě - Společnou strategii v rámci SZBP. Unilaterálně přijatý dokument měl rozšířit a lépe definovat vztahy s Ruskem s důrazem na nové oblasti jako zahraniční politika, přeshraniční zločin, apod. Rusko později v témže roce přijalo jednostranou „Střednědobou strategii rozvoje vztahů mezi Ruskou federací a EU“, která měla především ukázat, že vzájemné vztahy nemohou být definovány EU unilaterálně. Společná strategie EU se ukázala jako bezzubý nástroj a členské země ji

(18.10.04)

³⁵ K. Schake, *Constructive Duplication: Reducing EU Reliance on US Military Assets*, London: CER, 2002, p. 20

³⁶ Erkki Tuomioja, Europe needs to work as a whole on defence, *Financial Times*, 28. října 2003.

³⁷ The National Security Strategy of the United States of America, Březen 2006, k dispozici na <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/nss2006.pdf> (28.5.2006)

nechaly expirovat v roce 2004, ruská deklarace vyprší až v roce 2010, ale jako reference při vzájemných jednáních je jí užíváno velmi zřídka. Dohoda o vytvoření Společného evropského ekonomického prostoru z roku 2001 byla na summitu EU-Rusko v květnu 2003 materializována do dohody o tzv. čtyřech prostorech, která začala být realizována v podstatě až přijetím cestovních plánů pro jednotlivé prostory v květnu 2005. Dva ze čtyř prostorů mají jasně bezpečnostní charakter a odpovídají agendě SZBP a justici a vnitřním věcem na straně EU.

Vzájemný dialog mezi Ruskem a Evropskou komisí, který se odvíjí od čtyř prostorů, je velmi rozsáhlý, momentálně působí v Bruselu přes 40 skupin pro bilaterální dialog. EU doufá, že velká provázanost v technických oblastech povede i přes odmítavé stanovisko představitelů vrcholné ruské politiky k jakémukoli náznaku, že by EU určovala normy spolupráce, k určité evropeizaci skrz socializaci. Rusko jasně deklarovalo, že nechce být asociovaným státem, chce být rovnocenným partnerem EU, nechce ani asociační smlouvu ani zahrnutí do nové Evropské sousedské politiky, což by implikovalo právě superioritu EU z hlediska transferu norem. Na technické úrovni budou v blízké budoucnosti vedena komplexní jednání, která povedou k zavedení určitých standardů, např. v oblasti účetnictví, auditu, finančních regulací a výrobních standardů, které umožní zlepšení ekonomických vztahů a přístup ruských firem na evropský trh. Diskurs na nejvyšší úrovni o rovném partnerství zůstane zachován, zachován zůstane i rozpor v základních hodnotách. Idea rovného partnerství je prosazována ve vzájemných vztazích ze strany Ruska se stále větší asertivitou. Ačkoli Rusko deklaruje, že demokracie má mnoho podob, jsou určité principy, které musí být splněny. V Rusku je situace z tohoto pohledu momentálně více než diskutabilní. Prezidentské volby v roce 2008, ve kterých už nebude s největší pravděpodobností kandidovat Vladimír Putin, patrně zatím mnoho nezmění. S narůstajícím bohatstvím země a jeho obyvatel se ovšem větší tlaky na demokratizaci země dají spíše očekávat.

Ačkoli EU podporuje vstup Ruska do WTO, je tento proces mnohem delší, než se původně očekávalo. Rusko požádalo o vstup již v roce 1993 a momentálně se nezdá, že by vstoupilo do konce roku 2006³⁸. Tato situace komplikuje obchodní vztahy mezi EU a Ruskem a teprve po ruském vstupu bude možné uzavřít případnou dohodu o zóně volného obchodu, která bude ovšem podmíněna splněním určitých technických standardů ze strany EU.

V oblasti energetické politiky je EU a Rusko formálně spojeno na základě tzv. Energetické charty (Energy Charter Treaty) z roku 1994, kterou ovšem ruská Duma stále ještě neratifikovala a politický konsensus na její dodržování nebyl zatím dosažen. EU Rusko k její ratifikaci opakovaně vyzvalo a prosazuje také další jednání tzv. Tranzitním protokolu. Co se týče přijetí těchto dokumentů, zaznívají z Ruska dva hlasy, vládní a hlas státního energetického giganta Gazprom, který se staví k chartě i protokolu velmi nepříznivě. Ratifikace charty ruským parlamentem se tak jeví jako nepravděpodobná. Energetická bezpečnost se dostala na vrchol politické agendy v EU po lednové krizi dodávek zemního plynu z Ruska na Ukrajinu. I když prezident Putin ujistil na posledním summitu v Soči, že Rusko je spolehlivým obchodním partnerem EU v oblasti dodávek ropy a zemního plynu, EU se bude snažit o co největší diverzifikaci jejich dodávek. V této souvislosti se bude dostávat do konfliktu s ruskými ambicemi v postsovětském prostoru, především v oblasti Kaspického moře a ve střední Asii. I když EU podniká kroky v oblasti energetické politiky³⁹, není patrně připravena nabídnout státům postsovětského prostoru vizi komplexních vztahů nad rámec akčních plánů v rámci ENP, která ovšem pokrývá pouze některé země postsovětského prostoru a závazek vstupu do EU těm zemím, které projeví zájem (Ukrajina, Gruzie, Moldávie). Bude-li EU prosazovat v těchto regionech pouze své energetické zájmy, dlouhodobým důsledkem může být pokles její atraktivnosti na úkor Ruska, USA a Číny. Nová ruská geopolitika, určována energetickou politikou a novou bezpečnostní doktrínou, kterou artikuloval v lednu 2006 ministr obrany Sergej Ivanov⁴⁰, definuje jasně ruskou sféru zájmu v postsovětském prostoru a přilehlých regionech, tj. především Irán.

Tlak na dodržování smluvních závazků a mírné ústupky budou charakterizovat politiku EU vůči Rusku ve střednědobém horizontu, tj. do roku 2020. I když se po rozšíření v květnu 2004 spektrum pohledů na

³⁸ Především díky postoji USA a dalších členů WTO. Kontraproduktivně v tomto smyslu působí i sankce, které Rusko uvalilo na import zemědělských výrobků z Ukrajiny, vína z Gruzie a vína a minerální vody z Moldávie. Tento postup by v rámci WTO byl nepřijatelný, pokud by Gruzie a Ukrajina byly členy WTO.

³⁹ Například návštěva komisaře Andrise Piebalge v Kazachstánu v květnu 2006.

⁴⁰ The Wall street Journal, 11 January 2006.

Rusko v EU rozšířilo, nové členské země, především Pobaltí a Polsko, prosazují tvrdou linii a trojice velkých zemí - Francie, Itálie a Německo měkký přístup, po volbách v Německu a Itálii se dá očekávat ústup z místy až servilní linie (viz Berlusconi, který hájil Putinovu politiku v Čečensku) a posun obou stran k názorovému středu. Závislost EU a negativní postoj k ruské energetické politice se navíc může stát tmelícím prvkem sblížení postojů jednotlivých členských zemí EU a z ruského pohledu se tak stát kontraproduktivní. Zahraniční politika členských zemí vůči Rusku by tak mohla být v budoucnu méně fragmentovaná. Pozice Ruska vůči EU bude také dále slábnout v závislosti na rychlosti diverzifikace energetických zdrojů a v souvislosti s nižováním ruské populace.

Nové smluvní závazky budou mít spíše podobu specifických sektorových smluv, které budou přizpůsobeny stavu spolupráce časovým i rozsahovým nastavením. Nová komplexní zastřešující smlouva s největší pravděpodobností uzavřena nebude. Uzavření smlouvy o strategickém partnerství či strategické unii na nejvyšší politické úrovni by muselo předcházet zavedení skutečné demokracie v Rusku a změna ruské bezpečnostní doktríny.

1.11. Situace a její vývoj na Balkáně (VR)

Předpoklady⁴¹, že v roce 2014 budou všechny země Balkánu členy EU, se momentálně jeví jako přehnaně optimistické. V případě vstupu Turecka a nezávislého Kosova by EU po přistoupení všech zemí regionu dosáhla počtu 35 členských zemí. Z pohledu EU jsou na Balkáně momentálně tři skupiny zemí - členské a přistupující země, tj. Řecko, Slovinsko, Rumunsko a Bulharsko; kandidátské země, tj. Turecko, Chorvatsko a Makedonie; země spadající pod Stabilizační a asociační proces (SAP) s vyhlídkou na přistoupení k EU, tj. Albánie, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Černá Hora a Kosovo, které je speciálním případem.

V první skupině zemí je problematický především vztah mezi Řeckem a Tureckem a řešení rozděleného Kypru. I když se vztahy mezi Řeckem a Tureckem zlepšují a v rámci procesu přístupových jednání by se měly i nadále zlepšovat, militarizace regionu v této oblasti je výrazná. Řecko vydává téměř 5% svého HDP na obranu, což je nejvíce v EU, turecký obranný rozpočet také přesahuje 4%. Problémem zůstává hlavně otázka řešení rozděleného Kypru, která narušuje vztahy mezi EU a Tureckem a bude čím dál více komplikovat přístupová jednání, především v souvislosti s existujícími celními uniemi. Očekávání kyperských Řeků, že evropským řešením bude reabsorpce severu ostrova jihem, je víceméně liché. Je také téměř vyloučené, že by TRNC (Severokyperská turecká republika) získala mezinárodní uznání. Řešením musí být sjednocení a konstitucionalizace. Plán OSN, známý pod jménem Annanův plán je však po odmítavém referendu v řecké části ostrova nepoužitelný jako podklad pro další úpravu vztahů. Jakékoli nové řešení bude vyžadovat aktivnější přístup obou stran než v případě jednání o Annanově plánu a budou mu patrně muset předcházet uniliterární vstřícné kroky jak obou komunit, tak mezinárodních aktérů. EU bude Turecko dále tlačit k tomu, aby nejdříve uznalo Kypr jako takový a přestalo blokovat jeho loď, a to nezávisle na nějakém budoucím plánu na sjednocení.

Státy Západního Balkánu dostaly příslib členství v EU na Evropské radě v Soluni v červnu 2003. EU ale momentálně zažívá tzv. únavu z rozšíření. Veřejné mínění, především v zemích bývalé Patnáctky, odmítá další rychlé rozšiřování Unie. Ztráta vize plnoprávného členství může proto ohrozit reformní procesy a oslabit vliv EU na transformaci zemí regionu. Tento problém se bude týkat především zemí, kterým byl udělen kandidátský status a jejich politické elity operují s daty vstupu do Unie. Transformační potenciál EU může na Balkáně dlouhodobě klesat kvůli neochotě artikulovat závazek relativně brzkého dosažení plnoprávného členství. Bude-li se o členství Chorvatska, kde existují sporné interpretace, zda se na něj vztahuje francouzský ústavní dodatek o povinném referendu, a Makedonie hlasovat v referendu ve Francii, je velmi pravděpodobné, že obě země projdou. I když podpora veřejného mínění klesá, jedná se o malé země a zafunguje patrně i komplex neschopnosti Unie zasáhnout účinně do dění v regionu v devadesátých letech minulého století. V případě referenda o vstupu Turecka je možné očekávat spíše negativní výsledek.

Makedonie získala status kandidátské země v prosinci 2005, ale datum zahájení přístupových rozhovorů stanoveno nebylo. Komise vydá koncem roku 2006 zprávu o stavu reformy v zemi, podle všech názorů zatím otevření přístupových rozhovorů s Makedonií nedoporučí. Kromě problémů na straně Makedonie

⁴¹ International Commission for the Balkans, „The Balkans in Europe's future, Guliano Amato, Centre for Liberal Strategie, Sofia, 2005.

(tradiční poukaz na politická kritéria, korupci a organizovaný zločin) je ve hře debata o absorpční kapacitě EU, která patrně zabrání rychlému rozhodnutí o otevření přístupových rozhovorů.

Vůči zbytku regionu, který nezahájil přístupové rozhovory, postupuje EU po dvou kolejích - pomocí Stabilizačního a asociačního procesu (SAP), jehož výsledkem jsou Stabilizační a asociační dohody, a v rámci Paktu stability pro jihovýchodní Evropu, organizace s omezeným časovým mandátem, na jejíž činnosti se kromě EU podílí i ostatní členové mezinárodního společenství - USA, Japonsko, Norsko, Austrálie atd. Pakt stability pro jihovýchodní Evropu pokrývá i země s kandidátským statutem a Moldávií. V současné době jednájí donoři tohoto programu o jeho prodloužení, ovšem v jiné formě. Sekretariát organizace by se měl přesunout z Bruselu do regionu, který by měl nadále financovat a personálně zajišťovat jeho činnost pod mezinárodním dohledem. Na celkovém rozpočtu by se podílela EU jednou třetinou, jednou třetinou ostatní účastnické země a zbývající třetinu by zajistily země regionu jako dofinancování projektů. O tomto plánu na reformu Paktu stability by mělo být rozhodnuto v nejbližší době a bude pravděpodobně přijat. Organizace bude na Balkáně v budoucnu i nadále hrát důležitou roli ve velkých infrastrukturních projektech.

Černá Hora získala v květnovém referendu samostatnost. Na rozdíl od předchozích oficiálních referend v regionu nebyl postoj občanů k samostatnosti Černé Hory určován etnickým principem, ale paradoxně spíše naopak, postoj k této otázce ovlivnil vnímání etnicity. Výsledek těsně nad požadovaných 55% se v porovnání s výsledky podobných referend v regionu, kdy pro jednu z odpovědí hlasovalo přes 90% obyvatel, jeví jako nízký. Je ale nutné si uvědomit, že v případě Černé Hory nebylo hlasování bojkotováno určitou etnickou skupinou jako například v Makedonii nebo Bosně a Hercegovině. Další politický boj se odehraje již na vnitropolitické scéně, Černou Horu čekají na podzim 2006 volby. Země potřebuje reformy a demokratizaci. Stávající politické elity jsou propojeny s policií, soudnictvím i s organizovaným zločinem. Výsledek referenda byl v regionu předjímán a faktický svazek Srbska a Černé Hory měl do federace daleko. Vzájemné vztahy se zhoršovaly již od roku 1997, od roku 1999 měly obě země oddělené celní a daňové systémy a používaly jinou měnu. Vztahy Srbska a Černé Hory by se měly postupně zlepšovat. EU začala vyjednávat Stabilizační a asociační dohodu již v předstihu paralelně se zástupci Srbska a Černé Hory zvláště („twin-track approach“) v říjnu 2005. Důležitou podmínkou pokroku jednání je spolupráce obou zemí s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY), tato podmínka již v minulosti dobře zafungovala při udělování kandidátského statutu Chorvatsku. EU by měla v budoucnu k Srbsku přistupovat i v rámci symbolické, ne pouze ekonomické argumentační roviny. Je možné, že oddělení Kosova koncem tohoto roku podpoří v Srbsku nárůst preferencí krajně nacionalistických stran. Voličská základna je ale v Srbsku víceméně stabilně rozdělena a tento nárůst by znamenal pouze krátkodobý posun od umírněných k radikálnějším nacionalistům. Albánie ukončila jednání o Stabilizační a asociační dohodě v březnu 2006. Země je momentálně považována za stabilní a stabilizační faktor v regionu.

Bosna a Hercegovina zahájila jednání o Stabilizační a asociační dohodě v loňském roce, k desátému výročí uzavření Daytonských dohod. Technické požadavky stanovené EU v rámci cestovní mapy se v některých případech daří plnit, ale ožehavá politická témata a důležité reformy zůstávají v půli cesty. Důvodem je, že vládnoucí elity si v podstatě nepřejí transformaci země, která by znamenala oslabení jejich vlivu. U moci je v současné době vláda složená z nacionalistických stran, jejichž představitelé byli často aktivní v průběhu konfliktu v 90. letech minulého století. Volby čekají Bosnu a Hercegovinu v říjnu tohoto roku. EU je momentálně v podstatě lokálním aktérem dění v zemi. Vysoký zástupce OSN pro Bosnu a Hercegovinu, který je zároveň speciálním zástupcem EU, může zvrátit rozhodnutí všech bosenských úřadů. EU tímto postupem a nedostatečným tlakem na dotahování reformních kroků do konce v podstatě snímá odpovědnost z místních elit. Časté jsou i zásahy ostatních aktérů do dění v zemi, např. snaha USA o přepracování ústavy a umělého vnitřního politického nastavení systému země. Na jednání Rady bezpečnosti OSN v dubnu 2006 navrhl Vysoký zástupce Christian Schwartz-Schilling předání výkonných (tzv. Bonnských) pravomocí úřadům Bosny a Hercegoviny v druhé čtvrtině roku 2007. Mise EU by se zároveň měla transformovat na standardní zastoupení EU ve třetí zemi a zvětší stanovovat standardy a penalizovat rychle a účinně jejich neplnění. Postup OSN a EU při předávání pravomocí bude záviset na volebním výsledku, obecných tendencích v zemi a ochetě spolupracovat s ICTY. Předání pravomocí je však v každém případě nutné. Bezpečnostní rizika se týkají především nelegální migrace, pašování nelegálních komodit a kradeného zboží, především aut. Referendum v Černé Hoře může být krátkodobě využito jako záminka v Republice srbské k umělému vyvolávání krizí.

Republika srbská ale není historicky vzniklý územní celek, ale v podstatě válečný zisk, a proto z dlouhodobého hlediska spíš nelze očekávat její secesi.

O statutu Kosova se rozhodne do konce roku 2006. Výsledek referenda v Černé Hoře může být impulsem k debatě o samostatnosti, ale už nyní je zřejmé, že obnovení srbské svrchovanosti není v podstatě možné. Poprvé v historii provádí OSN přímou správu země, i když mnohé pravomoci byly již předány do rukou obyvatel Kosova. Je zřejmé, že i po vyhlášení samostatnosti bude správu země ještě nějaký čas vykonávat mezinárodní společenství, které jejím výkonem pověří EU nebo EU společně s USA. Orgány mezinárodního společenství si ponechají právo veta, které bude po nějakou dobu fungovat na podobném principu jako v Bosně a Hercegovině. V Kosovu byly již vytvořeny například ministerstva vnitra a obrany, tj. jasné atributy nezávislého státu. Kosovo je v podstatě poslední částí regionu, kde byly zahájeny reformy. Kosovská ekonomika je závislá na dovozu peněz i zboží a země je v podstatě financována z cel. Bezpečnostní rizika v podobě pašování a organizovaného zločinu jsou značná, proto se dá očekávat, že EU bude dozírat na vývojem v oblasti, která bývá analyticky označována jako možná poslední černá díra regionu.

V roce 2004 byla uzavřena Smlouva o energetickém společenství mezi EU a celou jihovýchodní Evropou a zahájena jednání o dohodě o otevřeném nebi, která by umožnila a podpořila vznik potřebné dopravní sítě v regionu. Je ale nepravděpodobné, že EU v budoucnu přistoupí k jednotné politice vůči regionu, k tomu by došlo patrně jen v případě, že by byl zpochybněn závazek členství v EU. EU by patrně neprosazovala ani návrh na rozšíření celní unie s Tureckem na celý Západní Balkán či vytvoření bezvízové zóny, zahrnující všechny, tj. i kandidátské a některé členské země regionu mimo schengenský systém nebo celkové uvolnění vízového režimu. Celní unie by vážně ohrozila ekonomiky některých zemí region, především Kosova, které v podstatě z cel momentálně žije a byla by v podstatě nevýhodná i pro další země regionu. EU bude nicméně muset podniknout určité vstřícné kroky. Je možné, že EU dále sníží poplatek za vydávání schengenských víz a zjednoduší procedury jejich vydávání, vytvoření bezvízové zóny v regionu je možné, ovšem patrně bez účasti členských zemí EU vzhledem k vnímaným bezpečnostním rizikům. Dá se očekávat, že EU bude vytvářet dodatečná kritéria, které budou země Západního Balkánu před vstupem do EU nuceny splnit.

1.12. Transatlantické vztahy s USA (VŘ)

Po roztržce mezi transatlantickými spojenci kvůli válce v Iráku došlo v průběhu druhého funkčního období administrativy prezidenta George W. Bushe ke zlepšování bilaterálních vztahů mezi jednotlivými členskými zeměmi a USA, i mezi EU a USA. První návštěva amerického prezidenta v institucích EU v historii a následná návštěva předsedy EK Josého Barrosa ve Washingtonu v říjnu 2005 tento vývoj pouze podtrhují. USA uznávají rostoucí váhu EU v ekonomické oblasti, která s rozšířením v květnu 2004 a přistoupením Rumunska v Bulharska v lednu 2007 nebo 2008 ještě dále poroste. I přesto ale lze očekávat, že četnost obchodních a jiných sporů a střet zájmů v určitých geografických oblastech do roku 2020 spíše poroste. EU se neustále vyvíjí a pro USA je těžké předpovědět její vývoj a povahu. Společný tlak ostatních aktérů v mezinárodním systému, především ekonomický růst Indie a Číny, bude ale v dlouhodobém horizontu transatlantické partner nutit k hlubší spolupráci.

V rámci EU bude i nadále nutné akomodovat různé druhy atlanticismu. Dá se ovšem očekávat, že většina aktérů se posune blíže k názorovému středu. Státy střední a východní Evropy se v dlouhodobé perspektivě dostanou s největší pravděpodobností názorově na pozice dnešního Nizozemska. Tento posun se dá velmi dobře očekávat u Maďarska, Slovenska a České republiky. Pobaltí a Polsko zůstanou více atlanticistické. Míra atlanticismu bude podobně jako v Západní Evropě určována stranickou příslušností elit, už nebude zcela konsensuální⁴² a idealistická jako v 90. letech minulého století. Dlouhodobě bude oslabovat patrně i atlanticismus Rumunska a Bulharska, které se vstupem do EU začnou výrazně prosazovat agendu černošského regionu a budou se dostávat do konfliktu se zájmy USA. Zájmem Rumunska a Bulharska bude dlouhodobá stabilizace a řešení konfliktů v regionu, USA naproti tomu mají spíše krátkodobý zájem, především v oblasti energetické politiky a snadného přístupu do konfliktních zón.

⁴² Samozřejmě s výjimkou (post) komunistických stran.

Co se týče institucí EU samotných, nejvíce protiamerické naladění je možné sledovat v Evropském parlamentu⁴³. Aktivita EP v relevantních otázkách (jako například v kauze zrušení rozhodnutí Komise a Rady, které jsou základem dohody o vydávání dat pasažérů (PRN) americkým úřadům) ale není určována antiamerikanismem, v mnoha případech se jedná spíše o tradiční „mocenský“ střet hlavních institucí. Komise i některé členské státy mají v některých případech tendenci prosazovat řešení, která jsou vytvářena na základě antimodelu k USA. Dá se očekávat, že země střední a východní Evropy budou tuto tendenci omezovat. Deidealizace vnímání transatlantických vztahů dodá v budoucnu přístupu nových členských zemí legitimitu.

Transatlantické vztahy se tak stanou vyváženější, budou postaveny na rovnějším a pragmatičtějším základě. Evropa je pro USA čím dál méně důležitá. USA již nevnímají NATO jako organizaci určenou výhradně pro evropskou bezpečnost, prosazují její globální roli (viz snahy zapojit Austrálii, Jižní Koreu atd.). Tato snaha se evropským spojencům, především zemím střední a východní Evropy, nebude příliš zamlouvat. EU se bude snažit rozvíjet své obranné kapacity, ale rozdíl mezi technologickou a vojenskou vyspělostí zůstane stále značný, Evropa bude i dále zaostávat. Tendenci poměrovat vliv a moc EU pouze na základě kapacit hard security bude patrně z americké strany dále pokračovat, ať už otevřeně (např. Donald Rumsfeld) nebo skrytě (demokraté).

Varianta cherry-picking, tj. rozehrání hry s jednotlivými členskými státy a snaha o to, postavit je proti sobě, se ze strany USA spíše nedá očekávat. Spojené státy by musely začít vnímat Evropu výrazně jako svého rivala, což se neděje a v budoucnu i díky zaostávání EU ve vojenských kapacitách dít nebude. Pro USA není tento postup výhodný a znamenal by také značné diplomatické úsilí, které se vzhledem k prioritám USA nedá očekávat.

Tam kde se zájmy obou aktérů shodují (např. Írán) se jejich aktivity budou doplňovat. USA zůstane „specialistou“ na hard power, EU na soft power, multilaterální diplomacii a mezinárodní právo⁴⁴. Zkušenost ze situace v Iráku je pro země EU, které se na operaci podílely, určitým vyzněním a angažovanost v akcích podobného typu se v budoucnu spíše nedá očekávat. Také propojení vízové politiky s otázkou účasti v misích je pro nové členské země spíše nepřijatelná metoda cukru a biče ze strany USA. I kdyby Kongres ponechal tuto úpravu, což je nepravděpodobné, nebude toto opatření z hlediska tvorby politiky relevantní.

USA chtějí momentálně posilovat svou vojenskou přítomnost v regionu střední a východní Evropy. Plán na vybudování 10 základů protiraketové obrany v Evropě do roku 2010, bude patrně podporovat jakákoli americká administrativa. Tato politika bude ze strany zemí regionu přehodnocována v závislosti na postojích elit a míře bezpečnostního rizika.

EU nemá s USA žádnou jednotnou zastřešující smlouvu a v budoucnu mít nebude. Pokračovat bude úzké partnerství v boji proti terorismu a dá se očekávat brzké uzavření nové smlouvy o PRN. Úzká spolupráce ve zpravodajské oblasti bude ovšem i nadále probíhat mezi USA a vybranými členskými zeměmi. Konfliktními otázkami obchodních vztahů zůstanou zemědělské dotace a výše cel, GMO a další postup v rámci jednání WTO. Bude pokračovat spolupráce na prosazování režimu nešíření zbraní hromadného ničení a na programu snižování rizik plynoucích z možnosti zneužívání jaderných zbraní a materiálů, v rámci kterého experti obou stran pracují na projektech v Ruské federaci a některých zemích bývalého SSSR. V oblasti životního prostředí se dá očekávat, že USA přehodnotí svou politiku k mezinárodním smluvním závazkům a budou se aktivně podílet na jednání o smlouvě, která nahradí Kjótský protokol. Pravděpodobná je i ratifikace nové smlouvy, jestliže zohlední pohledy USA. Pokrok v otázce ratifikace smlouvy o mezinárodním trestním soudu (ICC) se nedá očekávat.

1.13. Vztahy s Čínou (VŘ)

V roce 2003 byla artikulována strategie tzv. pokojného (mírového) rozvoje (peacefull rise) Číny. Tato idea je po modifikaci (peaceful development) používána jako oficiální diskurs, který má dát odpověď na obavy mezinárodního společenství a především sousedních zemí z nárůstu ekonomické a vojenské moci Číny. Je produktem výzkumu a jako taková mj. velmi hájena čínskými akademiky na mezinárodních

⁴³ Některí poslanci EP jsou a zůstanou antiamerikanisty starého stříhu.

⁴⁴ To ovšem není nutně dané tím, že Evropa je vojensky slabší, jak tvrdí například Robert Kagan, ale spíše historickou zkušeností, včetně evropské integrace.

fórech. Premisou pokojného rozvoje je, že nejúspěšnějších růst nových mocností probíhal vždy ve stabilním a konfliktu prostém mezinárodním prostředí, součástí povinností rostoucí mocnosti je udržování dobrých sousedských vztahů, přebírání globální odpovědnosti a multilateralismus. Čína se snaží urovnat své hraniční spory a podepsala pakt o neagresi s ASEAN. Vybudování důvěry u sousedů měla podpořit společná vojenská cvičení s Ruskem, Kyrgyzstánem, Indií a Pákistánem. V konfliktu se strategií budování důvěry jsou ovšem snahy Číny zakrýt své skutečné výdaje na obranu. Podle studie londýnského International Institute for Strategic Studies utrácí Čína o 70% více prostředků na obranu, než uvádí v oficiálním rozpočtu, tj. je de facto na druhém místě v pořadí za USA.

Vztahy Číny a EU se významně rozvíjejí. Nedá se ale očekávat, že by EU uzavřela s Čínou politickou deklaraci o strategickém partnerství podobnou té, která byla uzavřena mezi EU a Indií v roce 2003. Spolupráce EU s Čínou vychází z několika smluvních základů pro různé oblasti, především z dokumentu „Vyspělé partnerství: sdílené zájmy a výzvy ve vztazích EU a Číny“, přijatém v roce 2003 a ze Smlouvy o obchodu a spolupráci. Čína v říjnu 2003 zveřejnila svůj první dokument, vyjadřující čínskou pozici k EU. Politický dialog a dialog o lidských právech byl zahájen již v roce 1994 a postupně se rozvinul do podoby strukturovaných regulérních jednání na různých úrovních. EU v rámci politického dialogu momentálně tlačí především na projednání problémů nelegální migrace a uzavření readmisních dohod.

Čína je spíše konzervativní než aktivní, chce zachovat status quo, včetně vnímání své politiky vůči Taiwanu. EU respektuje politiku jedné Číny, s Taiwanem spolupracuje v nepolitických oblastech, tj. ekonomické vztahy, kultura, školství a věda. Čína před nedávnem přijala zákon proti secesi namířený proti snahám o dosažení nezávislosti ostrova. Opoziční lídři taiwanské národní strany a První lidové strany poté navštívili Čínu, kde jednali i s prezidentem Chu Ťin-tchaoem. Politické rozhovory mezi Taiwanem a Čínou mohou začít pouze, když Taiwan uzná politiku jedné Číny, konkrétně „dvou břehů a jedné Číny“, prezident Chu Ťin-tchao ale zároveň připustil, že obě strany si mohou tuto doktrínu vykládat odlišně. Na Taiwanu vládnoucí Demokratická progresivní strana (DPP) nesouhlasí s konceptem jedné Číny, která je předpokladem jakéhokoli přímého politického dialogu ze strany Pekingu. Nálada favorizující nezávislost ostrova narůstá již od voleb v roce 2000, kdy zvítězila DPP. Podle některých komentátorů Čína přijetím zákona proti secesi nastavila jasně rámec svého tvrdého přístupu k Taiwanu, což jí zároveň umožní jednat flexibilněji v rámci svých měkkých strategií směrem k ostrovu, tj. především zlepšení ekonomických vztahů. Taiwanští podnikatelé mají momentálně v Číně podnikání výrazně ztíženo, několik jich bylo dokonce pod různými záminkami zavřeno do vězení. Za stávající politické konstelace je ale jednání mezi Pekingem a Taipei téměř vyloučeno. Opoziční uskupení momentálně mění svou politiku a nabízí politickou alternativu, na kterou by mohly slyšet podnikatelské kruhy, protože by znamenala otevření čínského trhu. Ozbrojený konflikt v taiwanské úžině je spíše nepravděpodobný, jedním z důvodů je i jasná snaha Pekingu vyhnout se konfrontaci s USA.

Čína doufá v komplexní vztahy s EU a Unie bude mít dobrou pozici pro ovlivňování situace v Číně. Ze strany Číny panuje důvěra a dá se očekávat, že Unie bude v rámci určeného časového horizontu postupovat v rámci svého měkkého přístupu, který sledovala v minulosti. Zaměří se na otevírání čínské ekonomiky a z toho plynoucích problémů jako například ochranu intelektuálního vlastnictví. To je z hlediska Číny důležité, protože země nechce být jen levnou továrnou na textil, chce získat západní investice, které přinesou nové technologie (viz příklad Airbusu). Momentálně nejsou výrazné konfliktní zájmy, které se ovšem mohou objevit v souvislosti s energetickou politikou. Expanzivní zahraniční energetická politika bude pro Čínu i nadále charakteristická. Čína je druhým největším dovozcem ropy a její potřeby dovozů rostou nejrychleji na světě a Čína se také snaží diverzifikovat své dodavatele. Momentálně se angažuje a bude angažovat v Africe, na Blízkém východě, střední Asii a v Latinské Americe, kde často i podporuje nedemokratické režimy (Súdán, Íran, Barma, Zimbabwe, Severní Korea, Uzbekistán, Angola). Vzhledem ke snaze dostat roli odpovědného aktéra v mezinárodním společenství by mohla být Čína vnímavá k zahraničněpolitickým tlakům ze strany EU. EU by ale zároveň musela být schopna dohodnout se na jednotném postoji. Momentálně dochází příliš často k nadbíhání Číně z ekonomických důvodů ze strany mnoha členských zemí, které nechtějí působit nepřátelsky, aby neuzavřely dvěře svým ekonomickým zájmům. Tvrdý postoj v oblasti dodržování lidských práv se tak nedá očekávat. Je možné, že EU přehodnotí svou strategii v oblasti konkrétních projektů zabývajících se lidskými právy, které jsou momentálně nepříliš efektivní. Běžní čínští občané konceptu lidských práv nerozumí a nespojují je nutně se svými životy. EU bude podporovat další integraci Číny do globálních institucí a její „socializaci“ v rámci WTO. Bude se také snažit o prohloubení sektorových dialogů, které se momentálně dotýkají mnoha témat od hospodářské soutěže po projekt Galileo. EU bude dále

podporovat zapojení Číny do mezinárodních režimů na nešíření zbraní a vyvíjet tlak, aby přestala prodávat zbraně mnoha, především africkým, režimům.

Dá se očekávat, že v blízké budoucnosti bude opět otevřena otázka zrušení embarga na dovoz zbraní do Číny, které EU zavedla v červnu 1989 po událostech na Náměstí nebeského klidu s jasným cílem omezit zneužívání těchto technologií k omezování a porušování lidských práv v Číně. Poslední pokus na jaře 2005 vyvolal velmi negativní odezvu ze strany USA, které argumentovaly lidskými právy (spolu s organizacemi jako Amnesty International) a dále tím, že dovoz zbraní z Evropy zvýší napětí mezi Čínou a Taiwanem. Snahu o odstranění embarga kritizovaly i některé členské země. Embargo na dovoz zbraní do Číny ale nelze považovat za příliš silný nástroj pro vymáhání lidských práv a dá se zpochybnit i jeho efektivita při naplňování svého účelu. Původně si členské státy mohly samy určit rozsah omezení exportu. V roce 1998 byl přijat tzv. code of conduct, který upravoval jednotné podmínky udělování licencí na vývoz zbraní z EU. I když stanovuje nejlepší způsoby řešení, není tento dokument právně závazný a ne všechny členské státy zavedly příslušnou domácí legislativu, která by podpořila jeho používání. V červnu 2003 přijala EU Společnou pozici o zprostředkování obchodu se zbraněmi, která zavazuje všechny členské země přijmout opatření ke kontrole zprostředkovatelských aktivit v obchodu se zbraněmi. Tento dokument zavádí minimální standardy. EU ale nemůže na základě sady těchto dokumentů postihovat obchody odehrávající se mimo EU, které narušují její zahraničněpolitické cíle. Embargo ani následující nástroje EU tak dovoz zbraní a zbraňových systémů do Číny nezastavily. Počet udělených exportních licencí a celkový finanční objem čínských zakázek v oblasti vojenských technologií v EU v posledních letech výrazně narostl. EU do Číny prodává nejčastěji letadla a jejich komponenty, elektronické vybavení a radary. Neexistuje ale jednotný systém monitoringu těchto exportů ani mechanismus, který by monitoroval jejich konečné užití. I když mají některé členské země indikace, že jejich exporty slouží k potlačování lidských práv v Číně, nevyvozuji důsledky. Je možné, že snahy o zrušení embarga budou doprovázeny tlakem některých členských zemí a Evropského parlamentu na to, aby EU požadovala zavedení legislativy na ochranu dat čínských občanů. Tento princip podmíněnosti postupu další spolupráce by mohl být použit i v dalších oblastech. Možnost dosažení kýžených výsledků je ovšem diskutabilní. Je pravděpodobné, že embargo by bylo nahrazeno přísným režimem obchodu s vojenským materiálem.

1.14. Vztahy s islámským světem (VŘ)

Termín islámský svět označuje heterogenní skupinu zemí, vůči kterým EU uplatňuje různou politiku. V této kapitole se pod termínem islámský svět rozumí islámský svět v užším slova smyslu, tj. středomoří a Blízký východ (arabské země, Írán a Turecko). Tento region je klíčovou oblastí a konfliktní zónou tohoto století, kde se angažují všichni světoví aktéři, často velmi kontraproduktivně. Z pohledu EU zůstane tato oblast i nadále především prioritou zahraničních politik jednotlivých, především velkých a bývalých koloniálních členských zemí, které budou zasahovat v rámci svých „sfér vlivu“ (např. Francie v Libanonu) a prosazovat svá řešení a iniciativy (např. vysílání arabské TV stanice v rámci BBC). Stejný scénář se dá očekávat i pro diplomatické snahy v souvislosti s Íránem.

EU bude i nadále pokračovat v aktivitě v oblasti středomoří pod hlavičkou Evropské sousedské politiky (ENP), v rámci jednání o akčních plánech. Evropská sousedská politika se v porovnání se slabými výsledky tzv. Barcelonského procesu jeví jako úspěšnější koncept, viděno z pohledu aspirací EU na demokratickou transformaci, tj. především politické a ekonomické reformy svého blízkého sousedství. Snaha o politické reformy v regionu bude v konfliktu se snahou USA, ale i některých evropských zemí o zachování nedemokratických režimů v určitých zemích definovaného regionu. Západ často podporuje vládcy, kteří jsou velmi nepopulární a proti kterým brojí islamisté (Egypt, Tunisko, Pákistán, Jordánsko). Drží tak u moci nechtěné lídry s obavou, že otevření politické soutěže by mohlo vynést k moci skupiny, jejichž politika či minulost by byla nepřijatelná (Hammás). Západ se tak dostává do paradoxní situace, EU ovšem v tomto smyslu není vnímána jako silný aktér. Působení EU je přitom bráno jako přijatelnější alternativa případného demokratizačního procesu než politika USA. EU se patně bude snažit být aktivnější, většina členských zemí bude usilovat o to, aby se více aktivit realizovalo pod hlavičkou EU a aby se dále rozvíjel koncept soft power, který například dobře fungoval vůči Palestinské samosprávě, a to hlavně díky ekonomickým a finančním tlakům. Účinná opatření ale mohou být blokována, především těmi členskými státy, které v regionu vidí své vitální zájmy. Téměř kdykoli se v současné době vynoří v souvislosti s tímto regionem problém, upadne EU do stavu paralýzy. Členské

země regionu střední a východní Evropy budou v tomto smyslu vnímány jako státy, které nemají na danou oblast expertizu a legitimitu a jejich potenciál aktivně ovlivňovat vývoj politiky bude nízký. Nedá se očekávat žádná koherentní strategie ze strany EU, vztahy s některými státy budou i nadále užší, například s Marokem, bude fungovat princip diferenciace, který je jedním z principů ENP. EU se bude dále angažovat na postkonfliktní obnově Iráku.

Jediná možnost, kde EU může výrazně a účinně zasáhnout aniž by přímo ohrožovala politické zájmy, je ekonomická oblast, tj. především pomoc při vytváření zóny volného obchodu, která by v rámci středomořského partnerství měla vzniknout do roku 2010. Už teď je ovšem jasné, že se jedná o datum spíše optimistické. Přílišné otvírání EU směrem ke středomoří se také očekávat nedá, jednou z hlavních komplikací je imigrační politika. Vztahy v rámci Evropské sousedské politiky pod hlavičkou Barcelonského procesu momentálně zahrnují EU25, deset států středomoří a Lybii, která má statut pozorovatele. Kromě ekonomické oblasti jsou deklarované cíle spolupráce vysoké i v oblasti bezpečnosti, státy chtějí politické a obranné partnerství s ambicí vytvořit v budoucnu Euro-mediterránní pakt. Přesné datum stanovené nebylo, do roku 2020 se patrně nedá očekávat. V Barcelonském procesu se aktivně angažuje Izrael, i do budoucna se bude jednat o jednu z mála platforem, kde budou fungovat, byť s obtížemi, diplomatické styky státu Izrael s arabskými státy. EU se bude snažit angažovat více v řešení palestinsko-izraelského konfliktu, efektivita bude opět odviset od vůle členských zemí ke společnému postupu. I když existují precedenty jako Raffáh, nedá se výrazný posun k budování koherentní společné politiky očekávat (Takřka všechny staré členské země jsou pro-palestinské)

Pro odhad bezpečnostních rizik je nutné mapovat povahu islámu v jednotlivých zemích regionu, tj. liberálnější islám v zemích severní Afriky v porovnání s Arabským poloostrovem a případné změny. S koncem studené války zažívá toto náboženství období expanze, které odstartovala již válka v Afghanistanu. Prognóza z hlediska EU a demokratizačních tendencí po vzoru Libanonu je v tomto smyslu spíše pesimistická, anticipovat vývoj situace po případném pádu režimů na Arabském poloostrově je velmi obtížné. Očekávání, že určité demokratizace bude dosaženo přes ekonomické benefity, otevření se obchodu a globalizaci jako v případě Singapuru, Malajsie nebo Indonésie, se z tohoto úhlu pohledu jeví spíše jako nepravděpodobná. Také ropa je ve smyslu demokratizace těchto zemí spíše „prokletí“. S růstem cen ropy budou jednotlivé parciální zájmy ještě výraznější. Navíc vývoz ropy nemá stejné pozitivní účinky na politiku a společnost, jako celkové otevírání se světu v rámci silící globalizace a světového obchodu. Zisky z vývozu ropy inkasují státní monopoly, které je pouze přerozdělují. Ve většině ropných monarchií tak prakticky neexistuje produktivní sektor, což je velmi negativní z hlediska dalšího ekonomického rozvoje těchto zemí. Lepší perspektivu z hlediska demokratizace tak paradoxně mají spíše země, které ropu nemají.

Důležité pro budoucí vývoj vzájemných vztahů jsou nepochybně islámské minority v jednotlivých členských zemích EU a potenciálně i vstup zemí s populací, která většinou vyznává islám. Největší islámské minority jsou ve Francii a Německu, problémy se objevují především v souvislosti s druhou a třetí generací imigrantů a je možné očekávat jejich další nárůst. Opět je nutné zmínit jak krizi konceptu multikulturalismu, tak francouzského asimilačního modelu, integrace islámských menšin bude velkou výzvou do budoucna. Vliv EU na odpověď na tyto jevy bude minimální, kompetence zůstane zachována na úrovni členských zemí. Členské země budou i nadále kontrolovat import radikální literatury z Blízkého východu, monitorovat kázání v mešitách a vyhošťovat radikální imámy. To bude samozřejmě doléhat na vztahy s islámským světem, stejně jako jakákoli omezení legislativní typu po vzoru tzv. šátkového zákona ve Francii. V souvislosti s případnými teroristickými útoky na území EU lze očekávat nárůst nepřátelského chování vůči islámským menšinám.

Vstup Turecka do EU a argument o vzoru a mostu pro islámský svět patrně nebude fungovat. Turecko není považováno za opravdový islámský stát a jeho vstup do EU může být v islámském světě vnímán paradoxně spíše negativně. Turecko má v islámském světě špatnou pověst také kvůli spolupráci s Izraelem a USA a díky kontrole vodních zdrojů v regionu. Problémem může být v tomto smyslu i snaha tureckých Kurdů o vytvoření vlastního státu. Vstup převážně muslimských zemí na Balkáně (Bosna, Albánie, Kosovo) může být vnímán spíše pozitivně. V islámském světě je například Bosna a Hercegovina dobře známá a pozitivně vnímaná, neboť válka bosenských muslimů proti Srbům byla vnímána jako válka svatá. Bosňákům navíc islámský svět zajišťoval značný přísun zbraní a na jejich straně také bojovali mnozí dobrovolníci z islámského světa.

Postavení USA jako jediné supervelmoci

Otto Pick

Relativní síla vedoucích mocností prochází stálou změnou (viz. Paul Kennedy: *The Rise and Fall of the Great Powers*, Boston, 1988), která pramení z nerovnoměrného ekonomického a společenského vývoje v globálním měřítku. Tento úkaz patří k zásadním prvkům mezinárodních vztahů a nevyhne se mu žádná velmoc, včetně Spojených států. Jinak řečeno - nic netrvá věčně a to platí i pro pozici kterou USA dnes ve světě zaujímá. Je jasné, že mezinárodní soustava neustane v současné unipolární situaci; je ale vědecky skoro nemožné odhadnout časové dimenze změn které nastanou. Změny budou, ale nevíme kdy a jak se uskuteční.

Síla států je vždy relativní - je omezena kapacitou jiných aktérů. Převaha Spojených států je v současné chvíli nediskutabilní, ale již dnes existují náznaky že tato obrovská síla obsahuje zárodky budoucího oslabení a úpadku. O co jde?

1. Nadměrné zvyšování nákladů a odpovědnosti které by přesahovalo dlouhodobé materiální a lidské možnosti Spojených států.
2. Vojenská převaha svádí k použití vojenské síly. (Viz. tzv. Bushova doktrína a princip preventivních úderů.) Nevybíravá aplikace „hard power“ vede k oslabení spojeneckých vazeb a podrývá ochotu mezinárodního společenství tolerovat primát současného hegemonu.
3. Postupný vznik alternativních možností a seskupení schopných odolat americkým tlakům.
4. Ztráta podpory veřejnosti pro hyperaktivní zahraniční politiku. V demokratické společnosti se definuje zahraniční a bezpečnostní politika na základě určité společenské shody. Úloha hegemonu je materiálně nákladná a psychicky vyčerpávající. Je to otázka času kdy a jak se volič rozhodne, že to za to nestojí. Bez podpůrného politického konsensu má vojenská síla jen omezené možnosti.
5. Vztah mezi Evropou a severní Amerikou prochází zásadní změnou jak v podstatě tak i v účelnosti. EU se pokouší zatím s nevelkým úspěchem o vybudování vlastních bezpečnostních kapacit. Geostrategický vývoj odvrátil prioritní zájem USA od Evropy směrem na Blízký východ. Tam ovšem Evropa vnímá své zájmy a jejich uplatnění jinak než Spojené státy. Najít řešení pro všechny sporné body není snadné.

Avšak změna v americkém přístupu nevychází výlučně z interpretace geostrategických podmínek - má svůj původ též ve společenských přeměnách v USA. Mění se etnické složení americké společnosti; přibývá počet Američanů hispano-amerického a asijského původu a to má samozřejmě dopad na styky s Evropou. Kulturní afinita mezi Evropou a Amerikou se rozměňuje. Důležitější je postupná transformace elit činných v otázkách zahraniční a bezpečnostní politiky. Politické a akademické elity usazené hlavně v trojúhelníku: Washington - Boston - New York byly tradičně zaměřené na Evropu a s tím spojený Atlanticismus. Avšak od dob prezidenta Cartera je nahrazuje vliv expertů ze západu a jihozápadu Spojených států. Evropa nepatří k absolutním prioritám těchto lidí. Zvýšená polarizace americké politické scény spojená s aktivitou protestantských fundamentalistů a ideologicky motivovaných „neokonzervativců“ též zkresluje americký pohled na svět. To vše komplikuje transatlantické vztahy. Je ale nepopíratelné, že trvalá a hodnotně podložená spolupráce Spojených států s Evropou je podmínkou pro minimální zabezpečení alespoň severoatlantického prostoru.

Mohutná ekonomika Spojených států byla dlouho předmětem závidění celého světa. Avšak dnes se potýká s řadou nedostatků a slabin, které musí v dohledné době řešit. Vojenská převaha USA je absolutní. Výdaje na obranu činí dvojnásobek vojenských rozpočtů všech členů Evropské Unie. Americká vojenská technologie má náskok nejméně 30 let před Evropou. Z toho vyplývající zadlužení veřejných financí, které budou splácet budoucí generace, narostlo do astronomických rozměrů. Je pozoruhodné, že Čína patří k hlavním držitelům amerických dluhopisů.

Bezpečnostní politika se globálně stále více koncentruje na problematiku energetických zdrojů. Těžba ropy v USA klesá a spotřeba stoupá. Nejde jen o přísun ropy pro americké potřeby. Jde o globální nedostatek a s ním spojené riziko vážné ekonomické krize a destabilizace celého systému. Světová spotřeba ropy dosahuje nových rekordů způsobených především růstem čínské a indické ekonomiky. Již v roce 2003 nahradila Čína Japonsko jako světově druhý největší spotřebitel ropy. Na prvním místě stále

trůní Spojené státy. USA spotřebuje 26% světové výroby, ale vyrobí jen 9%. (Lovins, Amory a jiní: *Winning the Oil Endgame*, Rocky Mountain Institute, 2004). Současná americká vláda si těchto problémů byla vědoma hned při svém nástupu. V roce 2001 zřídil prezident Bush pracovní skupinu pro národní energetickou politiku (National Energy Development Group), která ovšem nedoporučila snížení spotřeby ropy a pohonných látek, ale vsadila na zvýšení domácí produkce. Oproti tomu ve stejném roce přesáhl dovoz poprvé polovinu spotřeby ropy.

Prezident Bush se k věci vrátil ve svém projevu o stavu Unie na začátku roku 2006 - upozornil, že je situace kritická, varoval, že dovoz pochází převážně z nestabilních regionů a prohlásil, že do roku 2025 USA nahradí 75% dovozu ropy ze Středního východu z jiných zdrojů. Zatím ale spotřeba neklesá - spíše naopak. Již Nixon a později Carter slibovali bezvýsledně, že Spojené státy se vymaní ze závislosti na dovozu ropy - jen budoucnost ukáže jak se uskuteční dobré úmysly současného prezidenta.

Současná koncentrace zahraniční politiky USA na vztahy s Latinskou Amerikou souvisí částečně s energetickou situací. Nástup populistických a extrémně levicových režimů v Jižní Americe posunul tento region znovu do popředí priorit. Režim Hugo Chaveze ve Venezuele je pro Washington obzvláště problematický. Venezuele vlastní 6,5% světových rezerv ropy, je na čtvrtém místě v pořadí exportérů ropy do Spojených států a zásobuje (kromě Fidela na Kubě) především rafinerie v Texasu a Louisianě. Nehledě k přísunu ropy z Latinské Ameriky, Washington čelí vážnému vymílání Monroeovy doktríny. Lze uvést příklad čínských investic v Jižní Americe, především právě v těžbě ropy ve Venezuele, ale nejde pouze o vnější intervenci, ale též o postupné oslabení amerických pozic a zájmů způsobené společenským vývojem v řadě latinskoamerických zemí.

Americká diplomacie stojí před důležitým úkolem, a to nejen v Jižní Americe. Tak zvaná válka proti terorismu zaujala americkou vládu na úkor jiných zájmů, ale i když se ve Washingtonu hovoří o dlouhé válce, jde v podstatě o druhořadý problém. Spojené státy svým přístupem léčí symptom a ne příčiny strašné choroby. Krize, která nastala v důsledku amerických pokusů o likvidaci teroristických hrozeb pomocí preventivních vojenských zásahů, vedla k dalšímu oslabení transatlantických vztahů. Již konec studené války zásadně proměnil alianční relace. Strach před východem který sloužil jako tmel transatlantických vazeb ustoupil doposud tlumenému střetu zájmů a jejich interpretací. Spojené státy se zbavily velmocenského soupeře, ale zároveň ztratily spojeneckou základnu své bezpečnostní politiky. Výjimkou je ovšem Velká Británie. Politický zmatek, který následoval po příkladném vojenském zásahu v Iráku tento stav věci objasnil nade vší pochybnost.

Tak se jeví situace na začátku 21. století, což ovšem neznamená, že nedojde k zásadním změnám. Spojené státy v minulosti vždy dovedly reagovat na složité situace díky velké pružnosti svého politického a ekonomického uspořádání. Současná politika Bushovy vlády projde proměnou nejpozději koncem roku 2008 - není to šablona podle které se budou budoucí administrativy řídit. Každá vláda dělá chyby a je na následující vládě, aby je opravila. Demokracie je v Americe pevně zakořeněná a po každých volbách nastane příležitost k zásadním změnám.

Jak již bylo řečeno, žádná velmoc se nevyhne historickému dění. To platí i pro Spojené státy. Ovšem poslední slovo budou mít Američané sami. Nelze vyloučit, že kvazi-imperiální role amerického voliče omrzí, že se mu rétorické vlastenčení zprotiví, že bude hledat jiné priority. Především se mu zprotiví ztráty na životech, a to nejen amerických. Existuje precedent vietnamské války. Začátek amerického ústupu byly prezidentské primárky 1968 ve státě New Hampshire a nikoli porážka na bitevním poli.

Obavy, že se Amerika vrátí k izolacionismu meziválečných let jsou ale bezpředmětné. Nenávratná globalizace takovým přístupům definitivně odzvonila. Obrovský schodek zahraničního obchodu, rozsah amerických investic ve světě a ropa budou nadále hrát velmi závažnou úlohu při rozhodování o amerických zájmech. Je pravděpodobné, že absolutní hegemonie Spojených států nepřetrvá druhou polovinu 21. století z důvodů, které byly shora naznačeny. Avšak je nezbytně nutné, aby USA v budoucnosti vystupovaly jako stabilizující faktor mezinárodních vztahů. Je důležité aby metamorfóza současného hegemonu prošla konstruktivně a se souhlasem většiny Američanů. Soumrak washingtonských bohů se konat nebude, ale změny nastanou pozvolně a nenáhle.

Vnímání zájmů USA nesporně projde řadou změn v příštích letech a tak ovlivní geostrategické prostředí i pro Evropu. Evropská Unie určitě nenastoupí na místo amerického hegemonu, avšak pokles amerického vlivu ji přinutí aby se více zapojovala v globálním měřítku. Neobejde se bez reálného konsensu v ekonomické a bezpečnostní politice a bez rozumné a střízlivé dohody s USA. Například závislost EU na dovozu energie je vyšší než závislost Spojených států. V případě světového nedostatku ropy, který podle

některých analýz hrozí po roce 2025, soutěžila by Evropa s Amerikou o přístupné zdroje energetických surovin - situace, která by byla ke škodě oběma partnerům.

Konfrontace EU (ES) a USA v ekonomických otázkách není ovšem nic nového. Vyskytovala se i v ledové době studené války - hovořilo se a psalo se o válkách pomerančů, banánů, kuřat a podobně. Nedávné americké pokusy o znevýhodnění dovozu ocele do USA potvrdily, že každá vláda ve Washingtonu se snaží vyhovět voličům v klíčových sektorech a regionech. Jak USA tak EU jsou v zajetí ochrannářského přístupu a za těchto podmínek jsou spory o kvótách a celních sazbách skoro nevyhnutelné.

V rozporu s jednotným trhem ovládá protekcionismus i mezistátní vztahy v Evropské unii - například v obranném průmyslu. Avšak bez systematického prosazování zásad jednotného trhu nevzniknou v Evropě dostatečně silné firmy schopné soutěžit s Amerikou nebo Čínou. Amerika a Evropa musí ovšem najít cestu k ekonomické spolupráci. Protekcionistické peripetie a konfrontace si západ v období stupňující se globalizace nemůže dovolit.

Jádro transatlantických vztahů je ovšem v bezpečnostní politice. Potřebuje Evropa Spojené státy k zajištění své bezpečnosti? Jak výrazný je přínos evropských spojenců pro americkou bezpečnostní politiku? Jakou budoucnost má NATO?

Během studené války to bylo velmi jednoduché. Bezpečnost se dala kvantifikovat komparativním výpočtem vojenských kapacit. Atlantická aliance opírající se převážně o vojenskou sílu Spojených států zabezpečovala kolektivní obranu severoatlantického prostoru. Koncem studené války nastala úplně jiná situace. Kolektivní obrana proti identifikovanému nepříteli ztratila význam a ustoupila zmatené vidině o kolektivní bezpečnosti. Objevila se řada zdánlivě nových hrozeb a rizik, které během studené války překrývala konfrontace antagonistických bloků. Globalizace ovládla bezpečnostní prostředí.

Evropa ustoupila z popředí amerických strategických zájmů a NATO se pustilo do hledání nové náplně. Doktrína zadržování, která určovala americkou politiku po dlouhá léta studené války, vlastně neznamenal nic víc než zachování dosavadního stavu. Přejít k aktivnější politice nastal již u prezidenta Reagana, ale vývoj bezpečnostního prostředí tento trend urychlil a zintenzívněl - vlastně přinutil Spojené státy k hledání nové strategie.

Současná americká vláda svou strategii definovala jasně v září 2002. Oproti tomu chybí jasná odpověď na alespoň dvě otevřené otázky týkající se budoucího postoje americké veřejnosti a evropské ochotě přizpůsobit se změnám transatlantických vztahů.

Situace v Číně a její budoucí vývoj⁴⁵

Rudolf Fürst

Ústav mezinárodních vztahů v Praze

1.1 Čína v kontextu nedávného historického vývoje

Čína se po skončení studené války a po rozpadu bipolární světové soustavy stala regionální asijskou velmocí. Tento obrovský asijský stát se z delšího časového horizontu nachází ve stádiu konsolidace a vzestupu po překonání dlouhodobé krize, která skončila v 70. letech minulého století. V čínských dějinných cyklech se opakuje vznik dynastie, její konsolidace, období růstu, stagnace, úpadku, a rozpadu.

Za počátek poslední velké krize Číny lze pokládat období od 19. století, kdy poslední dynastie (Čching, 1644-1911) odmítala moderní reformy a nebyla schopna zabránit úpadku svého mocenského systému, prohrála sérii mezinárodních konfliktů a v roce 1911 se zhroutila.

Celé následné období existence republiky - od roku 1911- lze považovat ze stádium, během kterého se nepodařilo nastolit moderní a stabilní parlamentní systém, kdy došlo k fragmentaci původního mandžuského impéria, a kdy země prošla útrapami občanské války a souběžně také japonské invaze. Pokus o stabilizaci státu a jeho modernizaci od roku 1928 pod autoritativní vládou Národní strany Kuomintang se nezdařil.

Vznik komunistického režimu (ČLR, 1949) je v Číně pokládán za období počátku konsolidace národního státu, kdy byl vyloučen vliv západních zahraničních mocností a Japonska na čínskou politiku a ekonomiku. Vazba na SSSR byla východiskem z nouze a na začátku 70. let byla ukončena výměnou za normalizaci vztahů s USA.

Úspěch ekonomických reforem, usmíření se Západem a rozpad SSSR zásadně změnily situaci ve prospěch Číny. Současná Čína je momentálně ve fázi růstu a stabilizace, začíná se jí dařit to, o co usiloval nacionalistický a antikomunistický režim Kuomintangu.

1.2 Geostrategické postavení Číny

Současná ČLR bývá považována za mocnost, která momentálně těží ze vzrůstu svého ekonomického vlivu a sílí mezínárodní prestiže (*status-quo power*). Mezinárodní prostředí je pro Čínu v současné době příznivé. Existence jedné supervelmoci USA sice v Pekingu nebudí nadšení, ale vazba na Spojené státy se v moderní čínské historii vyplácí (úspěchy kuomintangské vlády v zahraniční politice), od konce 90. let dokonce americko-čínské vztahy nabýly formu strategického partnerství.

Rozpadem SSSR a normalizací čínsko-ruských vztahů, až na úroveň strategického partnerství, se Peking zbavil kontinentální strategické hrozby. Bývalý SSSR stáhl armádu z Mongolské republiky a z prostoru rusko-čínské hranice. Ustoupil také z Afghánistánu a Vietnamu. Úbytek ruské expanze v Asii Čínu posílil.

S nově vzniklými zeměmi ve Střední Asii, bývalými svazovými republikami SSSR, se Číně podařilo také vytvořit mírové a kooperativní vztahy, které byly upevněny v rámci mezinárodního regionálního sdružení Šanghajská organizace pro spolupráci (*Shanghai Cooperation Organization, SCO*), která sdružuje ČLR, Rusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, a Turkmenistán. Nebyl tím vytvořen vojenský pakt, ale v rámci mezinárodních úmluv došlo ke vzájemnému uznání státních hranic a jejich demilitarizaci. Členské země spolupracují v zadržování mezinárodního islamistického hnutí (boj proti terorismu), v těžbě strategických surovin (ropa, plyn), budování strategické infrastruktury (ropovody, plynovody, pozemní komunikace), obchodě a investicích. Existuje také vojenská spolupráce formou prodeje zbraní a společných vojenských cvičení. Šanghajské regionální sdružení politicky a ekonomicky vyvažuje průnik Západu do oblasti Střední Asie, neformuluje ale zatím žádnou společnou a explicitní bezpečnostní strategii.

⁴⁵ Text vychází z vlastní publikace *Čína ve XX. století, díl 3*, Nakladatelství Univerzity Palackého, Olomouc, 2006.

Napětí mezi ČLR a zeměmi ASEAN bylo zmírněno změnou čínské politiky ve sporu o ostrovy Spratley v Jihočínském moři. Na základě společných pravidel chování (*code of conduct*, r. 2002) se zakonzervoval daný stav a zaangažované země se zavázaly nepodnikat jednostranné kroky. Čína, vědoma si obav zemí ASEAN, volí politiku „dobrých sousedských vztahů“, sází na multilaterální a neagresivní styl. Využívá zhoršené pověsti USA v Asii a nabízí zemím ASEAN liberalizaci obchodu a podporu proti „americkému hegemonismu“. Země ASEAN na čínské nabídce slyší, ale neruší své vazby na USA. Ekonomicky nejvlivnějším partnerem ASEAN je stále bohaté Japonsko.

Dvěma klíčovými pojmy poslední dekády s nástupem tzv. „čtvrté generace“ čínského komunistického vedení se stala jednak „nová zahraniční politika“ a dále „mírový růst Číny“. Novostí se rozumí větší aktivita, profesionalita a efektivita zahraniční politiky Pekingů - která je výsledkem postupného zlepšení státní byrokracie a realistického zhodnocení vlastního postavení ve světě. Čína vstoupila roku 2001 do Světové obchodní organizace (WTO) a tím *de facto* rezignovala na konzervativní rezervovanost a nedůvěru předchozí komunistické garnitury vůči okolnímu světu. Otevření čínské ekonomiky znamená konec ekonomické nezávislosti na světovém trhu - se všemi výhodami i riziky. Tato změna vidění vlastní pozice Pekingů odráží jednak rostoucí sebevědomí v mezinárodních vztazích a také převahu proreformní stranické kliky, spjaté s bohatým východním pobřežím.

Pojem *mírový růst Číny* bývá v literatuře interpretován jako snaha Pekingů definovat vlastní ambice, přesvědčit svět (zejména sousední země) o svých mírových úmyslech a vystavit do nepříznivého světla americký hegemonismus a unilateralismus. ČLR deklaruje záměr neuplatňovat násilí a využívat v mezinárodních vztazích výhradně svou „soft power“. Čína potřebuje čas, finanční prostředky a technologie k vlastnímu posílení, má proto zájem na udržení stabilního mezinárodního prostředí. Globální provázanost čínské ekonomiky a její rostoucí závislost na exportech i importech vymezuje manévrovací prostor pro zahraniční politiku Pekingů, který téměř zcela opustil ideologické vidění mezinárodních vztahů.

Důraz na multilateralismus - tj. společná jednání a hledání kompromisů, snaha o novodobý „koncert velmocí“ - rezonuje s opulentně mírumilovnou rétorikou, která zakrývá nevoli Pekingů z pokračování americké politiky zdržování Číny. Děje se tak prostřednictvím bezpečnostních bilaterálních vazeb USA s Japonskem, Tchaj-wanem, Jižní Koreou, Singapurem, Thajskem, Filipínami a Austrálií, posiluje také spojenectví s Indií a Pákistánem a v budoucnu snad i s Vietnamem.

Čínské zaujetí pro multilateralismus je tedy realistickým zhodnocením vlastních možností. Strategickým cílem ČLR je pomalu a trpělivě vytlačovat USA ze sféry svého tradičního mocenského vlivu (*sinocentrismus*) - tj. z Dálného východu a jihovýchodní Asie. Konfrontační politika by vzhledem k možnostem Pekingů byla neefektivní, proto vyvažování vlivu USA, jejichž mezinárodní pověst značně utrpěla, diplomatickou cestou a ekonomickými vazbami, se jeví jako mnohem účinnější politika.

Multilaterální spolupráce a mírová zahraniční politika ČLR může také být interpretována jako protireakce na obklíčení nárazníkovými státy, které společně s USA pokračují v politice zdržování Číny a udržování daného stavu v Asii. Ostatně sama Čína se s USA také podílela na zdržování Sovětského svazu v Asii a tato taktika slavila úspěch. Prolomit obklíčení nemůže Čína silou, může ale budovat paralelní síť svých vlastních bilaterálních i multilaterálních vztahů (*soft power*) s okolními státy, kterou USA nemohou příliš ovlivnit.

Ačkoliv ekonomický a politický vliv ČLR stále roste, možnosti její expanze jsou omezené, výjimkou je pronikání čínského vlivu do Barmy, a tím do prostoru Andamanského moře, částečně také do Kambodže a Laosu. ČLR usiluje o rozšíření svého vlivu do strategicky důležitých oblastí - zejména do Malackého průlivu na úkor Indie, a dále do Jihočínského moře a Tchajwanské úžiny, které v současné době nemá pod vojenskou kontrolou a kudy procházejí obchodní námořní trasy z Předního východu.

Strategický význam západní periferie ČLR - Ujgurské autonomní oblasti Sin-t'iang - vede Peking k důraznému úsilí o potlačení ujgurského autonomního a islámského hnutí. Oblast Tibetu je také méně stabilní, Peking by ztrátu Tibetu nedovolil jak z důvodů geostrategických (vliv Indie a Západu), tak i vnitropolitických - z obavy z vnitřní kompromitace režimu a hypoteticky také z územní fragmentace. Zájem udržet periferie obydlené převážně nečínským etnikem platí i pro Vnitřní Mongolsko. Současný čínský stát je pokračováním Mandžuy vytvořeného impéria, od kterého se oddělily jen bývalé satelity - Korea, Vnější Mongolsko a Tchaj-wan.

Problém Tchaj-wanu je poněkud specifický. Čína usiluje o připojení ostrova, který ovšem politickou integraci s ČLR odmítá. V politickém spektru demokratického Tchaj-wanu není relevantní politický subjekt, který by okamžité spojení s ČLR měl v programu. Toto řešení nemá ani podporu veřejnosti, stejně jako vyhlášení nezávislosti. Spojené státy nemají v úmyslu a ani nemohou Tchaj-wan Číně přenechat. Tím ovšem vzniká jedna z reálných hrozeb vojenského střetu mezi ČLR a USA na Dálném východě, kde chybí mezinárodní bezpečnostní systém.

Snaha Pekingů o posílení politického vlivu nad rámec vlastních tradic - do oblasti Afriky a Latinské Ameriky - vychází z potřeby zajistit si přísun strategických energetických surovin a pohonných hmot. ČLR se také s četnými úspěchy snaží vyvažovat americký vliv ve třetím světě politickou podporou a ekonomickými vazbami, leckdy ovšem s problematickými režimy (Súdán, Zimbabwe, Írán, Venezuela, Kuba, Barma, Laos, Severní Korea). Aktivní politika Pekingů se zaměřuje také na Střední Východ, kde ČLR dříve nehrála důležitou roli. Závislost na dovozech ropy (zhruba polovina importů) z této oblasti a snaha o získání většího vlivu je přijímána pozitivně (Írán, Palestina, Saúdská Arábie), klíčový stát zahraniční politiky ČLR v islámském světě je tradičně Pákistán.

Novým fenoménem se stává sblížování ČLR a Evropské Unie, které přináší některé sporné momenty do euroatlantického partnerství. Evropsko-čínské strategické partnerství lze ale také pokládat za nový a stabilizující prvek v mezinárodních vztazích.

1.3 Geostrategická budoucnost Číny

Hlavní prioritou Pekingů pro blízkou budoucnost (20 let) se zdá být jednak udržení vnitropolitické stability, zajištění kontroly nad teritoriem státu - zejména nad západními periferiemi -, dále pokračování ekonomického rozvoje, a posílení vojenského potenciálu - především námořních, leteckých a raketových sil a získání *hi-tech* výbavy.

Vývoj v regionu (Dálného východu a jihovýchodní Asie) samovolně tíhne k obnovení hierarchického, klientského, sinocentrického „*tributárního*“ systému mezi Čínou a satelity, které uznávají nadvládu Říše středu. Proti němu se vyhraňuje několik států, které udržují pevné bilaterální vazby s USA. Tyto dva systémy teoreticky mohou, ale nemusí nutně být vzájemně konfrontační.

Není známa explicitní doktrína, ve které by si ČLR stanovila teritoriální expanzi jako strategický cíl. Výjimkou je požadavek na sjednocení s Tchaj-wanem. Hlavní problém v oblasti čínských zájmů lze spatřovat v posílení amerického vlivu ve Střední Asii, dále v dozbrojení Japonska (snad i jaderné zbraně), které opouští dosavadní pacifistickou orientaci, a také vojenském posilování Indie (USA podporují její jaderný program). Japonsko je vedle Indie také hlavní konkurent v úsilí o získávání přísunu strategických (zejména energetických) surovin. Japonsko je kromě toho též možným aktivním spojencem USA v případě tchajwanského konfliktu.

Oslabením Ruska po ztrátě Ukrajiny a Gruzie, a vojenskou expanzí USA do Střední Asie (Afghánistán, Írán, základny v Kyrgyzstánu a Uzbekistánu) dochází ke sblížování zájmů Ruska s ČLR, avšak jejich protizápadní aliance není pravděpodobná. Rusko je hlavním dodavatelem zbraní do Číny, s výjimkou nejmodernější techniky a zbraní nejnovější generace. Tyto se ČLR pokouší získat prolomením západního zbrojního embarga a aktivní špionáží. Potřeba diverzifikace zdrojů a zajištění dodávek ropy a plynu ze Střední Asie může vést ČLR ke snaze o vojenskou kontrolu těžebních a dopravních systémů - i za hranicemi ČLR. Problém čínské migrace na Dálný východ Ruska a do Střední Asie zatím nelze odhadnout.

Čínský důraz na mírové vztahy a strategická partnerství umožňuje obchodní expanzi na západní trhy, udržení přílivu zahraničních investic, přístup na západní university a efektivní vedení vojenské a technické špionáže - jako komplexní proces *posilování* Číny.

Do jaké míry se změní priority čínské geostrategie poté, co posílení bude dosaženo, není v současné době možno posoudit. Samozřejmý zájem americké politiky udržet potenciální čínskou konkurenci v mezích je třeba na druhé straně doplnit variantou, že ČLR nemusí zvládnout své ekonomické, sociální, či ekologické problémy, a že může dojít ke kolapsu režimu, jak se v čínských dějinách cyklicky opakuje.

Pozice ČLR je nevýhodná svým omezeným přístupem ke světovým zdrojům surovin. Čínským handicapem je také technologická zaostalost a neschopnost kreativity, daná přílišným konzervativizmem a kolektivistickou tradicí a výchovou. Obrovská Čína nemá jedinou vlastní výrobní značku světové třídy.

Výhodou Číny je její schopnost využívat svou vysoce asertivní „soft power“ v podobě agresivní obchodní politiky, korupce a podpory krajanů, úspěšně integrovaných do západních společností.

1.4 Vojenská síla ČLR

Ačkoliv bývá ČLR často považována za budoucí supervelmoc, úroveň její vojenské síly je prozatím problematická. ČLR z předchozí éry maoismu zdědila sice velmi početnou armádu, ovšem technicky a organizačně na nedostatečné úrovni. Modernizace vojenských sil, jako jedna z priorit reformního programu z konce 70. let, zahrnovala technickou inovaci, početní redukci a reorganizaci. Hlavní směr přestavby čínské armády v 80. letech představoval posílení leteckých a námořních sil, který odrážel inovaci v čínské vojenské doktríně - vysunout těžiště aktivní obrany za hranice státu. Od této dekády počíná lineární nárůst vojenských výdajů. Za tuto dobu zaznamenala technická výbava čínské armády prudký rozmach, zejména díky nákupům z Ruska. Velký dojem na čínské obranné velitelství udělala přehlídka moderních zbraní a způsobů boje, které demonstrovalo NATO ve válce v Perském zálivu a v bývalé Jugoslávii. To přivedlo čínské vojenské odborníky k hlubšímu poznání zaostalosti armády ČLR za světovou špičkou a podnítilo je k dalšímu zájmu o nejmodernější bojové prostředky a způsoby organizace válečných akcí.

Pokud jde o vztah k mezinárodním dohodám, postoj Pekingu nelze považovat ze nekooperativní. ČLR podepsala řadu důležitých mezinárodních dohod: Mezinárodní dohodu o jaderné bezpečnosti (*International Convention on Nuclear Safety /International Atomic Energy Agency/*), Smlouvu o zákazu jaderných testů (*Comprehensive Test Ban Treaty*), Smlouvu o nešíření jaderných zbraní (*Nuclear Non-Proliferation Treaty*), Režim kontroly raketové techniky (*Missile Technology Control Regime*). Z důvodu vývozu raketové techniky ČLR do některých problematických zemí (Irán, Pákistán, dříve Severní Korea a Sýrie) došlo v 90. letech k několika sporům s USA, po kterých Peking od těchto praktik (pokud je autoru známo) ustoupil.

Současně verze vojenských doktrín (tzv. Bílé knihy) ČLR, které jsou formulovány defensivně, deklarují závazek nepoužít jaderné zbraně jako první. Explicitnímu označení strategického nepřítele se texty vyhýbají, konkrétně bývají zmiňovány USA v pasážích negativně hodnotících bilaterální vojenské svazky některých sousedních zemí zaměřené proti zájmům ČLR, zejména v případě Japonska a Tchaj-wanu.

ČLR má ve své výbavě jaderné zbraně, vyvinula také raketovou techniku na nejlepší úrovni v Asii (balistické rakety, včetně mezikontinentálních ICBM). V současnosti ČLR disponuje asi 400 jadernými hlavicemi (20 pro mezikontinentální rakety, 230 pro rakety, letadla, ponorky, 150 taktické rezervy)⁴⁶, jiný zdroj odhaduje, že do roku 2015 bude ČLR disponovat 100 hlavicemi pro ICBM,⁴⁷ v porovnání s USA a Ruskem jsou takové počty o jeden řád nižší.

Účinnost čínského raketového systému by měl zřejmě omezit americký systém protiraketové obrany NMD, který by mohl být doplněn chystaným regionálním projektem Protiraketové ochrany bojiště (*Thaetre Missile Defense, TMD*) ve spolupráci s Tchaj-wanem, Japonskem a případně i Jižní Koreou. Vznikla by tak mezinárodní protiraketová koalice v čele s USA, která je zatím prezentována jako obrana před severokorejskou raketovou hrozbou. Projekt zatím není pro velkou složitost (technické, finanční, politické otázky) dořešen.

Výrazně se zvýšila úroveň čínského letectva (stíhací letouny Su z Ruska, zařízení na tankování za letu), námořnictva (ruské ponorky, bojové čluny, raketová výbava) a raketové techniky (nákupy z Ruska, získání miniaturních hlavic špionáží v USA, radarová a naváděcí technika z Ruska a Izraele atd.). Čína zatím ještě nezískala letadlovou loď, její pořízení (nákup vraků a dokumentace - Austrálie, bývalý SSSR) a uvedení do provozu se očekává již v tomto desetiletí. Dozbrojením se zvyšuje kvantitativní převaha a vyrovnává se bývalý kvalitativní nepoměr oproti výbavě Tchaj-wanu, který je nucen pro udržení obranyschopnosti požadovat další nákupy z USA, zejména protiraketový systém AEGIS, případně také ponorky; a posílit vlastní raketový systém. Vyzbrojování Tchaj-wanu přináší konfliktní situace do americko-čínské mezivládní agendy.

⁴⁶ Moore, Frank W., *China's Military Capabilities*, Institute for Defense and Disarmament Studies, Cambridge, June 2000, www.comw.org/cmp/fulltext/iddschina.html, přístup květen 2006.

⁴⁷ *Chinese Ballistic Missiles*, Federation of American Scientists (FAS), 1999, www.fas.org.

Výdaje na zbrojení ČLR, které lineárně vzrůstají od 80. let, patří k nejčastěji uváděným argumentům, varujícím USA a jeho spojence před možnou konfrontací s Čínou. Vlastní výdaje Peking je nemožné zjistit, připouštějí to i seriózní zdroje jako Ročenka SIPRI (2001), která odhaduje ročně asi 2% čínského HDP (27 miliard USD), ale současně připouští, že tento údaj je neúplný. V západním tisku se obecně považuje ČLR za druhou zemi za USA co do výdajů na zbrojení. Často bývá zmiňován zhruba patnáct let trvající dvouciferný nárůst vojenského rozpočtu, který v současné době dosahuje ročně asi 30 mld. USD.⁴⁸ Utajováním skutečných výdajů na obranu a jejich skrýváním do civilních rozpočtových položek Peking podněcuje podezřívavost, kterou pak sám obrací proti všem s poukazem na protičínskou zaujatost Západu, případně i Japonska.

Jedním z dalších argumentů ve prospěch existence tzv. „čínské hrozby“ je nedemokratický charakter země. V ČLR je diktatura jedné strany, která zahrnuje i armádu. Politická role ozbrojených složek se dostává do popředí jen v krizových dobách, jako například na konci Kulturní revoluce nebo při potlačení demonstrací v roce 1989. Koncem 90. let byl posílen civilní dohled nad armádou a politický a ekonomický (sic) vliv armády byl omezen. Za předpokladu stabilního vývoje státu je pravděpodobnost ohrožení demokratických států Čínou bezpředmětná, protože současná vládní garnitura zcela opustila vyhraněně ideologické (marx-leninské) vidění světa, které se ostatně v čínské zahraniční politice příliš důsledně neuplatňovalo ani v době doznívajícího maoismu. Vliv armády na tvorbu zahraniční politiky je v současné době a v budoucnu - za předpokladu vnitřní stability ČLR - velmi nepravděpodobný.

Čínskou prioritou je přezbrojení a modernizace armády. ČLR vsadila na *hi-tech* zbraně - vedle nejmodernější konvenční výzbroje se zajímá zejména o navigační systémy, satelity, lasery, superpočítače, nejmodernější software. V tomto směru lze očekávat expanzi všemi dostupnými prostředky - nákupy, vstupem do výzkumných a vývojových projektů, špionáží. Prioritou Západu s ohledem na svůj strategický náskok by měla být ochrana technologických tajemství a zamezení zneužití techniky s tzv. duálním využitím. Zrušení zbrojního embarga EU vůči ČLR a lhostejnost Evropy vůči zájmům amerických spojenců na Dálném východě by mohly vnášet konfliktní momenty do transatlantických vztahů.

1.5 Vnitřní politika

Čínský režim rozpoznal pokus o demokratizaci v SSSR jako fatální chybu, které se sám rozhodl vyvarovat. Následný rozpad SSSR, Jugoslávské federace a celého východního bloku byl v Peking interpretován jako důsledek nesprávně zvoleného reformního scénáře. V roce 1989 KS Číny přečkala největší vnitropolitickou krizi od Kulturní revoluce a nastolila autoritářský kurs, který trvá dodnes. Čínská verze transformace se zaměřila výhradně na ekonomiku a důrazně odmítla politickou demokratizaci.

Současný autoritativní systém s přežívajícími prvky totality (splynutí státu a stranického aparátu, stejně jako legislativní, exekutivní a soudní moci, porušování lidských práv, politizace armády, kontrola médií, monopol moci jedné strany, zákaz opozičních struktur atd.) je celospolečensky akceptován a má pevnou oporu jak mezi elitami, tak v rodící se střední vrstvě. Čínský autoritářský stát bývá v literatuře přirovnáván k některým pravicovým diktaturám spíše než k socialismu.

K největším problémům čínského režimu patří úpadek legitimacy moci KS, mravní kompromitace KS v důsledku korupce a zneužívání moci, a úbytek reálné moci strany vyplývající z ekonomické liberalizace a z ekonomického osvobození lidí ze závislosti na státu (viz např. dekollektivizace venkova). Ke slabinám režimu také patří napětí ve společnosti vyrůstající ze sociální nerovnosti, či neschopnosti vlády zvládat ekologické katastrofy a zdravotní epidemie.

V důsledku ekonomické decentralizace a liberalizace roste regionální tenze mezi provinciemi navzájem a mezi regiony a centrem. K největším hrozbám režimu od začátku reformu patří odstředivé tendence periferních oblastí obývaných etnicky nečínskými minoritami (Tibet, Vnitřní Mongolsko, Ujgurská autonomní oblast Sin-tiang /resp. Východní Turkestán/).

Silnou stránkou režimu v ČLR je zatím spokojenost obyvatelstva s rychle rostoucí ekonomikou a materiální životní úrovní. Autoritářský režim se zdá mentalitě obyvatel ČLR vyhovovat, přesvědčivě

⁴⁸ Harmsen, Peter, *How Large is China's Defense Budget*, Agence France Presse, October 22, 2005, <http://taiwansecurity.org/AFP/2005/AFP-221005.htm>, květen 2006

tento fakt vyznívá hlavně u intelektuálů a středních vrstev z nejbohatších oblastí a městských aglomerací. Tyto nově vznikající společenské vrstvy paradoxně nevytváří tlak na demokratizaci, ale na udržení dané společenské hierarchie (resp. ekonomického zajištění privilegovaných a lépe situovaných), kterou může spolehlivě garantovat jen existující autoritářský režim.⁴⁹ Vládou záměrně podněcovaný i pečlivě regulovaný nacionalismus je také silným pojítkem mezi mocí a občany. Vztah státu a individuálních osob je v ČLR stále chápán velmi tradičně, nemoderně. Kategorie občanství zakotvená v právu v širším povědomí neexistuje.

Výtečné makroekonomické ukazatele (růst HDP, export, devizové rezervy) zastírají fakt, že v legislativních a institucionálních reformách (privatizace, role zákona) ČLR zůstala daleko za většinou zemí bývalého východního bloku, za rozvojovými zeměmi typu Mexika, Indie či Brazílie, a také za řadou sousedních zemí v Asii;⁵⁰ a že také současný politický systém ČLR je i v měřítkách moderní části Asie bizarní kombinací reality 21. století a středověku.

Možnost rozvoje a transformace směrem k demokracii se jeví problematicky. Jestliže současná éra ekonomického boomu je provázena upevňováním autoritářství a odmítáním pluralizace, jak se zachová stát v časech zpomalení ekonomického růstu a silícího sociálního napětí? Sociální napětí by mohlo najít odezvu v polarizaci vládní strany, ve které zatím neexistuje zjevná levice. Nelze vyloučit ani krizi režimu v důsledku ekonomických potíží (chyby vlády, vnější ekonomický šok, ekologické či přírodní katastrofy). Monopol moci se v těžkých chvílích může obrátit v jeho vlastní neprospěch, i v případech nezaviněného selhání.

Pokud by došlo k politické pluralizaci v ČLR, lze ji nejspíš očekávat s klesající schopností režimu účinně jí zabránit. Samovolný přechod od autoritářství k větší pluralitě by mohl mít chaotický průběh. Lze považovat za pravděpodobné, že Západ bude v Číně podporovat jakýkoliv režim s ohledem na udržení stability, neboť v tomto směru existují historické paralely západního přístupu vůči s mandžuské dynastii i k režimu Kuomintangu. Státem prosazovaná demokratická reforma by v současné situaci byla překvapivá a z pozice pekingského režimu by neměla logiku. Systém musí být upevňován, ne systémově sabotován tolerancí plurality. Demokracie se projevuje jen v rétorice režimu. Zavádění místních voleb nelze za demokracii zdola považovat, spíše (analogicky jako na Tchaj-wanu) vede k utužení režimu a posilování jeho pozic tam, kde si je již nemůže vynutit. Na obecní úrovni se sice v ČLR zavádí systém voleb do místních zastupitelstev, avšak v rámci nedemokratického systému a s omezenou možností skutečně nezávislé kandidatury. Politika na střední a celostátní úrovni je přitom zcela pod kontrolou jediné vládní strany.

1.6 Ideologie

Ideologicky se KS Číny zcela odpoutala od marx-leninských a maoistických schémat a vytvořila vágně znějící konglomerát spojující monopol moci KS a *de facto* národní kapitalismus, oficiálně nazývaný jako „socialismus s čínskými specifiky“. Teorie „trojí reprezentace“ (*san-ke taj-piao*) vyjadřuje pokus o redefinici charakteru vládnoucí strany, která usiluje o podporu všech produktivních vrstev, nikoliv tedy již jen dělníků a rolníků. V čele hierarchie stojí elitní vrstva - komunistická strana, která se hodlá otevírat i podnikatelům, zatím však spíše verbálně. Součástí eklektické frazeologie se staly pojmy jako „vláda zákona“ nebo „lidská práva“. Existence demokracie v okolním světě čínské KS vůbec nevadí, demokratizaci ČLR však považuje za nežádoucí.

Za nejzřetelnější ideologický základ současné Číny bývá v literatuře shodně považován čínský nacionalismus. Nacionalismus představuje pojítko mezi republikánským autoritativním režimem a posléze i jeho agresivnější verzí v době maoismu. Využívání nacionalismu patří k spolehlivým prostředkům masového ovlivňování lidí, uplatňované současným režimem, existuje však potenciální nebezpečí ztráty kontroly nad jeho energií, a to zejména i v případě demokratizace Číny, kterou by mohl provázet vznik nacionalistického populismu - pravicového i levicového.

⁴⁹ Unger, Jonathan, *China's Conservative Middle Class*, Far Eastern Economic Review, Vol. 169, No. 3, April 2006, s. 27-31.

⁵⁰ Pei, Minxin, *The Dark Side of China's Rise*, Foreign Policy, March/April 2006, viz též Carnegie Endowment, www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=print&id=18110.

V atmosféře 90. let po masakru na náměstí Tchien-an-men (1989) se oficiální frazeologie často odvolávala k tzv. teorii „asijských hodnot“, která má být souborem tradičních ctností (loajalita, pracovitost, disciplína, kolektivita, spořivost, rodinné soužití), stmelujících stát a zabraňujících pronikání západních liberálních hodnot, které údajně čínskou společnost destabilizují (individualismus, bezohlednost, neodpovědnost, hédonismus). Vzorem Číně se stává autoritářský Singapur. Za skutečný a prapůvodní zdroj ideologie „asijských hodnot“ lze ovšem paradoxně považovat spíše japonský nadnárodní *pansaianismus* minulého století, uplatňovaný v praxi např. v pro-japonském satelitu Man-čuo (1932-1945). Tato ideologie však byla multinárodní a tolerantní vůči náboženským hnutím.

S ohledem na hypotetický problém případné čínské expanze je třeba zmínit neexistenci konzistentní a přesahující ideologie, kterou by Čína mohla globálně šířit svůj vliv, srovnajme toto například se sovětským marxismem-leninismem. Soudobý intelektuální svět ČLR je nepříliš původní a ve srovnání s jinými zeměmi Dálného východu (Japonsko, Jižní Korea, Tchaj-wan) i málo produktivní. Pokud by Čína chtěla expandovat za hranici svého tradičního vlivu, chybí jí k tomu základní paradigma. Namísto toho stát spíše expanduje dovnitř - ve snaze udržet a posílit autoritu v regionech, vybudovat infrastrukturu, posílit ekonomiku, dokončit *sinizaci* etnických menšin a také udržet ideologickou nadvládu formou cenzury, autocenzury, efektivní kontroly médií - včetně internetu-, a využitím pop-kultury.

1.7 Ekonomika ČLR

Hospodářský růst je největším úspěchem reforem odstartovaných na konci 70. let. Čína se zpožděním napodobila model ekonomiky některých úspěšných asijských zemí (Japonsko, Jižní Korea, Tchaj-wan), který byl založen na silné roli státu a souběžné existenci tržního hospodářství, na proexportní politice, přílivu zahraničních technologií a zahraničního kapitálu. Ideologické předsudky a obavy z otevření ekonomiky Pekingu pomohl překonat většinový podíl zahraničních Číňanů (Hongkong, Tchaj-wan, Singapur) na zahraničních investicích, který přetrvává dodnes.

Čínský ekonomický boom je založen na exportu, velikosti vnitřního trhu, nízké ceně práce a vlastních materiálů, nízké úrovni sociálních výdajů a ekologických norem. Čínské ekonomice také nahrávají důvěra zahraničních investorů a vysoká míra úspor obyvatelstva. Stát praktikoval důrazně protekcionistickou obchodní politiku, po vstupu do WTO začala ČLR redukovat svá ochranná opatření na požadovanou úroveň. Stát bude muset umožnit větší přístup zahraničního kapitálu do bankovníctví, pojišťovnictví, telekomunikací, energetiky, těžebního průmyslu atd., rozšířit možnosti pro velkoobchod a distribuci zboží, ve kterých zatím ještě přetrvává většinový čínský podíl a strategická kontrola státu.

V absolutních hodnotách se čínská ekonomika zařadila za EU a USA na třetí místo na světě (dle parity kupní síly). Avšak v HDP na hlavu patří Čína do společnosti chudých zemí, pohybuje se na konci první stovky. Jednoznačně kladné hodnocení čínského ekonomického boomu je tedy velmi relativní - vychází z původně nízkého základu a reprodukuje jen vybraná makroekonomická čísla, bez ohledu na skryté deficity a strukturální disproporce.

Stát musí provést reformy finančního systému, zejména bankovního sektoru, který je zatížen problematickými úvěry v důsledku pokračujícího nevratného financování státního sektoru. Kapitálový trh v Číně neplní v roli hnacího motoru ekonomiky. Bankovní sektor neumožňuje alokaci kapitálu ve prospěch produktivnějšího soukromého sektoru, překážkou dalšího rozvoje jsou institucionální a legislativní nedostatky v oblasti státních financí, investic, řešení sporů, a jiných problémů, které jsou ve svém úhrnu spatřovány jako zátěž, jež přivedla např. Japonsko k patnáctileté stagnaci. Problémem ČLR je i zjevná nevyváženost hospodářského růstu na regionální úrovni.

Vedle vnitřních ekonomických rizik (zadlužený bankovní sektor, subjektivní chyba ve finanční politice, panika střadatelů, přehřátí ekonomiky) připadají v úvahu také dopady vnější - v podobě zdražení strategických surovin, poklesu světové poptávky, či ztíženého přístupu na trhy. Zájem zahraničních investorů, který poněkud předstihoval reálné možnosti, nemusí trvat věčně, nejhorší dopady na čínskou ekonomiku by mohly mít mezinárodní vojenské konflikty.

Podle Minxin Peie stát zatím stále vlastní asi 60 % celkového fixního kapitálu, udržuje si kontrolu v strategických odvětvích, vstup zahraničního kapitálu do nich je limitován (25%) a využíván ke zlepšení

ekonomické bilance, většinové podíly a rozhodovací pravomoc drží stát. Strana nemá politický zájem na další liberalizaci, naopak usiluje o udržení kontroly nad ekonomikou.⁵¹

Odhad budoucího vývoje ČLR také musí zohlednit vzájemné provázanosti dominantních světových ekonomik - zejména EU, USA, Číny a Japonska. K významným tématům patří financování amerického státního dluhu (skupování amerických státních obligací), americko-čínské spory o kurs čínského *jüanu*, čínský obchodní dumping a obchodní deficity partnerů (EU, USA). Ačkoliv ČLR hospodařila do současné doby s výraznými přebytky obchodní bilance a astronomickými devizovými rezervami, budoucí trend směřuje k růstu vlastních deficitů, ale také větší závislosti na měnové politice ekonomicky dominantních mocností (EU, USA, Japonsko). Čína již přešla na částečnou fluktuaci svého měnového kursu. Tyto trendy spíše svědčí o potřebě komunikativní a kooperativní mezinárodní politiky Pekingu. Je třeba také uvážit nebezpečí obchodních válek a případných nacionalistických bojkotů zahraničního zboží, které mají v Číně tradici a se kterými mají své zkušenosti Japonsko, USA a velké evropské státy.

Silící poptávka čínské ekonomiky na globální úrovni se odráží ve vzrůstu světových cen energetických surovin, bavlny, oceli, mědi, stavebních hmot, potravin. Zvyšuje se i poptávka ČLR po zahraničních cenných papírech (americké obligace), devizách (americké dolary), zlatu.

Optimistické scénáře očekávají, že Čína do roku 2050 může předstihnout HDP Spojených států a stát se největší ekonomikou na světě.⁵² Krátkodobější předpovědi (10 let) ekonomického růstu jsou příznivé, v dlouhodobější perspektivě již méně. Udržitelnost současného tempa růstu je v delším časovém horizontu dosti pochybná.

1.8 Sociální dopady reforem

Ekonomický růst v ČLR přispěl k rapidnímu zlepšení materiální životní úrovně a k plošnému úbytku chudoby (nejvíce v Asii). Zavedení tržní ekonomiky ale znamenalo relativně rychlý zánik rovnostářského systému z doby maoismu. Čína se stala zemí typickou svou úrovní sociální nerovnosti, která přesahuje míru na Dálném východě obvyklou. Transformační proces rozdělil společnost na část, která zaznamenala enormní vzrůst životní úrovně, a dále na zbytek, který si příliš nepolepšil, či dokonce tratil (část státního sektoru). Liberalizace vedla ke zvýšení životních nákladů - tj. zvýšení cen potravin, ošacení a energií, zavedení školného (od prvního stupně), zpoplatnění zdravotní péče. Stát nemá dostatečný systém sociální péče, soukromníci a farmáři většinou nemají vůbec žádné zdravotní a důchodové pojištění.

Dopad ekonomické reformy je tedy dvojaký - s pozitivním o negativním důsledkem s polarizujícím efektem na společnost. Toto napětí se zatím neprojevilo ve stranických špičkách, může ale být zdrojem konfliktu později, pokud by se zformovala levicová frakce, která by měla šance získat veřejnou podporu. Projevem rostoucího napětí ve společnosti je dramatický nárůst sociálních nepokojů od konce 90. let. Pokračující liberalizace ekonomiky pod tlakem pravidel WTO bude stupňovat polarizaci společnosti a může mít důsledek ve zvýšeném úsilí o utužení autoritativního režimu - tedy s paradoxně opačným účinkem, než obvykle předpokládají obecné liberální teze.

Demografické změny nejsou pro budoucí ekonomický rozvoj příznivé. Státu se sice podařilo výrazně omezit porodnost a redukovat hrozbu přelidnění (od 80. let kampaň „jedna rodina jedno dítě“, prodloužení průměrné doby života), urychlil se tím však proces relativního zestárnutí populace. Do poloviny století bude přes 1/4 obyvatel starších než 60 let (momentálně asi 10%) a stát nemá odpovídající penzijní systém a jeho finanční zajištění. Deficit nemůže být zmírněn jinými formami penzijního pojištění a spoření, protože takovéto systémy (kapitálový trh, fondy) fungují zatím nedostatečně.⁵³ Dalším budoucím problémem je narušení poměru pohlaví v populaci, dané upřednostňováním mužských narozených potomků.

Od 80. letech dochází v Číně k překotné urbanizaci a migraci z venkova do měst. Vnitřní migrace přináší napětí mezi starousedlíky a nově příchozími, migrace do zahraničí zatím není mezinárodní problém, ale

⁵¹ Pei, Minxin, *China is Stagnating in its "Trapped Transition"*, Financial Times, 24.2.2006.

⁵² Pei, Minxin, *The Dark Side of China's Rise*, Foreign Policy, March/April 2006.

⁵³ Holland, Tom, *China's Pension Puzzle*, 30.5.2002, s. 42-43, dále též Forney, Matt a Bay Fang, *The Burden of Age*, Far Eastern Economic Review, 23.10.1997, s.82-83.

mohl by se jím v dlouhodobé perspektivě stát, zejména v případě některých okolních států (Rusko, Střední Asie, Barma, Laos, Kambodža).

Hospodářský boom vede k dramatickému zhoršení ekologické situace. Energetická spotřeba a nedostatek jiných zdrojů nutí ke spalování fosilních paliv (65%). To je spolu s dopravními emisemi zdrojem znečištění ovzduší ve velkých městech, které drží nechvalný světový primát. Mezi 20 světovými velkoměsty s nejhorším ovzduším je 16 čínských.⁵⁴ K dalším akutním problémům patří odlesnění, úbytek spodních vod a nerovnoměrnost srážek (záplavy střídány suchem), kontaminace půd. Stavební činností dochází k úbytku zemědělské půdy. Tento souhrnný deficit se promítne do dalšího ekonomického vývoje a může mít i závažné sociální a politické konsekvence. Čína v takové situaci spíše bude hledat i nacházet mezinárodní podporu, než aby připravovala dobrodružné scénáře k expanzi.

Závěr

Čína nemá ve světě přirozené spojence, její strategická partnerství nelze považovat za trvalá a spolehlivá. Lze uvážit následující varianty ve vývoji čínského mezinárodního postavení:

1. Čína posílí natolik, že může přistoupit k asertivnějšímu způsobu mezinárodního chování. Obnoví se v hrubých obrysech tradiční sinocentrický systém mezi ČLR a blízkým okolím. Vyhroť se napětí mezi ní a USA a proamericky orientovanými zeměmi - zejména Japonskem a Indií. Na Západě a zejména v USA existuje silná názorová skupina, která považuje budoucí americko-čínský konflikt za pravděpodobný, či dokonce nevyhnutelný.
2. Konflikt s USA však s ohledem na vojenskou, politickou a ekonomickou váhu USA by musel pro Peking být výhodný. Číňané ve svém vojenském chování tradičně spíše zvažují nenásilné způsoby, jak dosáhnout svých priorit. Vzhledem k provázanosti ekonomik ČLR a USA se varianta otevřené konfrontace jeví jako velmi riskantní. V Číně je bývalý vojenský střet s USA v korejské válce pokládán za kardinální chybu s dalekosáhlými důsledky.
3. Čína nemá budoucí vývoj mocenské rovnováhy v Asii i na světě ve své výhradní moci. Masivní posílení americké vojenské základny na Guamu i bilaterální vojenské aliance s asijskými spojenci (Japonsko, Indie, Tchaj-wan) vytvářejí silnou protiváhu proti případné čínské expanzi. Jen regionální konflikt o Tchaj-wan by například vedl k zablokování námořních cest ze Středního východu (Malacký průliv, Jihočínské moře, Tchajwanský průliv, Východočínské moře) na celý Dálný východ. Ekonomické dopady na ČLR, Japonsko i Jižní Koreu by byly katastrofální. Respekt z USA lze spatřit například z překvapivě pasivní reakce Pekingu na vyhlášení americké National Security Strategy (NSS, 2002) a politiky preempce.
4. ČLR se může sama zhroutit pod náporem vnitřních problémů. Příčin může být řada: kolaps finančního systému (viz příklad pádu Suhartova režimu v Indonésii) z vnitřních či vnějších vlivů, zpomalení ekonomického růstu a následné sociální nepokoje, ekologická nebo přírodní katastrofa, případně zdravotní epidemie - v návaznosti na ztrátu prestiže vlády (např. korupční skandál, neúspěšná válka o Tchaj-wan). Namísto čínské hrozby pak přijde v úvahu spíše varianta humanitární podpory za zahraničí.
5. Mírové soužití a multipolarita je z pohledu Pekingu velmi efektivní a může být základem pro další posilování Číny. Vrstáním do globálního ekonomického systému ČLR zaznamenává úspěchy v prosazování svých zájmů - diplomacií, lobbingem a korupcí. S růstem vzdělání a s generační výměnou elit může dojít k další erozi čínského egoismu a nedůvěry vůči Západu a mezinárodnímu prostředí - směrem k větší zodpovědnosti a angažovanosti v zahraniční politice. Příklad poraženého Japonska od USA a jeho poválečný rozmach může přesvědčit o efektivitě prozápadní orientace i Čínu.

Za precedens lze považovat i prozápadní politiku Kuomintangu, kterému se současná KS začíná stále více podobat. Západ může s výhradami podporovat represivní režim v Číně v případě jejích vnitropolitických krizí a sociálních bouří - jak se již opakovaně stalo (např. potlačení tchajpchingského povstání v 19.století, podpora KMT v boji proti komunismu). Rozhodovat může západní vidění mezinárodních vztahů, které konstruuje, zda Čína je partnerem nebo hrozbou. Americká politika

⁵⁴ WHO, *Environment and health in China today*, www.wpro.who.int/china/sites/ehe/overview.htm, květen 2006.

kontinuálně kombinuje obojí přístup - *containment* i *engagement* -, David Shambaugh používá ironicky termín „*hedged engagement*“,⁵⁵ rozdíl je jen v dobových rétorických akcentech.

⁵⁵ Shambaugh, David, *Asia in Transition: The Evolving Regional Order*, Current History, April 2006, No. 690, s. 153-159.

Postavení Ruska a jeho vývoj do roku 2020 s výhledem do roku 2050

Miloš Balabán

Středisko bezpečnostní politiky CESES FSV UK

1. Historická reflexe geopolitického vývoje Ruska

„Návrat Ruska“ jako státu, který začíná razantněji spolurozhodovat o politické agendě současného světového vývoje, přičemž se dá očekávat, že tomu tak bude i v budoucnu, vyvolává potřebu více reflektovat fakta a souvislosti spojené s dávnější i nedávnou historií největšího státu světa. Do jisté míry to umožňuje i pochopit logiku, resp. problémy vývoje současného Ruska a jeho možné perspektivy.

Pokud hovoříme o Rusku, nelze pominout jeho zásadní geografickou zvláštnost, které ho ve světě činí jedinečným: obrovské území a velké přírodní bohatství na něm se nacházející neohraničené přirozenými přírodními hranicemi. Proto se Rusko stalo terčem řady agresí počínaje mongolskými nájezdy, přes Napoleonovu ruskou kampaň v 19. století, až po útok nacistického Německa na Sovětský svaz počátkem čtyřicátých let století dvacátého. Prvním pravidlem ruské geopolitiky proto vždy bylo, že Rusko musí zajistit svou bezpečnost v dostatečně „strategické hloubce“. Taková byla konstanta ruské politiky především od dob Petra I., kdy začalo vrcholné období získávání jeho nových teritorií na všechny světové strany.⁵⁶ Pokračoval v tom i Sovětský svaz jako faktický nástupce carského Ruska, který se stal po vítězství nad nacistickým Německem ve druhé světové válce globální supervelmocí. Toto vítězství, které přispělo výrazným dílem i k zachování západní civilizace jako celku, znamenalo, že Sovětský svaz rozšířil svůj celosvětový vliv. Na několik desítek let se stal centrem „širšího impéria“. To bylo tvořeno jednak samotným Sovětským svazem, dále pak pásmem jemu spřátelených režimů ve východní a jihovýchodní Evropě, blízkými spojenci v Asii (Vietnam) a Latinské Americe (Kuba). Ve volnějším vztahu k centru „impéria“ byly pak země tzv. socialistické orientace v Africe a Asii, které více či méně usilovaly o určitou alternativu závislosti na bývalých koloniálních metropolích a Spojených státech.

Vznik a existence „impéria“ byly ale možné především díky bipolárnímu uspořádání světa vzniklému na základě výsledků II. světové války, kde hlavními protagonisty byly Sovětský svaz a Spojené státy. Bipolární uspořádání bylo jistým druhem status quo respektovaným oběma mocnostmi, bez ohledu na občasná střety na regionální úrovni.

Udržet pozici globální supervelmoci se ale Sovětskému svazu nepodařilo, především díky rigidnímu a nedemokratickému modelu vládnutí, který nebyl schopen obstát v dlouhodobé politické, ekonomické a vojenské konfrontaci se Západem a především Spojenými státy. Sovětský svaz nevyřešil krizi industriální společnosti, do které se země dostala v sedmdesátých letech dvacátého století. Tuto krizi neodvrátil ani pokus o modernizaci sovětského systému v podobě tzv. přestavby koncem osmdesátých let, který ale spíše ještě prohloubil a vyostřil celou řadu politických, ekonomických a etnických rozporů. Rozpad Sovětského svazu byl následně logickým dovršením krize. Tímto aktem došlo i k faktickému konci „impéria“, které se utvářelo od dob carského Ruska po dobu čtyř set let. Rusko se vrátilo k hranicím, které mělo začátkem 18. století. Na území Ukrajiny, Běloruska, Pobaltí, Kavkazu a Střední Asie vzniklo čtrnáct samostatných republik s velmi rozdílnými politickými systémy. Geopolitická konstrukce „impéria“ založená na širokých přístupech k mořím - především k Baltskému, Černému a Kaspickému byla rozpadem SSSR zcela narušena.

Rusko se stalo nástupnickou zemí Sovětského svazu, ale svými parametry se od něj poměrně značně odlišuje. Zůstává sice největší zemí světa s téměř 17 milióny čtverečních kilometrů, ale počtem obyvatelstva (přibližně 143 milionů) se zařazuje až na osmé místo (za Čínu, Indii, Spojené státy americké, Indonésii, Brazílii, Pákistán a Bangladéš). Délka státní hranice se oproti SSSR snížila, stále ovšem zůstává se 14 tisíci kilometry největší pozemní hranicí na světě. Významnou skutečnost

⁵⁶V daném případě je důležité reflektovat i okolnosti vzniku Ruské armády jako bezprostřední významné součásti ruského státu právě v době vlády Petra I. Pro Rusko to byl důležitý mezník, který od počátku 18. století umožnil Rusku bez ohledu na jeho sociálně-ekonomickou zaostalost zaujmout a později udržet a rozvinout jeho velmocenské postavení.

představuje fakt, že ze 60 % tyto hranice připadají na bývalé sovětské svazové republiky. Z politického, ekonomického a vojenského hlediska se přitom jedná o poměrně rizikový faktor pro současnost i budoucnost, neboť tyto hranice byly v sovětském období určovány v drtivé většině případů administrativními metodami bez respektování historických a národnostních realit, a proto je z mezinárodněprávního hlediska uzákoněna pouze část jejich délky.

Koncem osmdesátých a v průběhu devadesátých let došlo také k rozpadu již zmíněných „vnějších ochranných pásem“ v Evropě i mimo ni vytvořených v době existence SSSR. Stažení z těchto „ochranných pásem“ bylo v první řadě spojeno se stahováním obrovského množství vojenských sil, zbraní a techniky.⁵⁷ Pokud použijeme vojenskou terminologii, je možné říci, že se pro Rusko jeho čára obrany posunula na hlavním evropském strategickém směru o zhruba tisíc pět set kilometrů na východ - z linie Magdeburg-Praha na linii Smolensk-Kursk.

Všechny tyto skutečnosti bezesporu zanechaly určitou stopu v myšlení ruské politické elity o čemž vypovídají slova prezidenta Vladimíra Putina, který v jednom ze svých projevů označil rozpad SSSR za „geopolitickou katastrofu“. Na druhé straně si ale politická elita uvědomuje, že i když rozpad představoval určitý historický mezník otevřel i nové možnosti, které může, (patrně je to především v ekonomické oblasti) umně využívat. Toto „okno příležitosti“ se otevřelo i díky tomu, že rozpad SSSR proběhl, až na několik lokálních konfliktů bez zásadnějších problémů, což v případě země disponující obrovským vojenským potenciálem mělo svůj nepopíratelný význam. Nepotvrdily se „katastrofické“ scénáře o destabilizujícím vlivu rozpadu SSSR především na bezpečnost Evropy.

Rusko se ale po celá devadesátá léta 20. století nacházelo v permanentní politické, ekonomické a sociální krizi. Krize Ruska a ruské společnosti dosáhla takových rozměrů, že se Rusko ocitlo jako stát na pokraji kolapsu.⁵⁸ Reálná byla i hrozba jeho rozpadu vyvolaná rozsáhlým a živelným přesunem pravomocí z centra do regionů. Slabá ústřední vláda v čele s prezidentem Jelcinem již nebyla schopna kontrolovat situaci v zemi, což byl mj. i důsledek vzrůstajícího vlivu oligarchických struktur. V pozadí nástupu prezidenta Vladimíra Putina k moci koncem devadesátých let 20. století tak zřejmě stálo i pragmatické rozhodnutí vedoucí politické elity, jež bylo diktováno potřebou zvrátit nepříznivé tendence ve vývoji Ruska, které oslabovaly i jeho mezinárodní status.

2. Geopolitické postavení současného Ruska a jeho perspektivy

Ruská federace, která se objevila na politické mapě světa počátkem devadesátých let, stále představuje vlivného světového aktéra, i když nemá status supervelmoci. Hlavními faktory významné pozice Ruska jsou:

- značný objem zásob nerostných surovin, v první řadě ropy a plynu;
- významná vojenská síla, jež je založena na druhém největším potenciálu jaderných zbraní ve světě;
- relativně vysoká úroveň vzdělání aktivní populace;
- stále existující vyspělá vědeckotechnická základna v řadě odvětví;
- stálé členství v Radě bezpečnosti OSN a v G-8;
- významný politický a ekonomický vliv na teritoriu bývalého Sovětského svazu.

Velmi významným faktorem vlivu je i velikost území rozkládající se na většinu prostoru Eurasie, přičemž bezprostředně sousedí se všemi klíčovými euroasijskými aktéry nebo se nachází v jejich těsné blízkosti. Na západě a severu s Evropskou unií, na jihu s islámským světem a Indií a na východě s dynamicky se rozvíjející mocností Čínou.

⁵⁷ Pro ilustraci je možné uvést, že ze zemí střední a východní Evropy a Mongolska bylo staženo 1 200 000 příslušníků armády a více než 45 tisíc kusů vojenské techniky, 29 vševojskových a vzdušněvysádkových divizí, 13 divizí druhů ozbrojených sil, 51 brigád, 50 leteckých a 15 vrtulníkových pluků.

⁵⁸ Hrubý domácí produkt poklesl mezi lety 1989-1997 o 45 %, čímž se Rusko vrátilo na úroveň 70. let. Pokles průmyslové výroby dosáhl v roce 1998 více než 50 %. Zcela se zhroutil systém sociálního zabezpečení. V roce 1998 pouze 18 % ruských občanů dostávalo pravidelně mzdu, 25 % nepravidelně a 57 % vůbec ne.

Pro Rusko má pro přístup k těmto aktérům stále značný význam tzv. „blízké zahraničí“, což je označení pro postsovětské republiky, které po rozpadu SSSR v roce 1991 utvořily Společenství nezávislých států (SNS). Společenství prošlo v uplynulých patnácti letech značně turbulentním vývojem a jeho podoba se nyní velmi odlišuje od původního záměru prezidenta Jelcina mít z něj mezinárodní strukturu, která bude plně sloužit ruským politickým, ekonomickým a vojenským zájmům. Společenství dnes spíše představuje volný svazek pro koordinaci společných obchodních, finančních, legislativních a bezpečnostních otázek. Jednotliví členové SNS se ale rozcházejí v přístupech k míře integrace především s Ruskem a řada z nich se pokouší o samostatnější politickou orientaci, jež je má vzdálit z dosahu politického a ekonomického vlivu Ruska a naopak přiblížit je k Západu, mj. i v podobě členství v NATO a Evropské unii.

V rámci SNS tak působí patrné „integrační“ jádro (Rusko, Bělorusko, Kazachstán, Arménie, Tádžikistán, Kyrgyzstán), které se aktivně účastní hlavních integračních projektů, kterými jsou např. Euroasijské ekonomické společenství⁵⁹ nebo Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti (OSKB)⁶⁰. Nejužší míra integrace se dá očekávat mezi Ruskem a Běloruskem, což vyplývá jednak ze silného ekonomického, bezpečnostního a také kulturního propojení obou zemí a jednak z přímého vlivu Ruska v Bělorusku. To představuje pro Rusko teritorium, které v bezprostředním sousedství členských zemí EU, NATO a Ukrajiny je z hlediska zajišťování jeho bezpečnostních a ekonomických zájmů klíčové.

Rusko si uchová i svůj vliv ve Střední Asii, ze které ostatně nikdy „neodešlo“ ani po rozpadu SSSR. Míra vlivu je a bude rozdílná, nicméně dají se indikovat hlavní důvody pro její udržení. Především je to ekonomická závislost na Rusku, která je dána tím, že Rusko ve značné míře kontroluje těžbu a přepravní kapacity energetických surovin v regionu. Tato závislost se díky dlouhodobým kontraktům uzavřeným v posledních letech prakticky se všemi středoasijskými republikami výrazně posílila, a to v horizontu jedné až dvou dekad. Středoasijské země také potřebují podporu Ruska pro zajišťování své bezpečnosti, neboť jejich vojenské a bezpečnostní kapacity jsou nedostatečné k tomu, aby mohly čelit aktivitám, především islamistických, separatistických, extremistických a teroristických uskupení.⁶¹ Rusko svojí přítomností v regionu také v neposlední řadě vyvažuje stále sílící vliv Číny.

Na druhé straně především Ukrajina a Gruzie projevují snahy vyvázat se z vlivu Ruska, k čemuž přispěly v těchto zemích politické posuny z let 2003 - 2005, v nichž byly od moci odstaveny místní, více proruský orientované a způsobem vlády zkompromitované politické elity. Směrování těchto zemí k Západu má jeho podporu, která vyplývá především z vědomí strategické důležitosti obou zemí v černomořském regionu. Jedná se především o rozšíření koridoru mezi jihovýchodní Evropou a oblastí Kaspiku a Střední Asie, jež může z jedné strany sloužit pro přemístování vojenských sil USA a NATO do citlivé oblasti „velkého Blízkého východu“ a z druhé strany k přepravě ropy a plynu z oblasti Kaspického moře a Střední Asie do Evropy. V daném případě zde bude v popředí snaha o narušení dosavadní ruské dominance v přepravě ropy a plynu z této oblasti a též z oblasti Střední Asie (především Kazachstánu)

⁵⁹ Euroasijské ekonomické společenství vzniklo 31. května 2001 s cílem organizačně-právního sjednocování ekonomik Běloruska, Ruska, Kyrgyzstánu a Tádžikistánu a tím vytvoření širokého integrovaného trhu v postsovětském prostoru. V roce 2006 se stal členem společenství Uzbekistán.

⁶⁰ OSKB navazuje na Smlouvu o kolektivní bezpečnosti, která byla uzavřena 15. května 1992 na vrcholné schůzce SNS v Taškentu. Jejími signatáři byly Rusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Arménie, Ázerbajdžán, Gruzie a Uzbekistán (tři posledně jmenované země v roce 1999 od Smlouvy odstoupily). Ke smlouvě se od samého počátku nepřipojily kromě Běloruska (které tak učinilo v roce 1994) také Moldavsko, Turkmenistán a Ukrajina. Smlouva je formálně založena na článku 51 Charty OSN, jenž poskytuje právo na kolektivní obranu. Na tomto základě je ve smlouvě uvedeno, že pokud dojde k agresi proti jakémukoliv signatáři smlouvy, ostatní signatáři mu poskytnou nezbytnou pomoc, včetně vojenské, a též ho podpoří všemi prostředky, jež mají k dispozici. V konfrontaci s některými novými hrozbami v postsovětském prostoru (terorismus, organizovaný zločin, pašování narkotik, pašování lidí apod.) ale vzrostla potřeba užší spolupráce mezi některými signatáři Smlouvy. I to byl důvod, proč v září 2003 došlo k transformaci Smlouvy o kolektivní bezpečnosti ve více institucionalizovanou OSKB. Jejími členy jsou dnes vedle Ruska Arménie, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, a Tádžikistán.

⁶¹ Tato uskupení mají ale určitou podporu mezi místním obyvatelstvem, což především vyplývá z jejich špatné ekonomické situace a autokratických metod vládnutí většiny středoasijských režimů.

do Evropy, a tím zajištění diverzifikace energetických zdrojů. Konkrétním dokladem je např. zprovoznění ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan.⁶²

Z uvedených důvodů je pro obě země otevřena možnost jejich vstupu do NATO. Perspektiva případné integrace do Aliance, nebo v případě Ukrajiny i do EU, je ale komplikována značnou mírou vnitřní politické a ekonomické nestability. V jejím důsledku např. došlo na Ukrajině v polovině roku 2006 k opětovné faktické výměně selhavší „nové“ vládnoucí politické elity, která nastoupila k moci po prezidentských volbách v roce 2004 za tu část proruské politické elity, která byla v těchto volbách poražena. Situaci také komplikuje velká míra ekonomické závislosti na Rusku, což se týká především dodávek energetických surovin.⁶³

Budoucnost SNS, resp. celého postsovětského prostoru tak představuje stále otevřenou otázku. Rusko je svým způsobem gravitační střed, který se v závislosti na možném růstu ruské ekonomiky může nejen upevňovat, ale i rozšiřovat. V takovém případě by to znamenalo faktické vytvoření prostoru, ve kterém by Rusko hrálo jednoznačně prioritní politickou, ekonomickou a kulturní roli. Mezi Evropskou unií a Asií, resp. Čínou by tak vznikl druhý mnohonárodnostní celek s vůdčí středovou silou v podobě Ruska. Na druhé straně nelze podceňovat míru snah řady postsovětských republik a především jejich politických elit, pro které je to výhodné, o nezávislou, či nezávislejší politiku na Rusku.⁶⁴ Úspěch či neúspěch takové politiky ale závisí na dvou faktorech: schopností vyrovnat se s ekonomickou závislostí na Rusku a mírou podpory EU a Spojených států, která ovšem nebude mít pouze deklaratorní charakter, ale i konkrétní ekonomický rozměr. Evropská unie a Spojené státy, které se v následujících letech budou muset vyrovnávat s řadou vnitřních a vnějších problémů (zachování politické akceschopnosti rozšířené EU, udržení její hospodářské dynamiky, míra vojenské angažovanosti USA ve světě, boj proti terorismu, vysoké ceny energetických surovin apod.) mohou mít v tomto směru limitované možnosti.

Míra nepředvídatelnosti vývoje SNS tak svým způsobem orientuje Rusko na „asijský“ směr, který posiluje reflektování příležitosti nabízející se Rusku v podobě dynamického růstu Asie, především pak Číny, Indie a „asijských tygrů“. Rusko by totiž mohlo hrát roli „mostu“ mezi Evropou a Asií, který by měl svůj význam i ve vztahu k severoamerickému kontinentu s jeho zónou volného obchodu NAFTA. Tuto roli ale může hrát pouze v případě, že bude schopno zajišťovat své politické, ekonomické a bezpečnostní zájmy ve východní části Eurasie. V této souvislosti je pak plně pochopitelná ruská angažovanost při prohlubování a rozšiřování činnosti Šanghajske organizace spolupráce (ŠOS). V současné době jsou jejími členy kromě Ruska a Číny též Kazachstán, Uzbekistán, Kyrgyzstán a Tádžikistán. Pozorovateli jsou Indie, Írán, Pákistán a Mongolsko. Z uskupení, které vzniklo v roce 1996 a mělo původně charakter regionální bezpečnostní organizace zajišťující koordinaci spolupráce v boji proti třem již připomenutým hlavním bezpečnostním hrozbám v regionu - terorismu, separatismu a extremismu, se transformovalo do podoby organizace s širšími politickými, bezpečnostními, ale i ekonomickými cíli nejen v regionálním měřítku. Signalizuje to i fakt, že členské země spolu s pozorovateli zahrnují téměř polovinu světové populace a velmi významnou část teritoria Eurasie a čtyři země disponují jaderným potenciálem s tím, že Írán o totéž usiluje. Současná role ŠOS má čtyři zřetelné cíle. Prvním cílem je vytvářet určitou protiváhu politice Spojených států v prostoru Eurasie, zvláště pak v prostoru „velkého Blízkého východu“, omezovat jejich vojenskou a ekonomickou přítomnost. Výrazně se to projevilo v roce 2005, kdy summit ŠOS schválil rezoluci požadující stažení amerických vojsk rozmístěných po roce 2001 na základnách v Uzbekistánu a Kyrgyzstánu, k čemuž již nyní postupně dochází. Druhým cílem je minimalizace vlivu „regime change“ ke kterému došlo

⁶² Rusko ale chce svoje pozice v regionu hájit a upevňovat. Svědčí o tom např. návrh z roku 2006 na vybudování tzv. „Jižního plynovodu“, který by měl zajistit přepravu ruského plynu přes Turecko do střední a východní Evropy. Tento záměr je přímou konkurenční výzvou stavbě plynovodu Nabucco, který by měl zajistit dodávky plynu z Ázerbájdžánu, Turkmenistánu a Blízkého východu (mj. i Íránu) též do Evropy. Jeho stavba je ale ohrožena díky velmi nestabilní situaci v regionu.

⁶³ Např. Ukrajina pokrývá své potřeby plynu ze 40 % prostřednictvím importu z Ruska. Největší ruská elektrárenská společnost RAO JES Ruska má rozhodující podíly (50 - 100 %) ve třech významných gruzínských společnostech vyrábějících a distribuujících elektrickou energii.

⁶⁴ Svědčí o tom např. existence uskupení GUAM, které sdružuje Gruzii, Ukrajinu, Ázerbájdžán a Moldávii, tj. země, které se snaží takovou politiku v praxi realizovat. Jeho cílem je koordinace zahraniční a bezpečnostní politiky a prohlubování vzájemné ekonomické spolupráce.

v postsovětském prostoru (Ukrajina, Gruzie) a třetím cílem je vytvořit alternativu západním bezpečnostním a ekonomickým seskupením (NATO, EU). Dá se očekávat, že zvláště v případě zvažované transformace NATO v „globální bezpečnostní alianci“ s případným členstvím (nebo přidružením) Japonska, Jižní Koreje, Austrálie a Nového Zélandu může nabýt tento cíl zásadní povahy. Posledním cílem je pak intenzifikace vzájemné obchodní a ekonomické spolupráce, která se nyní ve značné míře týká především těžby a přepravy ropy a plynu.

Pro Rusko představuje a bude představovat ŠOS velmi důležitý nástroj k prosazování jeho geopolitických cílů. Především jde o to, že prostřednictvím ŠOS může rozšiřovat svůj vliv i za hranice postsovětského prostoru, mj. do prostoru jižní, jihovýchodní a východní Asie a též pacifického regionu. Zároveň ruská angažovanost v ŠOS představuje velmi výrazný nástroj posilování mezinárodní role Ruska jako velmoci, která není omezena pouze postsovětským prostorem, resp. spoluprací v rámci SNS a OSKB. A v případě, že by vývoj v rámci SNS směřoval spíše k další diverzifikaci než unifikaci ŠOS, by mohl mít úlohu určité geopolitické náhrady. Problémem ŠOS je ovšem značná různorodost cílů jeho signatářů: Čína chce jejím prostřednictvím pronikat na trhy a zajišťovat energetické zdroje, Rusko zvýrazňovat svůj velmocenský status, středoasijské režimy zajišťovat svoji stabilitu, Indie a Pákistán ukázat Západu, že mají vlastní kurz, který je alternativou spolupráce s ním, a Írán dokázat USA, že disponuje vlivnými spojenci. Tento mix různých cílů může vést v budoucnu i k rozporům, jež by mohly činnost ŠOS negativně ovlivnit.

Nicméně páteří akceschopnosti ŠOS je spolupráce mezi Ruskem a Čínou. Její dynamika je nepřehlédnutelná a bude mít svoje pokračování v horizontu příštích dvou dekad. Pro Rusko představuje Čína přirozeného partnera, což vyplývá především ze dvou faktorů: délky společné hranice (cca 4300 km) a jejího rychlého ekonomického růstu. Osou spolupráce je především spolupráce v oblasti energetiky, což vyplývá ze vzrůstajících energetických potřeb Číny. Rusko se stává svými zásobami ropy a plynu (ale také dalších nerostných surovin), které leží v regionech, jež nejsou od Číny příliš vzdáleny, jedním z klíčových čínských partnerů při jejich zajišťování. Již dnes je to např. v případě ropy objem 15 milionů tun ročně, což je přibližně 10 % celkového čínského importu ropy. V horizontu roku 2010 by se objem dodávek měl zvýšit až na 60 milionů tun. K navýšení dodávek ropy může v budoucnu dojít i prostřednictvím zprovoznění ropovodu Angarsk - Nachodka, ze kterého by měla vést odbočka do čínského města Dacin na Dálném východě. Gazprom také počítá s výstavbou dvou plynovodů, které by měly do budoucna dodávat do Číny okolo 40 miliard kubických metrů plynu ročně. Dramaticky mají také koncem dekády narůst přímé dodávky elektrické energie z Ruska do Číny ze současných 500 - 900 milionů kwh ročně na 18 miliard kwh. V kontextu výše uvedeného je pak přirozené, že odhady počítají s nárůstem objemu vzájemného obchodu v roce 2010 na úroveň 60 miliard dolarů a v roce 2020 až 100 miliard dolarů. Bude se na tom podílet i vývoz ruských zbraní, který je ze 45 % směřován do Číny. Vojenskopolitická spolupráce se přitom v roce 2005 dostala na vyšší úroveň uspořádáním společného rusko-čínského vojenského cvičení, které mělo několik fází (cvičení se oficiálně uskutečnilo v rámci ŠOS).⁶⁵

Z dlouhodobější perspektivy se dá očekávat posilování rusko-čínských vztahů v politické, ekonomické i bezpečnostní oblasti. Nicméně není možné přehlédnout, že ruská politika vůči Číně má i jisté rysy obezřetnosti. Tato obezřetnost je především diktována obavou, aby Rusko nebylo v budoucnu spíše ohrožováno dynamikou ekonomického a vojenského růstu Číny, která by mohla vést i k čínské ekonomické dominanci v oblasti Sibiře a Dálného východu, tedy v regionech bohatých na energetické zdroje, kterých se Číně nedostává. Čínská ekonomická angažovanost zde vzrůstá, což vyplývá i z výrazné demografické nerovnováhy v regionu. Na čínské straně žije desetkrát více Číňanů než Rusů na straně ruské, přičemž jejich počet se stále snižuje.⁶⁶ Rusko velmi pozorně sleduje čínské záměry vytvořit ze severovýchodní Číny přímo přiléhající k Přímořskému kraji druhou největší ekonomickou

⁶⁵ Celkově se cvičení zúčastnilo deset tisíc vojáků. Z ruské strany 1,8 tisíce spolu s oddílem lodí Tichooceánské flotily, několika neatomovými ponorkami, 17 letadly včetně strategických nosičů Tu-95 MS a bombardérů Tu-22M3. Námětem cvičení byla operace na podporu míru „na teritoriu státu, ve kterém vypukly etnické spory.“ V souvislosti s konáním cvičení prohlásil ruský ministr obrany Sergej Ivanov, že v budoucnosti by Rusko a Čína mohly společně realizovat operace na podporu míru v asijsko-pacifickém regionu.

⁶⁶ V asijských oblastech Ruska žije v současnosti cca jeden milion Číňanů legálně a dalších 6 -7 milionů nelegálně.

základnu země, což by si mohlo vyžádat i zajištění přístupu k Japonskému moři přes ruské území.⁶⁷ Rusko také nepřehlídí vzrůstající politickou a ekonomickou angažovanost Číny ve Střední Asii, zvláště pak čínské akvizice v ropném a plynárenském průmyslu Kazachstánu.

I přes určité ruské obavy je ale nutné vnímat skutečnost, že pro Rusko představují v rámci globální politiky vztahy s Čínou prvek, který může využívat jako důležitý nástroj k ovlivňování postojů a politiky Evropy, resp. Evropské unie⁶⁸ a Spojených států vůči němu. Nicméně má to svoje přirozené limity, což je patrné především v případě Evropy. V mnoha ohledech to vyplývá z ekonomické geografie a demografických faktorů. Vždyť více než dvě třetiny obyvatel a ekonomického potenciálu Ruska jsou soustředěny v evropské části Ruska a více než 50 % jejího zahraničního obchodu připadá na 25 zemí, které jsou členy EU. Dlužno dodat, že základem tohoto vývozu jsou primární energetické zdroje - ropa a především plyn, které svým způsobem hrají roli jakési bezpečnostní pojistky chránící před nepředvídanými komplikacemi vzájemných vztahů. Vyplývá to z faktu, že na jedné straně je a bude Evropská unie velmi závislá na importu plynu z Ruska - dnes se Rusko podílí na importu 50 % a v roce 2020 to bude již 70 %. Na druhé straně, ale Rusko závisí a bude záviset na příjmech z exportu energetických surovin, které tvoří významnou část objemu vzájemné obchodní výměny mezi Ruskem a EU, jež dosahuje částky okolo 90 miliard Euro. Agenda „vzájemné energetické bezpečnosti“ se tak pro příští léta stane prioritním tématem rusko-unijních vztahů, přičemž se ale nedá vyloučit, že některé členské země EU mohou v budoucnu výrazněji preferovat své vlastní zájmy.⁶⁹ To by zřejmě dále narušilo funkčnost Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU.

Rusku, kterému se díky předpokládaným dlouhodobě vysokým příjmům z exportu ropy a plynu otevírá „okno příležitosti“ z hlediska modernizace svého průmyslu, vědeckotechnického potenciálu, dopravní a komunální infrastruktury, může potřebovat Evropskou unii jako stabilního partnera na vysokém stupni ekonomického rozvoje, který bude s Ruskem kooperovat při zvyšování jeho ekonomické úrovně. V této souvislosti se může v dlouhodobější perspektivě otevřít i otázka případného členství Ruska v EU, resp. velmi těsné spolupráce s EU. Klíčovou otázkou bude to, jak se bude dál rozvíjet EU (bud' jako jistá kvazifederace s posílením úlohy nadnárodních orgánů, nebo jako sociálněekonomická unie se společnou zahraniční a bezpečnostní politikou). Rusko by zřejmě preferovalo připojení k více volnějším svazku. Nicméně realizace jakékoliv vize členství Ruska v EU nebo velmi těsné spolupráce s ní je podmíněna tím, že Rusko neztratí dynamiku svého ekonomického rozvoje. Užší spolupráce Ruska a EU by ale v konečném důsledku mohla pomoci EU vyvažovat vzrůstající globální vliv Číny a také efektivně čelit možnému vzrůstajícímu tlaku islámského fundamentalismu.

Rusko by si také mohlo v závislosti na vývoji politické, ekonomické a bezpečnostní situace v Eurasii zvolit i roli již zmíněného mostu mezi Evropou a Asií, na jehož západním konci by působila Evropská unie a ve středu a na východě Ruskem iniciované a ovlivňované integrační uskupení - Euroasijské ekonomické společenství a Šanghajska organizace spolupráce. Základním kritériem pro vytvoření takového modelu bude ovšem jednoznačně míra politické a ekonomické výhodnosti pro Rusko.

Dá se předpokládat, že případně posílené postavení Ruska v Eurasii by nevyhovovalo Spojeným státům, které Rusko považují a budou považovat spolu s Čínou za hlavního soupeře v tomto prostoru. Vypovídá o tom i zcela pragmatická politická linie Clintonovy administrativy vytyčená koncem devadesátých let, která kromě hlavního cíle zadržovat Rusko, stanovila i cíle další: izolovat Írán, preferovat staré, resp.

⁶⁷ Jistou ruskou „geostrategickou obezřetnost“ v této oblasti proto může např. ilustrovat fakt, že zmíněný ropovod Angarsk-Nachodka (jehož výstavba si vyžádá 11,5 miliardy dolarů) měl původně končit v čínském městě Dacin. Ruské politické vedení ale rozhodlo o tom, že do něj povede pouze odbočka.

⁶⁸ V případě EU se to výrazně projevilo v nedávné době v souvislosti se spory ohledně připuštění ruského plynárenského koncernu Gazprom na západoevropské trhy, kdy ruská strana naznačila, že poměrně odmítavý přístup EU k takovému záměru by mohl vést k většímu odklonu dodávek surovin na asijský a zvláště čínský trh na úkor trhu evropského.

⁶⁹ Příkladem je např. postup Německa, jež podpořilo výstavbu Severoněmeckého plynovodu z Ruska do Německa po dnu Baltského moře, podpora německé vlády firmě Wintershall (dceřiná společnost koncernu BASF) při jednání s Gazpromem, která získala významný podíl na těžbě plynu v západosibiřském nalezišti Južno-Russkoje nebo plánovaný vstup Gazpromu do maďarského energetického sektoru podporovaný maďarskou vládou.

nové spojence (Turecko, Gruzii, Ázerbájdžán) a zajistit rozvoj nových energetických zdrojů, které by omezily americkou závislost na zdrojích na Blízkém východě (což se primárně týká Střední Asie a Kaspiku).⁷⁰ Tato linie bude mít zřejmě dlouhodobější platnost bez ohledu na případné změny v amerických administrativách v následujících 10 - 15 letech. Boj o vliv v daném prostoru mezi Ruskem a Spojenými státy tak bude pokračovat.

Tímto prizmatem je tak třeba hodnotit aktuální a perspektivní vývoj rusko-amerických vztahů. Ruská politická elita již zřejmě opustila představy z druhé poloviny osmdesátých a devadesátých let, že odmítnutí geopolitického soutěžení s USA může přinést zemi určité materiální výhody. Do jisté míry se dá říci i to, že byla opuštěna politika orientující se na „strategickou alianci“ s USA založená po 11. září 2001 na společném postupu v boji proti terorismu. Naopak, především ve druhém funkčním období prezidenta Putina došlo k tomu, že Rusko přehodnotilo svoji politiku a i přes svoje určité reálné ekonomické a vojenské oslabení začalo usilovat a bude dále usilovat o prosazování svých zájmů v řadě regionů v Eurasii právě na úkor Spojených států. Týká se to především řady zemí „velkého Blízkého východu“, kde měl bývalý Sovětský svaz silné pozice, např. v Íránu a v Sýrii. Do tohoto rámce zapadá i intenzifikace vztahů s novou palestinskou administrativou, kterou nyní představuje radikální hnutí Hamás. Posilování pozic Ruska v regionu „velkého Blízkého východu“ má tak v dlouhodobé perspektivě několik dimenzí. Aktivnější pozice Ruska mu zde umožní svým způsobem vytvářet protiváhu americké vojenské přítomnosti, což se odrazí i v možnosti lépe ovlivňovat situaci v nyní nezávislých postsovětských republikách v Zakavkazsku a Střední Asii, tzn. v oblasti bezprostředních ruských strategických zájmů. Tento faktor, spolu s vysokou mírou angažovanosti Spojených států v regionu, jež si od nich vyžádá stále velkou koncentraci sil a prostředků (Írák, Írán, Afghánistán), také může přispět k tomu, že Spojené státy budou omezeny ve svých možnostech angažovat se ve prospěch svých zájmů na Ukrajině, v Zakavkazsku a Střední Asii, což je pro ruské zájmy výhodné. Je tak možné konstatovat, že ruská politika vůči „velkému Blízkému východu“ je a bude zřejmě nejdůležitější součástí úsilí Ruska o omezení globální dominance Spojených států.

V souvislosti s ruskou politikou vůči „velkému Blízkému východu“ je důležité zhodnotit v širším kontextu i perspektivy ruské politiky vůči islámskému světu. V daném případě je nutné zvýraznit, že od konce roku 2002 ruská diplomacie začala usilovat o navázání širších a přátelských vztahů s islámskými zeměmi, což přineslo svůj pozitivní výsledek v institucionální rovině. V roce 2005 Rusko získalo statut pozorovatele ve vlivné Organizaci islámské konference, sdružující všechny islámské země světa. Dá se předpokládat, že toho Rusko bude silně využívat ve své zahraniční a bezpečnostní politice, kdy se např. může orientovat do role země schopné „propojovat civilizace“. Tato role Ruska ale může vyplývat i z toho, že zahraniční a bezpečnostní politika bude ovlivňována stále vzrůstajícím podílem muslimů na celkové ruské populaci.⁷¹

V praktické rovině se dá posílení ruských pozic v islámském světě očekávat velmi výrazným způsobem v případě, že by se podařilo najít i za pomoci Ruska diplomatické řešení ohledně íránského jaderného programu, na čemž je velmi silně bezpečnostně a ekonomicky zainteresováno. Na druhé straně členství v Organizaci islámské konference a užší vztahy s islámskými zeměmi, resp. jejich postupná normalizace, mohou svým způsobem přispět i k řešení napjaté situace na severním Kavkazu (mj. v Čečensku), kde působí i řada islamistických teroristických skupin podporovaných některými islámskými zeměmi (např. Saúdskou Arábií).

3. Možnosti a limity vnitřního rozvoje Ruska

Zachování pozice Ruska jako jednoho z hlavních aktérů současného a budoucího vývoje ve světě silně závisí na vnitřní politické, ekonomické a sociální stabilitě země. Rusko na jedné straně disponuje značným rozvojovým potenciálem, ale na straně druhé je v jeho vnitřní politice patrná celá řada retardačních faktorů, které mohou tento rozvojový potenciál omezit a případně i zcela ochromit.

⁷⁰ Blíže viz Fredholm M.,: The Russian Energy Strategy & Energy Policy:: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependence, Conflict Studies Research Centre, s. 23, <http://www.da.mod.uk/CSRC/documents/Russian/05%2841%29-MF.pdf> .

⁷¹ Muslimové v současnosti vykazují v Rusku největší míru porodnosti. Někteří experti předpokládají, že kolem roku 2050 by se v souvislosti se stále stoupajícím počtem muslimů mohl začít měnit slovanský a křesťanský charakter Ruska.

Překonání fáze téměř totální politické, ekonomické a sociální nestability v průběhu jedné dekády po rozpadu SSSR a nastartování patrného ekonomického růstu na přelomu století představuje i v mezinárodním kontextu pozitivní faktor.⁷² Rusko se ocitlo ve fázi ekonomického vzestupu, který mu především umožňuje částečně stabilizovat situaci ve většině společnosti, která byla výrazně frustrována a poškozena výsledky zmateného pokusu o liberalizaci hospodářství v devadesátých letech a též plnit svoje finanční závazky vůči zahraničí, což se především týká splacení ruského dluhu zahraničním věřitelům.⁷³

Vzrůstající význam v procesu ekonomické stabilizace má využívání zcela jednoznačné komparativní výhody, kterou je téměř naprostá energetická nezávislost, jež Rusku zaručuje svého druhu „strategickou autonomii“. Vyjádřeno v číslech má Rusko ve světě největší zásoby ropy (8,2 miliardy tun, tj. 5,7 %) a největší zásoby plynu (47,57 biliónů kubických metrů, tj. 30,5 %).⁷⁴ V současné době dosahuje roční těžba ropy 480 miliónů tun (2005) s tím, že v roce 2015 se předpokládá její objem ve výši 530 miliónů tun. V případě plynu je nyní jeho roční produkce 545,1 miliard kubických metrů, v roce 2015 pak dosáhne cca 740 miliard kubických metrů.⁷⁵ Zásoby ropy a plynu a jejich export tak Rusku zajišťují v dlouhodobější perspektivě nejen stabilní zdroj příjmů (což je podstatné zvláště v kontextu dlouhodobě očekávané vysoké úrovně cenové hladiny těchto komodit), ale i nutnost respektovat jeho politické a ekonomické zájmy. Týká se to především dvou hlavních energetických trhů: evropského a trhu jižní a jihovýchodní Asie. V předcházejícím textu byly zmíněny realie čínského i evropského trhu, nicméně ve vzrůstající míře se to týká i trhu amerického.⁷⁶ Rusko tak je a bude důležitým aktérem éry „ropné geopolitiky“, která bude v mnohém ovlivňovat podobu minimálně dvou nadcházejících dekád 21. století.

Existuje ovšem i negativní stránka ruského energetického bohatství, kterou je míra závislosti ruské ekonomiky na jeho využívání. Vypovídá o tom skutečnost, že téměř 37 % příjmů federálního rozpočtu, 20 - 25 % objemu hrubého domácího produktu a 60 % exportních příjmů Ruské federace pocházejí právě z těžby ropy a plynu.⁷⁷ Přitom i samotný energetický komplex potřebuje naléhavě modernizaci⁷⁸, což se

⁷² A. Schleifer a D. Treisman v článku „A normal country“ (Foreign Affairs, March/April 2004) mj. konstatují, že „Rusko vstoupilo do 90. let jako země s deformovanou a dezintegrovanou plánovanou ekonomikou, obrovským deficitem spotřebního zboží a velkým množstvím vojáků. Desetiletí zakončilo jako normální kapitalistická země s průměrnými příjmy (autoři uvádějí, že HDP na hlavu dosahuje podle údajů OSN podle nákupní parity 8000 dolarů, což je srovnatelné s Argentinou v roce 1991 nebo Mexikem v roce 1999). Bez ohledu na to, že ekonomická produktivita po rozpadu SSSR se silně snížila, přesvědčivé výpočty dokazují, že v roce 2003 je tendence opačná.“ (...) „To, že je s Ruskem vše v pořádku, může rozladit ty, kteří čekali více, a málo utěšit ty, kteří nemají volbu a kteří jsou nuceni vydržet nestabilní život v zemi. Ale pro zemi, která byla pouze před 15 lety „impériem zla“, ohrožovala vlastní národ a další země, je to samo o sobě značným úspěchem, zasluhujícím obdiv.“ (...) [Západ] získal místo výbojného protivníka s tisíci jadernými raketami, které byly na něj zacíleny, partnera připraveného ke spolupráci v oblasti odzbrojení, boje s terorismem a zadržování občanských válek.

⁷³ 21. srpna 2006 Rusko splatilo předčasně svoje zahraniční dluhy ze sovětské éry Pařížskému klubu věřitelů (sdružujícímu 17 zemí) ve výši 22,5 miliard dolarů. Po splacení této částky dosahuje výše ruského zahraničního dluhu částky 50 miliard dolarů (cca 6 % HDP). Pro srovnání je možné uvést, že tento dluh činil v roce 2000 150 miliard dolarů (cca 60 % HDP).

⁷⁴ Viz www.bp.com

⁷⁵ Souhrnné údaje podle Fredholm M.: The Russian Energy Strategy & Energy Policy:: Popelíne Diplomaty or Mutual Dependence, Conflict Studies Research Centre, viz <http://www.da.mod.uk/CSRC/documents/Russian/05%2841%29-MF.pdf> .

⁷⁶ Podle odhadů expertů dojde ve Spojených státech k nárůstu importu plynu a ropy ze zahraničních zdrojů ze současných 27 % až na 38 % v příštích dvaceti letech. Není proto překvapením, že dvě velké americké společnosti Chevron-Texaco a Conoco-Phillips projevíly vážný zájem podílet se na těžbě plynu v nalezišti Štokmanovskoje nacházejícího se na sever od Murmanska, jehož zásoby dosahují většího objemu, než je celkový současný objem celosvětové roční těžby plynu..

⁷⁷ Viz World Bank, From Transition to Development. A Country Economic Memorandum for the Russian Federation (Poverty Reduction and Economic Management Unit, Europe and Central Asia Region, March 2005), 8-9; World Bank, Russian Economic report , No7, February 2004 (www.worldbank.org/ru)

týká i dalších důležitých průmyslových odvětví, jako např. strojírenství, které se na celkových exportních příjmech podílí pouze 9 %. Z těchto údajů vyplývá, že strukturální přestavba a modernizace ekonomiky s preferencí rozvoje moderních průmyslových odvětví, ale i dopravní a komunální infrastruktury⁷⁹ bude rozhodovat o tom, zda Rusko může v horizontu 10 - 15 let uspět v globální ekonomické konkurenci. Vyžádá si to přitom obrovské kapitálové investice, které podle odhadů samotných ruských expertů musí dosáhnout v příštích dvaceti letech dvou biliónů dolarů. Pro srovnání je možné uvést, že stabilizační fond Ruské federace, který byl na počátku roku 2004 zřízen jako instituce, kde bude stát akumulovat prostředky získané díky příznivému vývoji na světovém trhu s ropou, disponoval podle údajů Ministerstva financí Ruské federace k 1. červnu 2006 částkou 66,22 miliard dolarů. Je snahou tyto prostředky cíleně využívat. Svědčí o tom mj. rozhodnutí ruské vlády vytvořit v roce 2006 ve státním rozpočtu zvláštní investiční fond. Podporu má též vytváření průmyslových výrobních zón, což je považováno za způsob, jak dosáhnout průlomu v ekonomickém rozvoji.⁸⁰

Rozvoj Ruska limituje i celá řada dalších problémů - nízká kvalita veřejné správy, ochranná opatření, špatná vymahatelnost práva a velmi vysoká kriminalita. Velký počet obyvatel - 30 milionů - stále žije v podmínkách chudoby. Ta je stále příčinou sociálního napětí ve společnosti, jež může ve větší či menší míře ohrožovat stabilitu země. K politické a ekonomické stabilitě nepřispívají ani značné rozdíly v ekonomické úrovni jednotlivých ruských regionů, které jsou patrné především tehdy, když srovnáváme životní úroveň v Moskvě a některých dalších vyspělých regionech (Sankt Petěrburg, Nižněgorodská oblast, Samarská oblast) a regionů v Zakavkazsku.

Zcela zásadní je nebezpečí demografického úpadku. Podle zprávy Světové banky publikované v prosinci 2005⁸¹ došlo v posledních letech k dramatickému poklesu ruské populace, konkrétně o 6 milionů lidí v rozmezí let 1992-2003 (ze 149 na 143 milionů). Počet obyvatel by se přitom v příštích dvaceti letech mohl vlivem sociálních a z toho vyplývajících zdravotních problémů⁸² snížit na úroveň 129,2 milionů. To by samozřejmě mohlo mít negativní následky z hlediska dostupnosti pracovních sil pro ruskou ekonomiku, potřeby pečovat o velký počet nemocných a starých lidí a v neposlední řadě z hlediska schopnosti zajištění bezpečnosti teritoria Ruska.⁸³ Rozsáhlý komplex dlouhodobých politických a ekonomických opatření k podpoře zlepšování zdravotního stavu populace a porodnosti ohlášený prezidentem Putinem v jeho poselství Federálnímu shromáždění Ruské federace v květnu 2006⁸⁴ má tak za cíl odvrátit nebezpečí „demografické zimy“, která by mohla silně podminovat uskutečnění zásadních cílů ekonomického rozvoje země.

Klíčovou otázkou pro budoucí vývoj Ruska je, zda ruské politické vedení, resp. ruská politická elita budou schopny zajistit další fázi společenské a ekonomické transformace země. Souvisí to i s tím, jak

⁷⁸ Nejedná se přitom pouze o modernizaci těžby a přepravy ropy a plynu, ale i jaderné energetiky. Podle ředitele Rosatomu Sergeje Kirijenka Rusko potřebuje zvýšit podíl elektrické energie vyráběné v jaderných elektrárnách ze současných 16 % na 25 % v roce 2030. K tomu je potřebné postavit do té doby 40 nových jaderných reaktorů.

⁷⁹ Velkým paradoxem je např. fakt, že ač je Rusko největším producentem plynu na světě, plynofikace země dosahuje pouze 25 %.

⁸⁰ V této souvislosti je možné zmínit optimistický předpoklad ministra financí Ruské federace Alexeje Kudrina, který 24. září 2005 prohlásil, že pokud Rusko udrží úroveň ekonomického růstu nad světovým průměrem (v roce 2005 dosáhl růst HDP Ruska 6,5 %), má potenciál v příštích 30 - 40 letech dostat se nejen mezi osm, ale i mezi šest nejvyspělejších světových ekonomik, včetně úrovně HDP per capita. Tento předpoklad ministra Kudrina částečně potvrzuje i studie investiční společnosti Goldman Sachs „Dreaming With BRICs: The Path to 2050 (Global Economics Paper No:99/2003)“, která uvádí, že v roce 2020 bude Rusko objemem HDP ve světě na osmém místě a v roce 2050 na místě šestém.

⁸¹ Viz Eastweek, Issue 21, 15 December 2005 (Centre for Eastern Studies Warsaw)

⁸² V současné době je 70 % úmrtí v Rusku způsobeno kardiovaskulárními chorobami, nádorovými onemocněními, nadměrnou spotřebou alkoholu, cigaret, dopravními nehodami a násilnou kriminalitou. Rusko má také velký počet obyvatel nakažených virem HIV. (některé scénáře předpokládají, že do roku 2025 bude virem HIV nakaženo 11 milionů osob z nichž 8,7 milionů zemře).

⁸³ Bývalý náčelník Generálního štábu ozbrojených sil Ruské federace generál Anatolij Kvašnin prohlásil, že k zajištění bezpečnosti teritoria Ruska by počet obyvatel země měl být o řád vyšší.

⁸⁴ Viz Poslaníje Federálnímu Sobraniju Rossijskoj Federacii, <http://www.kremlin.ru/text/appears/2006/05/105546.shtml>

bude postupovat při implementaci demokratických principů vládnutí. V ruských podmínkách to není a nebude triviální otázka, neboť Rusko si stále v poměrně krátkém odstupu od ztroskotání nefunkčního modelu socialismu hledá model liberalizovaného ekonomického a politického režimu.⁸⁵ Děje se tak a bude se dít v nejednoduchých podmínkách, kdy stabilitu společnosti mohou ohrožovat nejen zmíněné sociální problémy, ale i (často z nich vyplývající) politický extremismus, nacionalismus, xenofobie a fundamentalismus. V posledním případě se to zvláště týká teritoria severního Kavkazu (Čečensko, Dagestán, Severní Osetie, Ingušsko), kde míra ekonomické a bezpečnostní nestability je jednou z příčin vzrůstajícího vlivu islamistických fundamentalistických hnutí ve zdejších společnostech. Tento vývoj představuje potenciální riziko, neboť nárůst separatistických tendencí s tím spojených by mohl vést k narušení teritoriální celistvosti Ruska s bezprostředními následky nejen pro celé Rusko, ale i pro Zakavkazsko, oblast Kaspiku a část Blízkého východu.

Centralizace politického rozhodování (silná role prezidenta, omezení pravomocí vlády, parlamentu, regionů), která vyplynula z určité nutnosti překonat „zhroucení“ státu v devadesátých letech a jeho následky v letech následujících, je zřejmě stále považována za model, jehož prostřednictvím bude možné efektivněji řešit transformační problémy ruské společnosti. Rusko tak zůstane státem s poloautoritativní nebo autoritativní formou vládnutí, ve které ale budou přítomny demokratické prvky (relativně svobodné volby, existence více politických stran, které se budou postupně profilovat jako reprezentanti společenských zájmů jednotlivých vrstev společnosti, relativní mediální pluralita, atd.). Pokud bude zachován pozitivní ekonomický růst, dojde k vytváření střední třídy, která by mohla být garantem udržitelné míry občanské kultury, resp. společenské rovnováhy.⁸⁶ Rusko se tak v mnoha ohledech bude podobat některým dynamicky se rozvíjejícím asijským zemím, ve kterých existuje autoritativní model řízení státu s demokratickými prvky, jako např. v Singapuru, Jižní Koreji, Malajsií a Thajsku.

Významnou roli v řízení země budou hrát společnosti s rozhodujícím podílem státu působící v řadě sektorů ruské ekonomiky, v jejichž vedení budou působit představitelé státní moci. Týká se to zvláště společností působících v energetickém sektoru, kde zaujímá vedoucí úlohu největší ruská společnost Gazprom.⁸⁷ Ve strategických záměrech politické elity jsou tyto společnosti nástrojem ekonomického růstu země, prostředkem k zajištění jednoty země za situace, kdy je ještě řada funkcí státu oslabena či

⁸⁵ Pro dlouhodobý rozvoj „nesurovinové“ ekonomiky jsou podstatné institucionální ekonomické reformy. Hodnoceno indexem ekonomické svobody dosahuje Rusko velmi špatného 122. místa (z celkových 157). Je mu vytýkána především neexistence efektivní ochrany vlastnických práv, přemíra regulací, restriktce zahraničních investic a korupce. Dnešní vytváření státních a polostátních monopolů a oligopolů je pochopitelným projevem konsolidace moci po chaosu 90. let. Udržení dynamiky ekonomického rozvoje v dlouhodobějším horizontu si ale vyžádá větší míru ekonomické „demokratizace.“ Tato otázka tak zřejmě bude zásadním politickým tématem k řešení pro vedení Ruska v několika příštích letech.

⁸⁶ V této souvislosti je možné považovat za zajímavé pregnantní vyjádření v této věci ze strany náměstka vedoucího prezidentské administrativy a poradce prezidenta Putina Vladislava Surkova, který ve vystoupení před posluchači Střediska stranické výchovy a přípravy kádrů strany jednotné Rusko 7. února 2006 mj. uvedl, jestliže se vztahy mezi bohatými a nikoliv příliš bohatými lidmi v naší zemi neznormalizují, nemá (Rusko) budoucnost. Za jeden z hlavních předpokladů, aby se tak stalo, označil transformaci současné podnikatelské komunity v národní buržoazii, která bude ochotna platit pravidelné daně, a vytvoření moderního byrokratického aparátu (celý text vystoupení viz <http://www.edinros.ru/news.html?id=111148b>).

⁸⁷ Gazprom kontroluje 16 % světových zásob plynu a 20 % jeho těžby. Jeho tržní hodnota dosahuje 200 miliard dolarů. Místopředseda vlády Ruské federace, blízký spolupracovník prezidenta Putina a jeden z možných kandidátů na prezidentskou funkci v roce 2008 Dmitrij Medveděv je v současné době předsedou správní rady Gazpromu (podrobný přehled angažovanosti vedoucích státních činitelů v řídicích orgánech ruských společností viz Fredholm M.: The Russian Energy Strategy & Energy Policy:: Popelíne Diplomaty or Mutual Dependence, Conflict Studies Research Centre, s.10, <http://www.da.mod.uk/CSRC/documents/Russian/05%2841%29-MF.pdf>).

je neefektivní⁸⁸ a také posilování vlivu Ruska v mezinárodním měřítku. Právě tyto společnosti by měly být podle jednoho z nejvlivnějších ruských podnikatelů a politiků Anatolije Čubajse⁸⁹ reprezentanty Ruska jako „liberálního impéria“, které podporují agresivní ekonomickou expanzi do zahraničí, jež z Ruska učiní důležitou regionální velmoc, demokratického a mírového nástupce Sovětského svazu. Rusko musí přitom svůj vliv v zahraničí zajišťovat především prostřednictvím obchodu a podnikání než zahraniční politikou. Tento scénář se již začal ve stále větší míře realizovat a zřejmě tomu tak bude i v příštích letech.⁹⁰

Vliv Ruska ve světě ale bude i nadále vyplývat i z udržování a posilování jeho vojenské síly. Je nesporné, že ruské politické a vojenské vedení si je toho vědomo, což se odráží i v přístupech k hodnocení hrozeb pro bezpečnost Ruska. Podle dokumentu „Aktuální úkoly ozbrojených sil Ruské federace“⁹¹ přijatého v roce 2003 sice neexistuje přímá vojenská hrozba Ruské federaci, přesto ale musí ruské vojenské plánování počítat s řadou faktorů neurčitosti, což je „taková situace, konflikt nebo proces politického nebo vojenskopolitického charakteru, jejichž vývoj může podstatně změnit geopolitickou situaci v prioritním regionu zájmů Ruska nebo vytvořit přímou hrozbu bezpečnosti Ruska“. V této souvislosti je příznačné, že za „faktory neurčitosti“ je kromě vývoje vnitřní situace v klíčovách zemích světa⁹² považován i vývoj situace v zemích SNS a vývoj v regionech hraničících se státy SNS.⁹³

Velká pozornost je také věnována tendencím vrátit jaderné zbraně mezi přijatelné nástroje používané v rámci vojenských operací. V této souvislosti je důležité zdůraznit, že výše uvedený dokument hovoří mj. o vývoji jaderných zbraní v řadě zemí a následně o tendenci „snížení prahu použití jaderných zbraní“, což je považováno za faktor, který může narušit globální i regionální bezpečnost. Je zřejmé, že se přitom v mnoha případech jedná o země, které leží v blízkosti nebo v sousedství Ruska a států SNS. Odpovědí Ruska má být přestavba systému řízení vojsk a přístupů k zadržování hrozeb různých úrovní.⁹⁴ Ministr obrany Ivanov v říjnu 2003 ve svém vystoupení na reprezentativním shromáždění ruského politického a vojenského vedení k bezpečnostním prioritám země dokonce nevyločil ani preventivní použití síly, pokud si to budou vyžadovat zájmy Ruska nebo jeho spojenecké závazky. V lednu 2006 pak jasně definoval priority modernizovaných ozbrojených sil 21. století: rozvoj strategických odstrašujících sil, vytvoření sil rychlé reakce a zvyšování úrovně bojového výcviku. Vyšší mobilita ozbrojených sil je

⁸⁸ Blíže viz např. materiál prestižní a vlivné Rady pro zahraniční a obrannou politiku Ruska „Statěgija Rossiji v XXI. věku: Analýza situace i některé předložené (Stratěgije -3), Něžavisimaja Gazeta, 18., 19.6.11998, s.8.

⁸⁹ Anatolij Čubajs je ředitelem největší ruské elektrárenské společnosti RAO JES Ruska, která vlastní většinu ruských elektráren všech typů a rozvodných sítí (blíže viz www.chubais.ru).

⁹⁰ Kritériem úspěchu Čubajsova konceptu je a bude efektivnost zmíněných společností. vlastněných státem, což není ve světě vždy pravidlem. V případě energetických společností je ovšem podíl státu na jejich řízení běžný i v rozvinutých zemích.

⁹¹ Viz The priority tasks of the development of the Armed Forces of the Russian Federation, Moscow: Voeninform Agency 2004. Text dokumentu je též k dispozici na <http://www.mil.ru>.

⁹² Dokument zde zjevně kalkuluje i s určitou „katastrofickou“ variantou pro Rusko, když počítá i s možností, že klíčové demokratické země světa se vzdají jednotlivých komponentů demokracie, principu maximální předvídatosti zahraničněpolitických rozhodnutí a jejich souladu s mezinárodním právem. Rusko na to bude nuceno reagovat přehodnocením vztahů s těmito zeměmi a perspektivně změnami jednotlivých komponentů vojenské politiky.

⁹³ Známý ruský politik a bezpečnostní expert Alexej Arbatov hovoří o „duze nestability“ táhnoucí se z Podněstří, přes Krym, až po Pamír a Ťan Šan. Rusku a ruským zájmům ale nehrozí agrese organizovaných armád, nýbrž extrémistická, nacionalistická a náboženská hnutí využívající partyzánské metody boje v přeshraničním měřítku. To je spojeno i s dalšími hrozbami - terorismem, nezákonným obchodem se zbraněmi, nezákonnou migrací a organizovanou přeshraniční kriminalitou.

⁹⁴ V praxi to zřejmě začalo být prověřováno v únoru 2004 na strategickém velitelsko-štabním cvičení, jehož hlavní cíl byl formulován jako odrazení hypotetické agrese hypotetického nepřítele usilujícího o zničení vojensko-ekonomického potenciálu Ruska. Podle slov tehdejšího zástupce náčelníka Generálního štábu genplk. Balujevského (nyní náčelníka Generálního štábu) bylo cílem cvičení též prověřit „strategickou mobilitu opírající se o jaderné zadržování“, což v praxi mj. znamenalo, že v průběhu cvičení došlo i k vypuštění několika mezikontinentálních balistických raket.

přítom považována i za důležitý faktor při zajišťování efektivnější ochrany zásob nerostných surovin zvláště v těžko dostupných a nezáležitelných oblastech Sibíře a Arktidy⁹⁵.

Současný stav ozbrojených sil je dán tím, že po více než jedné dekádě stagnace svého vývoje (snížené výdaje na obranu, omezení výcviku vojsk, zastarávání zbraní a techniky, živelné snižování početního stavu ozbrojených sil, nedostatečné sociální zabezpečení profesionálních vojáků, atd.) začaly ozbrojené síly díky ekonomickému vzestupu země obnovovat svoje kapacity. Vojenský rozpočet se zvýšil z úrovně 205 miliard rublů v roce 2001 na úroveň 711 miliard rublů (cca 26,3 miliardy dolarů) v roce 2005⁹⁶ a v dalších letech se počítá s jeho dalším zvyšováním, které má být doprovázeno větším důrazem na modernizaci zbraní a vojenské techniky (v roce 2011 má být 50 % vojenského rozpočtu určeno na tento účel). Výdaje na zajištění obrany jsou ale přesto ve srovnání se Spojenými státy cca 25 x menší a tento základní trend se nepodaří Rusku do r. 2020 změnit. Základní míra vojenské parity se Spojenými státy především v oblasti jaderných zbraní se bude udržovat prostřednictvím tzv. asymetrických opatření, kdy se počítá s tím, že do výzbroje raketových vojsk budou zařazovány nové manévrující strategické rakety, které nebudou zachytitelné protiraketovou obranou protivníka.⁹⁷

Závěrem

Rusko bude v horizontu roku 2020 nadále patřit mezi hlavní aktéry vývoje ve světě spolu se Spojenými státy, Evropskou unií, Čínou a islámským světem. Jeho zdroje a potenciály, což se v prvé řadě týká značného surovinového bohatství, a též vojenské síly i přes její relativní oslabení, mu mohou umožnit samostatně realizovat a posazovat svoje zahraničněpolitické a bezpečnostní zájmy především v postsovětském prostoru, ale také i v klíčových světových regionech: Evropě, Asii a na tzv. „velkém Blízkém východě“. Udržení významu Ruska jako světové velmoci bude významně záviset na tom, zda se mu podaří řešit řadu zásadních politických sociálních a ekonomických problémů. Mezi ně patří především diverzifikace a modernizace ekonomiky. Růst Ruska a ruské ekonomiky je nyní závislý na růstu cen především energetických surovin. Oslabení této závislosti bude pro ruskou politickou elitu v příštích dvou dekádách zřejmě největší výzvou. Mezi srovnatelné výzvy ale též bezesporu patří zabránit demografickému propadu a zajistit teritoriální celistvost země.

Výhoda Ruska spočívá v tom, že především díky své výhodné geopolitické poloze a surovinovému bohatství ani jeden z ostatních klíčových světových aktérů nebude mít zájem na tom, aby se dostalo pod dominantní vliv jiného aktéra. Dá se předpokládat, že Rusko bude v příštích dvou dekádách silně využívat této „rovnováhy zájmů“ ve své zahraniční a bezpečnostní politice.

(Autor si dovoluje touto cestou poděkovat Ing. Františku Masopustovi a Mgr. Ondřeji Benáčkovi za cenné rady a připomínky k obsahu studie.)

⁹⁵Viz Giles, K.: Russian Regional Commands, Conflict Studies Research Centre, <http://www.da.mod.uk/CSRC/documents/Russian/06%2819%29KG.pdf>

⁹⁶ Viz interview ministra obrany Ruské federace Sergeje Ivanova listu Izvestija 28.3. 2006.

⁹⁷ Prezident Putin na tiskové konferenci věnované strategickému velitelsko-štabnímu cvičení, jehož se zúčastnil v únoru 2004, oznámil, že do výzbroje raketových vojsk strategického určení budou dodány úplně nové typy „technických komplexů, které jsou schopny zasáhnout cíle v mezikontinentální hloubce hyperzvukovou rychlostí s vysokou přesností a jež mají možnost hlubokého manévrování jak ve výšce, tak i v kurzu“. Nicméně v současnosti je před Ruskem ještě dlouhá cesta k obnovení alespoň „kvazi parity“. Vedle funkčních jaderných zbraní, které jsou případně schopny překonat protiraketovou obranu protivníka je zcela nezastupitelným elementem jaderné bezpečnosti systém včasného varování. V mírových podmínkách jsou všechny ruské jaderné zbraně soustředěny pouze na několika málo základnách, a případný nenadálý útok (i když v současnosti zřejmě pouze hypotetický) by tak mohl zlikvidovat velkou část odstrašující schopnosti Ruska. SSSR se spoléhalo na rozsáhlou síť radarů včasného varování a na průzkumné satelity. Nicméně z důvodu rozpadu SSSR byla radarová síť vážně narušena. Navíc většina satelitů, včetně klasických špionážních, je již za hranici své životnosti. V současnosti probíhá postupná obnova flotily satelitů, ale tento úkol si vyžádá značné finanční prostředky a nemálo času. Zmíněné veřejné připuštění preventivního použití síly, je tedy také možné interpretovat jako připuštění skutečnosti, že Rusko je více zranitelné a nemůže se zcela spolehnout na svůj odstrašující potenciál.

Základní literatura:

- Arbatov, A., Bělová, M., Fejgin, V (2006).: Ruské uhlovodíky a světové trhy. Rusko v globální politice, únor 2006, s.150-162
- Balabán, M (2003): Putin a Ruská armáda v poločase, Mezinárodní politika, ročník 27, číslo 8 (2003), s.11-12.
- Balabán, M. (2000): Vojenské, politické a ekonomické aspekty postavení Ruské armády v ruské společnosti (disertační práce). Praha: Institut mezinárodních studií Fakulty sociálních věd University Karlovy. 2000, 181 stran.
- Balabán, M. (2002): Bezpečnostní politika Ruské federace (studie). Brno: Ústav strategických studií Vojenské akademie Brno. 2002, 17 stran.
- Balabán, M. (2003): Milníky ruské bezpečnostní politiky v roce 2002 a její další perspektivy. Mezinárodní politika , ročník 27, číslo .2 (2003), s.18-20.
- Balabán, M. (2003): Bezpečnostní politika Ruské federace (studie). Brno:Ústav strategických studií Vojenské akademie Brno. 2003, 23 stran.
- Balabán, M. (2004): Nová ruská vojenská doktrína a její mezinárodněpolitický a regionální kontext. Mezinárodní politika, ročník 28, číslo 9 (2004), s. 25-28.
- Balabán, M. (2005): Perspektivy, tendence a hlavní aktéři vývoje bezpečnostní situace ve světě do roku 2020, In sborník Bezpečnostní budoucnost České republiky otázky, výzvy,problémy, Praha: Ministerstvo obrany ČR-Agentura vojenských informací a služeb 2005, s.7-33.
- Balabán, M. (2005): Bezpečnostní politika Ruské federace (studie). Brno Ústav strategických studií University obrany Brno. 2005, 17 stran.
- Děvjatov, A. (2004): Pod devizom veličije i dostoinstvo. Něžavisimoje vojennoje obozrenije, http://nvo.ng.ru/printed/wars/2004-10-15/2_deviz.html (15.10. 2004).
- Fredholm,M.(2005) The Russian Energy Strategy & Energy Policy:: Popelíne Diplomaty or Mutual Dependence, Conflict Studies Research Centre, Watchfield, <http://www.da.mod.uk/CSRC/documents/Russian/05%2841%29-MF.pdf>
- Karaganov, S.(2006): 21. století: obrysy světového pořádku. Rusko v globální politice, únor 2006, s. 19-31.
- Krivochiža, I.V.(1997): Rossija v novom mire: vremja rešenij. Moskva: Rossijskij institut strategičeskich issledovanij. 1997, 488 stran.
- Kuchins,C.A. (2005): Novyje napravlenija rossijskoj vněšněj politiki: vėťer s vostoka odolevajet vėťer s zapada? (Carnegie Endowment), <http://www.inosmi.ru/print/224327/html>.
- Long Term Vision, Strand One, Global Context study for an initial ESDP Long Term Vision (LTV) (2006):European Union Institute for Security Studies,. 42 stran
- Loskot, A., Paczyński, W., Paszyc, E., Sarna, A., Wiśniewska, I: (2003): The resource wealth burden-oil and gas sectors in the former USSR, Centre for Eastern Studies, Warsaw, <http://www.osw.waw.pl/files/PRACE12en.pdf>..
- Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council´s 2020 Project (2004), http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020.html.
- Novyje vyzovy bezopasnosti i Rossija (2002): Moskva: Sovět po vněšněj i oboronnoj politike, 24 stran.
- Pełczyńska-Natęcz, K. (2005): The ENP in practice - the European Union´s policy towards Russia, Ukraine, Belarus and Moldova one year after the publication of the Strategy Paper. Centre for Eastern Studies, Warsaw, http://www.osw.waw.pl/files/PUNKT_WIDZENIA_10.pdf.
- Primakov, J. (2006) Rok velkých změn. Rusko v globální politice, únor 2006, s.186- 192.
- Romancov, M. (2006):Ropný emirát za polárním kruhem. Lidové noviny - příloha Orientace. 25.3. 2006.

- Stratégija Rossiji v XXI. věku. Analyz situaciji i někotoryje predloženiya (Stratégija-3) (1998). Něžavisimaja gazeta, 18, 19.6. 1998, s.8.

Abstrakt

The international position of Russia and the country's development till 2020 with a prognosis till 2050 (study)

The study is based on the fact that Russia is currently making a “comeback” as one of strong international actors co-determining the global political agenda. This trend comes 15 years after the collapse of the USSR, which marked the beginning of the political and economic turmoil of the 1990s. The country gradually emerges from the period of instability, especially owing to six factors whose potential the current political leadership tries to exploit to the full (substantial mineral resources, particularly of oil and gas, significant military power, based on the second greatest nuclear potential, a relatively well-educated productive segment of the population, a high-quality scientific and technological base still surviving in a number of industries, permanent membership in the UN Security Council and the G8 group, important political and economic influence still exercised on the territory of the former Soviet Union). The study concludes that, till 2020 at least, Russia will remain a major international actor, on a level with the US, European Union, China and Islamic cultures. Its resources and capabilities may allow it to follow an independent line in foreign policy and security interests, both in the post-Soviet region and in some key areas of the world: Europe, Asia and the “greater Middle East”. However, its interests will inevitably clash with those of other major actors - especially the U.S. Russia's internal stability and international standing can be endangered by the country's possible failure to solve two of its essential problems: diversification and modernization of the economy and the threatening demographic collapse.

Key words: Global political agenda, Instability, Potential, Political and economic influence, Mineral resources, Foreign policy and security interests, Modernisation of the economy, Demographic collapse

Kontakt na autora:

Miloš Balabán, CESES FSV UK
balaban@fsv.cuni.cz

Text prošel recenzním řízením.

Situace a vývoj v „islámském světě“ do roku 2020 s výhledem do roku 2050

Zuzana Kříhová, Alena Sadiqová, Adriana Stříbrná

Ústav Blízkého východu a Afriky FF UK

1. VYMEZENÍ MUSLIMSKÉHO SVĚTA

Bohužel na rozdíl od oblastí, kterými se zabývají autoři ostatních studií k bezpečnosti ČR, je zadaný pojem „muslimský svět“ dosti vágní. Rusko, Čína a v podstatě i Evropská unie jsou jako jednotlivé politické útvary přehledné a je možné je na poskytnutém prostoru popsat z požadovaných hledisek. Stejně tak jsou víceméně konzistentní ve své vnitřní, zahraniční i hospodářské politice. Ač se v médiích i jinde často používá termín muslimské země, můžeme je přijímat jen z velkými výhradami, pokud vůbec. Odhad budoucího vývoje těchto oblastí je velice obtížný, v podstatě nemožný. Situace se mění každým dnem a vytváří tak další a další možnou variabilitu budoucího dění, čehož dobrým příkladem jsou chybné odhady pocházející dokonce ze sfér nejvýznamnějších tajných služeb, pro něž pracují desítky specialistů z mnoha oborů. Proto je třeba všechny odhady chápat pouze jako nástin.

Již pouhé vymezení „muslimského“ světa s sebou přináší značné komplikace. Jestliže vezmeme jako dostatečné kritérium zařazení země do této skupiny fakt, že její obyvatelstvo vyznává islám, zjistíme, že v současnosti více než 20% obyvatelstva světa sem patří. A nejsou to pouze tradičně za muslimské považované státy Blízkého východu (tj. Arabského poloostrova včetně Íránu, Severní Afriky a Malé Asie), Centrální Asie (kam můžeme zařadit středoasijské postsovětské republiky, Pákistán a Afghánistán) či Kaspického regionu. Mezi výrazně muslimské země patří i v centru Afrického kontinentu ležící Niger, Nigérie a téměř většina států severně od Guinejského zálivu. Stejně tak mezi největší státy s naprostou převahou muslimského obyvatelstva patří dálnévýchodní Indonésie, nejlidnatější muslimská země. Muslimové v Indii tvoří pouhých 13,5% celkové počtu obyvatel, přesto vyčísleno je to 135 mil. lidí. A nesmíme zapomenout ani na muslimy v Evropě, ať již na balkánské Bosňany a Albánce či imigranty v západní Evropě.

Země muslimského světa jsou natolik rozdílné jak kulturně, historicky, tak svou hospodářskou a technologickou úrovní, že je nemožné se na ploše, kterou poskytuje tato práce, zabývat všemi zeměmi s výrazným islámským faktorem. Všimáme si proto jen aktuálně nejdiskutovanějších či na druhou stranu možná obecně opomíjených oblastí, které v současnosti hrají důležitou úlohu ve světovém politickém dění, či jí potenciálně mohou hrát.

Je třeba si uvědomit, že i politické a s nimi provázané ekonomické zájmy jednotlivých islámských zemí jsou značně odlišné, a nemůžeme je tedy chápat jako jakousi homogenní skupinu.

Součástí zadání této studie byla otázka potenciálního vytvoření muslimského superstátu. Domnívám se, že tato myšlenka je zcela nesmyslná, nejen z důvodů kulturních, jazykových a ekonomických rozdílů, které jsou mezi jednotlivými zeměmi často propastné, ale právě z důvodů jejich politických a strategických zájmů, které jsou v mnohém neslučitelné. Svědčí o tom i skutečnost, že dosud muslimské státy nevytvořily žádný obranný pakt, postavený na náboženské sounáležitosti ani společenství sloužící k ekonomické spolupráci. Jedinou organizací, v které se setkává několik zemí BV je OPEC, jehož práce je však úzce specializovaná.

Z právního hlediska můžeme muslimské státy rozdělit na takové, jejichž právní systém je založen na sekulárním právním zákoníku a ty, jejichž právní systém vychází z islámského náboženského práva šaría. Mezi těmito dvěma póly existují také země, kde je právo rozděleno a šaría je platná v právu rodinném, zatímco právo trestní je zpracováno sekulárně. Základy sekulárních zákoníků byly často položeny již v 19. století v důsledku přijímaných europeuzujících reforem. Tento faktor je velice důležitý pro pochopení rozdílnosti právních struktur jednotlivých států.

Samozřejmě ani islám není hodnotově všude stejný. Fobie, která byla svým způsobem uměle vytvořena v západních médiích, bohužel setřela rozdíly ve vnímání mezi umírněným islámem většiny věřících a extremismem radikálních islamistů. Islám je nyní většinou obyvatelstva Západu globálně chápán jako hrozba, podivné náboženství, kterému je násilí přirozené. Tento pohled ani nebylo příliš těžké vytvořit,

stačilo jej jen vzkřísit ze zasutých koutů tradičních po staletí přežívajících předsudků vůči „barbarům“. Islámu a jeho hodnotám je však potřeba snažit se porozumět a předcházet tak zbytečně vznikajícím nevráživostem mezi jeho příslušníky a z osvětenectví vyššími Evropany. Bylo by dobré zařadit muslimy jako plnohodnotné členy do evropské společnosti a uznat jejich hodnoty a postoje za specifické, což by nemuselo být díky pluralitě postmoderní kultury nijak složité. Vyvarovali bychom se tak zbytečným kulturním konfliktům, jako byla kauza dánských karikatur.

2. HISTORICKÉ REMINISCENCE A KOŘENY SOUČASNÉHO STAVU

Muslimský svět si vesměs celý prošel obdobím kolonialismu, kdy mu západní kolonialisté dávali pocit svou nadřazenost. Tuto méněcennost si obyvatelé kolonizovaných zemí nesou dosud v sobě a obviňují Západ, že vůči nim stále vystupuje z role učitele, což se týká třeba amerického modelu exportu demokracie. Většina států o nichž zde hovoříme prošla z našeho pohledu poměrně nedávno národně uvědomovacím hnutím a národní cítění se v těchto zemích odlišuje od našeho. V 19. století se objevovaly snahy vzbudit v obyvatelstvu panarabistickou či dokonce panislámskou sounáležitost, ale v dalším období zvítězil model národního či multietnického státu, vycházejícího k přináležetosti obyvatel k území nebo historických státních útvarů. Úplnou nezávislost získávala tato území až po 2. sv. válce, přičemž se jednalo o uměle vytvářené struktury, které nekopirovaly tradiční rozvrstvení společnosti, jež bylo stejně často pokřiveno v období koloniální nadvlády.

Historicky měla muslimská obec svou hlavu, oficiálně nezávislou na světském panovníkovi. V době osmanské říše byly tyto funkce sloučeny a sultán byl jak panovníkem rozsáhlého impéria, tak chalífou (zástupcem Boha na zemi) a tedy nejvyšší náboženskou autoritou s pravomocí vydávat fatwy (náboženská nařízení či doporučení). Jméno chalífy se četlo při každé páteční bohoslužbě a věřící mu provolávali podporu. Od vzniku turecké republiky, kdy byl chalífát zrušen, nemá muslimská obec žádného všeobecně uznávaného představitele. Některé extrémistické islamistické organizace proto používají slovo jako vytvoření světového chalífátu pod vedením univerzálního vůdce chalífy k nalákání muslimů rozložených na zkažený Západ. Tento model je však přijatelný jen pro malou extrémní skupinu sunnitských muslimů. Ší'ité v Íránu mají svůj způsob vlády, založený na doktríně, kterou formuloval na konci 70. let 20. století ajatolláh Chomejní a která tvoří legislativní rámec íránského klerikálního režimu. Pro zbytek sunnitské populace je nemyslitelné vzdát se svých národnostních států a přičlenit se do světového chalífátu, kde vládou jen „boží zákony“ skrze jednoho vládce. Samozřejmě každá vláda, prezident či král odsuzuje tyto chimérické plány. Bohužel islám obsahuje prvky, které lze snadno zneužít k ospravedlnění boje proti nevěřícím. Jako většina náboženských textů mají i některé úseky Koránu více možných interpretací, jež dovolují výklad napomáhající k získávání věřících pro teroristické činy. Toto chování se snaží eliminovat většina islámských duchovních představitelů, kteří nabízejí smířlivé způsoby výkladu.

V námi zkoumaných zemích naneštěstí existuje mnoho nevyjasněných a zakonzervovaných problémů, pozůstatků kolonialismu.

Tyto problémy ještě zesilovaly během studené války, kdy sloužily k udržování rovnováhy bipolárního světa. Jde především o problém samostatného palestinského státu, který je snadno zneužitelný k ideologickému manipulování veřejným míněním v arabských a potažmo všech islámských zemích. I když otázka uznání Izraele Palestinci vypadá jako neřešitelná, poslední zprávy o navrhovaném lidovém hlasování skýtají určité naděje, že obyvatelstvo unavené desetiletými bezvýhodnými situacemi, podá politikům pomocnou ruku, vzdá se jejich nereálných požadavků a rozhodne se pro vznik palestinského státu v všeobecně přijatelných hranicích. Podobné nahlížení této otázky bylo vidět v posledních izraelských volbách i z opačné strany hranice.

Dalším ožehavým tématem je Irák, který se bez silné ruky charismatického vůdce rozdrobil a přes přítomnost zahraničních vojáků se dostal do jistě vleklé občanské války, ačkoliv zpočátku vojenští specialisté odhadovali převzetí moci prozápadními politiky za snadný úkol za silné podpory místního obyvatelstva. Podobně území Afghánistánu není ani po více než pěti letech po údajně úspěšném převratu centralizováno a v posledních dnech jsme byli svědky toho, že i drobná záminka může způsobit nekontrolovatelnou vlnu násilí a odporu. Spojenečtí vojáci se vícekrát velmi kompromitovali svým necitlivým až nepřijatelným chováním v oblastech na toto téma dosti citlivých.

Specifickým a vysoce aktuálním problémem Evropy a potažmo i ČR, jako členského státu EU, je v posledních měsících zesilující, ale již delší dobu trvající, ilegální imigrace z Afriky. Přímo ohroženy jsou středomořské Španělsko, Itálie i Řecko, ale tento ekonomický a bezpečnostní problém se samozřejmě týká celé Unie. Vlastmi těchto ekonomických uprchlíků jsou právě víceméně muslimské státy relativně vzdálené od evropských břehů, jako tranzitu však využívají severoafrické země Maroko, Alžírsko, Lybie. Do budoucna nelze počítat se snížením přistěhovaleckého tlaku z těchto oblastí, je proto důležité vytvořit dokonalou kontrolu hranic na moři i na pevnině a spolupracovat v této oblasti s tranzitními arabskými státy severní Afriky, v nichž tvoří značnou část příjmů státního rozpočtu zisky z turistického ruchu a je tedy také v jejich zájmu tuto palčivou otázku řešit.

V Evropě se také nachází potenciální časovaná bomba v podobě Kosova. I když toto se dostalo z centra zájmu médií a částečně i politiků, stále se jedná o nedořešenou otázku, která může způsobit ještě dost komplikací. Budoucí samostatnost tohoto území je však po vzoru osamostatnění Černé Hory již téměř jistá. Z hlediska bezpečnosti se jedná o rizikovou oblast, kde dosud kvete organizovaný zločin, pašování narkotik a praní se špinavých peněz.

Evropa a USA posvětily v rámci boje proti terorismu Ruské federaci její rezolutní stanoviska vůči separatistickému Čečensku a sousedním oblastem, ve kterých převládá též muslimské obyvatelstvo. Islám je sice spolu s pravoslavím a buddhismem jedním z oficiálních náboženství Ruska, dokonce někteří jeho představitelé spolupracují s moskevskými kruhy a nelze tak za separatistickými snahami vidět čistě náboženské hledisko. Avšak právě příslušnost k islámu zajišťuje tamním bojovníkům finanční i zbrojní podporu z bohatých arabských zemí. Oblast Kavkazu je strategickou k ovládnutí Kaspického regionu a též k udržení celistvosti celé Ruské federace. Kavkazská oblast je historicky bohatá na boje malých národů proti pokřtěncům z obou hlavních směrů.

3. ISLÁMSKÉ HODNOTY A JEJICH ZHODNOCENÍ Z BEZPEČNOSTNÍHO HLEDISKA

R. 2001 byl vyhlášen za rok dialogu mezi civilizacemi, mimo jiné hlavně na popud tehdejšího iránského prezidenta Chátamiho. Bohužel si bude tento rok většina lidí pamatovat naopak proto, že se podařilo zničit těžce budované mosty porozumění třeba právě mezi islámem a Západem. Fukuyamovy a Huntingtonovy vize varující před krvavými hranicemi islámu se staly v jistých kruzích nejen tématem k politologickým debatám, ale i k zcela otevřenému obhajování nutnosti zavedení liberální demokracie jako protikladu střetu civilizací.

Na rozdíl od západního křesťanství, které je chápáno a prožíváno jako pouhá víra v Boha, islám je náboženství, které skrze Boží zákon - šaría, prostupuje všemi aspekty života jednotlivce. Právě v šarii je obsažena Boží vůle, a proto se muslim, který přijímá a naplňuje její příkazy, tak přibližuje k samotné podstatě zjevené existence. Šaría je stejně jako Korán chápána jako věčná, nestvořená člověkem. Je morálním zákonem i návodem v konkrétních situacích. Muslim, který se řídí šarií, se stává členem islámského společenství a obce (umma). Ovšem právě z těchto koncepcí, zcela odlišných od západních, se odvíjí řada nedorozumění a konfliktů: západní individualismus oproti islámskému kolektivismu; koncepce národních států a naopak umma - islámská obec.

V době svého největšího rozmachu bylo možno islámu přičítat neuvěřitelnou pružnost v asimilaci nejrůznějších prvků z různých kultur. Později ale se tento postup zastavil nebo spíše podlehl jakémusi ustrnutí, zdogmatičtění. Protože si islám klade nárok na všechny oblasti života společnosti i jednotlivce, brání tak nevědomky kritice mnohých problémů.

Lidská práva podléhají stejně jako v západních zemích právu, ale islámskému; mají Boží statut. Většina islámských zemí nemá problém s přijetím Všeobecné deklarace práv a svobod, až na dvě výjimky, které jsou v rozporu s islámským zákonem: sňatky bez náboženského omezení (v islámu zákaz sňatku muslimky s nemuslimem) a také právo každého změnit svou víru (islám odpadlictví trestá).

Rozporuplný je přístup k demokracii, na kterou je nahlíženo buď jako pro islám zcela přirozenou, nebo naopak naprosto nepřijatelnou. Kladné stanovisko je obhajováno principem šúra - konzultace a idžtihád - svobodný výklad; použití obojího se ovšem lišilo a liší v časových a prostorových rovinách, stejně tak jako v závislosti na příslušnosti jednotlivých muslimských zemí k určité právní škole (madhabu). Protichůdný názor hájí stanovisko, že demokracie, jakožto vláda lidu, je neslučitelná s vládou Boha, který jediný zaručuje skutečnou legitimitu státu.

Zastánci islamismu, či islámského fundamentalismu (čili ti, kteří prosazují Boží řád na úkor sekulárního) se na základě výše zmiňovaných konceptů snaží o napadení současného západního kulturního modernismu. Faktorů ovlivňující nárůst islamistických tendencí v Evropě je mnoho a nelze se jimi na tak omezeném prostoru zabývat. Z hlediska evropského společenství a jeho bezpečnosti si je ale třeba uvědomit, že tyto názorové skupiny využívají frustrace muslimských imigrantů i jejich potomků z dalších generací a snaží se jim nabídnout alternativu zastřešující ummy i ochranné, ale svazující šarčí. Dokud budou evropské země upírat muslimům právo na jejich uznání jako významné a velice osobité menšiny, ačkoliv islám v Evropě představuje druhé nejpočetnější náboženství, nepřiznávají jim ani právo a ochranu proti diskriminaci, pak je nasnadě, že se větší počet mladých muslimů, postrádajících loajalitu k národnímu státu, bude obracet právě jiným a často i radikálním s

4. VZTAHY ISLÁMSKÝCH ZEMÍ A EVROPY

V balkánských státech žije asi 15 milionů muslimů. V Rusku se počet muslimů odhaduje na 20 milionů, například v oblasti Tataristánu (kolem Kazaně), Dagestánu a Čečenska. Tatarské menšiny žijí také ve Finsku. Islám v zemích Evropské unie je alochtonní - rozšířil se přistěhovalectvím. Po druhé světové válce začal narůstat potřeba manuálních sil a díky železné oponě jich nebylo možno dosáhnout z východní Evropy. Část pracovních sil byla doplněna přistěhovalci z bývalých kolonií (Alžírsko, Pákistán, Indie). Německo podepsalo v 50. letech smlouvu s Tureckem o příchodu gastarbeiterů - 380 tisíc Arabů a 2 milionů Turků. Od r. 1974 docházelo ke slučování rodin. V Německu platí od 1.1.2005 nové normy pro integraci cizinců v Německu, je nutno projít edukačním kursem a složit jazykové zkoušky.

Turecko je důležitou energetickou spojnicí mezi evropským trhem a energií poskytovanou z kaspické oblasti. Na konci roku 2006 by mělo dojít k zprovoznění dalšího plynovodu - Jihokavkazského, který by měl přivádět plyn z Ázerbajdžánu. Dále Turecko buduje plynovod do Řecka, umožňující přívod více zemního plynu do Evropy.

V říjnu 2005 bylo dosaženo dohody mezi Tureckem a EU o vyjednávání vstupu do Evropské unie. Pouze asi 3% území a 11% obyvatelstva se nachází na evropském kontinentu. Podle odhadů OSN by mělo Turecko dosáhnout r. 2015 82 milionů obyvatel, tzn., v případě přičlenění do EU, by r. 2025 Turci tvořili 15,5% veškeré populace EU. Celková populace EU by se tak zvýšila o 17%, ale ekonomická výkonnost pouze o 2%, protože HDP Turecka na hlavu představuje pouze 29% průměru EU.

Na druhou stranu evropský kontinent stárne, pouze 17% populace je mladší 15 let (na rozdíl 30% u muslimských zemí). Průměrná porodnost pak činí 1,6 dítěte na Evropanku, což je počet, který se neslučuje s přirozeným zvyšováním populace v regionu. To vše představuje krizové vyhlídky v oblasti důchodové i sociální a může významně ovlivnit evropský přístup k migraci.

Závěry bruselských summitů ovšem také shrnují, že nebude-li Turecko schopno dostát svým závazkům, jako země aspirující na plné členství v EU, musí být zajištěna jeho co možná nejtěsnější vazba na politické a ekonomické struktury EU. V praxi by se tak jednalo o vágní pojem privilegované partnerství, které nejkonkrétněji prosazuje německá CDU. Pro tureckou stranu je ovšem takové partnerství nepřijatelné.

Mezi obavy, které vyplývají ze vstupu Turecka do EU, patří z geopolitického hlediska pozice Turecka jako nárazníkového státu mezi Kavkazem a případnou rozšířenou Evropou, kdy by se tak hranice Evropy posunuly až na samý okraj případných konfliktů. Naopak v případě vstupu Turecka do EU by Unie využila tureckého politického i vojenského potenciálu, k iniciaci realizace jednotek rychlého nasazení.

Počet muslimů v západní Evropě tvoří zatím zhruba 5% celkové evropské populace. Toto číslo se ovšem během posledních 30 let ztrojnásobilo a do r. 2025 se očekává minimálně zdvojnásobení stávajícího počtu. Turecko, Severní Afrika a Pákistán jsou země, ze kterých odchází největší počet muslimů do Evropy. Největší muslimská populace žije ve Francii (přes 5 milionů), Německu (přes 3 miliony), Velké Británii (2 miliony), Itálii (1 milion) a Holandsku (950 000).

5. ZÁKLADNÍ PŘÍRODNÍ ZDROJE ISLÁMSKÝCH ZEMÍ

Největší naleziště ropy se nacházejí v Saudské Arábii, která je také největším světovým vývozcem a producentem. Ropa zde tvoří až 75% státních příjmů a zásoby se odhadují na 260 miliard barelů, což představuje jednu čtvrtinu celosvětových zásob. Za Saudskou Arábii následuje z islámských zemí Írán,

který představuje se 133,3 miliardami barelů po Kanadě třetí největší zásobárnu ropy na světě. Z hlediska produkce však zdaleka zaostává za Saudskou Arábií, Ruskem, USA a Norskem.

Írák tvoří se 112 miliardami barelů 10,8 % světových zásob. Disponuje rovněž dalšími potencionálními nalezišti, při jejichž využití by se posunul ve světové produkci dokonce těsně za Saudskou Arábií, s 220 miliardami barelů. Navíc z geologického hlediska je irácká ropa vysoce kvalitní, obsahuje nízké hodnoty síry, což umožňuje snadnější rafinování a snižuje tak celkové náklady. Írácká ropa se také často nachází v nižších vrstvách pod povrchem země, narozdíl kupříkladu od ropy ruské, takže je snadněji vytěžitelná a řadí se tak mezi ropu s nejnižšími produkčními náklady.

O třetí místo v zásobách ropy mezi zeměmi islámského světa se dělí Spojené arabské emiráty a Kuvajt. Naleziště v SAE představují 9,5 světových rezerv, přibližně 98,8 miliard barelů. Kuvajt je na tom obdobně, s 96,5 miliardami barelů. Významné zásoby ropy má také Libye (40 miliard), Kazachstán (26 miliard), Katar (16 miliard), Alžírsko (12,4 miliard), Omán (6,1 miliard) a o něco méně pak Jemen, Sýrie, Egypt a Súdán. Zásoby ropy menší než 500 milionů barelů se nacházejí také v Ázerbajdžánu, Turkmenistánu, Uzbekistánu a Bahrajnu.

Zásoby zemního plynu se nacházejí z 36% právě na Blízkém východě a ve Střední Asii. Na rozdíl od ropy, kde se předpokládá do r.2030 pokles poptávky o 1,3%, u zemního plynu je tomu právě naopak. Poptávka by měla narůstat o 2,1 % do r. 2030.⁹⁸ Vůdčí postavení v množství plynu zaujímá Írán, následován Katar. Írán má zatím sice nižší zásoby, ve srovnání s vůdčím Ruskem, zato 62% nalezišť ještě nebylo plně prozkoumáno. Největší naleziště se nacházejí na jihu provincie Fárs, (50% iránských a 8% celosvětových nalezišť). Pro Írán je strategicky důležité co nejdříve dokončit plynovod vedoucí přes Pákistán do Indie, protože právě asijské státy by se měly stát hlavními odběrateli iránského plynu. Stejně ale jako v případě ropy, Írán se nachází až na pátém místě v produkci zemního plynu (za Ruskem, USA, Kanadou a Velkou Británií) a současně zaostává i za územně nesrovnatelně menším Katar. Íránští odborníci předpokládají srovnání produkce na úroveň Kataru po dokončení asijského plynovodu do r.2012.⁹⁹

Evropské země nejsou závislé na plynu z Blízkého východu, hlavním dodavatelem je Rusko, Norsko a z islámských zemí pak Alžírsko, které se podílí hlavně na dodávkách tekutého zemního plynu. Na druhou stranu se Rusko prostřednictvím Gazpromu snaží o posílení monopolního postavení, což ještě důrazněji potvrdilo nedávno na Ukrajině nebo značně urychlenou výstavbou plynovodu pod Černým mořem Mavi Akim (Modrý pramen).¹⁰⁰ Ruská strana se zde snažila podchytit turecký trh dřívě, než konkurence kaspických států. Konsorcium 5 společností (Nabucco) zahájilo jednání o výstavbě plynovodu z Íránu a kaspického regionu, který by měl procházet Bulharskem, Rumunskem a končit v Rakousku. Zahájení výstavby se plánuje na r.2011.¹⁰¹

Co se týče dalších zdrojů přírodních surovin, Kazachstán je po Kanadě a Austrálii největším producentem uranu. Maroko, Jordánsko a Tunis jsou významnými dodavateli fosfátů. Pákistán čtvrtým největším producentem bavlny.

6. ISLÁMSKÉ ZEMĚ A TECHNOLOGIE

6.1 Jaderné technologie

Írán - Počátky vývoje iránské jaderné technologie spadají ještě do doby vlády Šáha Mohammeda Rezá Pahlaviho, jehož prozápadně a hlavně pro americky orientovaná vláda byla v ostrém kontrastu se současným iránským režimem. Výnosy z ropy vedly Šáha k ambiciózním plánům modernizace země a směřovaly rozpočet do vojenské oblasti i do nově založené Organizace pro atomovou energii Íránu (AEIOI). R.1970 ratifikoval Írán Smlouvu o nešíření jaderných zbraní (NPT). Až do vypuknutí revoluce r.1979 byl iránský jaderný program považován za nejvyspělejší na Blízkém a Středním východě. Íránská strana podepsala kontrakty o výstavbě jaderných elektráren a zásobování jaderným palivem s USA(1974), Francií (1977) a Německem (1976). Po nástupu Chomejního se jaderný projekt na určitou

⁹⁸ Prognóza Mezinárodní energetické agentury (IEA) http://www.ifp.fr/IFP/en/events/panorama/IFP-Panorama06_05-ReservesDecouvProd-VA.pdf

⁹⁹ www.atimes.com, In the Heart of Pipelineistan, March 17, 2006

¹⁰⁰ <http://www.voanews.com/turkish/archive/2005-11/2005-11-17-voa6.cfm>

¹⁰¹ <http://www.energylimits.net/References/Fleay/EuropeUK%20Gas4-06.pdf>

dobu zcela zastavil, částečně kvůli jeho odmítání novou vládou i odlivu zahraničních investorů a mnoha iránských vědců. Íránu tak zůstaly dvě rozestavěné atomové elektrárny v Búšehru, ve spolupráci s německým Siemensem. K dalšímu rozvoji došlo až r.1984, kdy bylo otevřeno nové výzkumné středisko atomové energie v Isfahánu.

R.1987 a 1990 podepsaly Pákistán a Čína s Íránem dohodu o dlouhodobé spolupráci v oblasti jaderného výzkumu a Pákistán poskytoval a patrně stále poskytuje Íránu své vědce, například i k asistenci při extrakci plutonia a jeho obohacování. Pákistánskou skupinu řídil patrně otec pákistánské jaderné bomby - Abdul Qadír Chán. Spojeným státům se podařilo zablokovat tři mezinárodní smlouvy mezi Íránem a Čínou, Argentinou a Ruskem. R.1995 nicméně Ruská federace oznámila záštitu nad dokončením Búšehrských reaktorů a podepsala smlouvu o vystavění tří dalších.

r. 2002 došlo k odhalení dvou dalších zařízení - na obohacování plutonia v Natanzu a produkci těžké vody v Araku. Írán také po objevení zásob uranové rudy v Saghandu, provincii Jazdu připustil, že se bude jeho jaderný program soustředit na domácí zdroje. R.2005 podepsal Írán dvě dohody s Ruskem zásobování palivem Búšehrské elektrárny a návratu vyhořelého paliva zpět do Ruska. V praxi tato dohoda znamená, že má Írán zajištěn do budoucnosti palivové zásoby bez toho, aby musel ospravedlňovat případné obohacování na domácí půdě. Írán také oznámil, že buduje novou elektrárnu v provincii Chúzestán.

Egypt - r.1976 byl založen Úřad jaderných zařízení a r.1983 byla vybrána lokalita EL Dabaa na výstavbu jaderné elektrárny, k čemuž ale po událostech v Černobylu nedošlo. R. 2004 byl podepsán nový protokol o mírovém využití jaderné energie, který obnovil plány Egypta ve využití jaderné technologie. Egypt již vlastní jeden 2MW výzkumný reaktor z r.1961 udržovaný Ruskem a jeden 22MW argentinský reaktor částečně podporovaný taktéž z ruské strany.

Turecko - v 70.letech bylo vypracováno několik projektů na vybudování jaderné elektrárny, ale k uskutečnění nedošlo z nedostatku vládního finančního zajištění. R.2004 oznámil turecký ministr energie plán na výstavbu tří jaderných elektráren do r.2011 (nebo 2020). Na začátku r.2006 bylo vybráno přístavní město Sinop na pobřeží Černého moře k výstavbě elektrárny Nejprve se plánuje výstavba 100 MW elektrárny, posléze do r. 2012 další s výkonem 5000MW.

6.2. Informační technologie - internet - regulace

Írán - v zemi došlo k obrovskému rozšíření internetu a používání farsí online. Zároveň patří Írán spolu s Čínou k zemím s nejvyspělejším systémem filtrování informací. Írán se také řadí v současnosti k rostoucímu počtu zemí Blízkého a Středního východu, které závisí na komerčních softwarech vyvinutých ziskovými americkými společnostmi. Filtrační systém použitý v Íránu je SmartFilter od USA společnosti Secure Computing. Tento systém je odolný vůči jinému blokování, chybám a je téměř úplně neprůhledný. Navíc Írán předává informace o tom, co jeho obyvatelé smějí sledovat na internetu právě společnosti Secure Computing, která z toho následně profituje. Možnost takové kontroly je podepřena sérií zákonů kontrolujících publikování citlivých informací. Osoby, které se nahlásí jako poskytovatelé internetových služeb musí písemně stvrdit, že neumožní přístup na „neislámské stránky“

Saudská Arábie - na rozdíl od iránského neprůhledného systému blokování, SA využívá systém SmartFilter taktéž, ale s transparentními výsledky. Uživatelé, kteří se pokusí navštívit zakázané stránky, jsou informováni o jejím blokování. Navzdory jisté otevřenosti systému, dochází k jeho častým chybám a blokování stránek, které nespádají do zakázané kategorie.

Bahrajn - navzdory rozsáhlé kontrole médií a telekomunikací patří Bahrajn k zemím s mírnou kontrolou internetu. Mnohé stránky, které jsou při nahlédnutí zablokovány, lze vyhledat pod lehce pozměněným názvem, bez následného zablokování.

Spojené arabské emiráty - patří k zemím s velmi rozsáhlým blokováním; využívá SmartFilter. Země se snaží vévodit ostatním státům Blízkého východu v užívání technologií. Nedochozí ale natolik k filtrování stránek politického obsahu, jako spíše náboženského charakteru. Výzkum ovšem prokázal, že více než polovina obyvatel souhlasí s takovou kontrolou, která ochrání domácnosti od informací nevhodného charakteru. Stát blokuje přístup k mnoha izraelským doménám.

Tunisko - je zemí, která agresivním způsobem zasahuje proti on- line materiálům vztahujícím se k potlačování lidských práv, politickému útlaku, regulaci filtrování a pornografii. Tento přístup souvisí se silnými omezeními, která stát nasadil na média telekomunikačními nařízeními. Tunisko vyvinulo

system na základě SmartFilter, využívající několika úrovně schopnosti blokace. Zákon kriminalizuje uvedení pomluvy veřejně činných osob, šíření falešných zpráv a kritiku vládních praktik.

7. EKONOMICKÁ SITUACE

Rozvoj ekonomik muslimských zemí je dosud silně závislý na produkci a prodeji jejich nerostného bohatství. Například 75% příjmů státního rozpočtu Saudské Arábie pochází z prodeje ropy. Země, které nemají to štěstí, aby se na jejich území nacházelo v takovém měřítku černé zlato, zemní plyn nebo jiná významná surovina, patří mezi země chudé, v jejichž skladbě GDP převládá zemědělský sektor a služby. Místní zemědělství nepřináší odpovídající výnosy z důvodů jednak nepříznivých přírodních podmínek a zastaralému způsobu hospodaření. Technologický stupeň a rozvoj lehčího i zpracovatelského průmyslu jsou obecně také poměrně nízké a úzce zaměřené. Ekonomové oblasti Arabského poloostrova si začali před pár lety uvědomovat časovou omezenost takto zaměřené ekonomiky a hledají možnosti transformace rentiérských ekonomik na funkční tržní ekonomiky. Důraz je kladen na vyšší vzdělání mladé generace, rozvoj IT technologií, výzkum a služby. Za příklad mohou sloužit Spojené Arabské Emiráty, Kuvajt, Katar a další země snažící se přilákat na své území zahraniční investory nebo boom arabských zpravodajských televizí. Tyto státy mají poměrně velké možnosti financování svého rozvoje, ale tento rozvoj probíhá hlavně v městských aglomeracích a venkov se z něj vyčleňuje, čímž vznikají velké rozdíly mezi městy a vesnicemi, kde žije méně vzdělané obyvatelstvo, které může jednou posloužit jako podhoubí pro rozvoj ultraslamistických tendencí. Většina průměrných islámských zemí vykazuje reálný růst ekonomiky nad průměrem EU v rozmezí 4-7 %. Postsovětské středoasijské státy se potýkají s vysokou nezaměstnaností, která zůstává 15 let po rozpadu SSSR stále na úrovni kolem 20% pracovních sil, i když oficiální statistiky uvádějí pozitivnější čísla. Výraznou komplikací, která ztěžuje a brzdí rozvoj ekonomik jednotlivých zemí je nedostatek vodních zdrojů ve většině oblastí. Voda je však nezbytná k průmyslové výrobě, zemědělství a k životu vůbec. Je také jedním z předpokládaných zdrojů budoucích konfliktů na Blízkém a Středním Východě, protože její potřeba se růstem populace zvyšuje a zdrojů ubývá. Častým důvodem dosavadních hraničních spory zdejších států bylo právě uhájení možnosti přístupu k pitné a užitkové vodě. Velká část obyvatel muslimských zemí žije pod hranicí životní úrovně, ekonomicky frustrovaní lidé představují vždy reálné nebezpečí pro svou zemi i své okolí. Rozdíly mezi životní úrovní různých skupin obyvatelstva jsou zde nadmíru markantní.

8. DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ

Prognózy demografického úbytku jsou pro Evropu nelítostné. Demografové varují před sociálním a ekonomickým kolapsem a upozorňují na nutnost hledat nové cesty k zvyšování evropské populace. Zdejší obyvatelstvo stárne a nejsou vyhlídky na přirozené zlepšení. Jedním z možných východisek se jeví zjednodušení poskytování pracovních a pobytových víz pro kvalifikované dělníky a specialisty z technických oborů, kterých je na zdejším pracovním trhu nedostatek již nyní. Odhady se v jednotlivých číslech různí, je však zřejmé, že tvář Evropy se bude postupně pod vlivem příchodu pracovních sil z Východu silně měnit a dá se očekávat, že do Evropy budou proudit experti z technologicky poměrně rozvinutých zemí, např. Pákistánu či Indie, kteří si s sebou přinesou i svou kulturu a víru.

Sekulární a konzumní styl života, který do velké míry zapříčil postoj evropské společnosti v otázce porodnosti, je nejvíce kritizovaný ze strany islámských duchovních představitelů. Situace v této oblasti je v muslimských zemích právě opačná, všechny státy vykazují vysoký demografický přírůstek. Nedá se říci, že by se islám stavěl apriori nepřátelsky proti plánovanému rodičovství a antikoncepci, avšak tradiční model mnohočlenné v pospolitosti žijící rodiny je chápán jako přirozený a žádoucí. S rozvojem a zkvalitněním zdravotní péče se snížila úmrtnost rodiček, novorozenců a dětí v kojeneckém věku, což se samozřejmě promítlo do populačního přírůstku. Přesto v mnoha zemích zůstává v porovnání s evropskými standardy dětská úmrtnost na velmi vysokých číslech. Za předpokladu, že se bude nadále snižovat, lze počítat s o to vyšším růstem populace. Průměrná žena v muslimské zemi porodí za svůj život 4-5 dětí, což je téměř 3 násobně víc než v Evropě.

Demografický přírůstek byl ve druhé polovině 20. století v Íránu, Iráku, Afghánistánu a dalších zemích poznamenán velkými ztrátami v důsledku vojenských konfliktů. Populace ve velkých islámských státech jako Íránu a Turecku je velice mladá, a silné poválečné ročníky teprve přicházejí do produktivního a

plodného věku, což s sebou přinese další rychlý růst počtu obyvatelstva. Jako poměrně realistické se jeví odhady nárůstu světové muslimské populace, vypracované na základě UNPFA:

Rok	1950	2000	2025	2050
Světová populace (mld)	2,520	6,057	7,937	9,322
Muslimové (mld)	0,361	1,209	1,921	2,588

9. ZÁVĚR

Z bezpečnostního hlediska je pro naši republiku nejrizikovější politická nestabilita, která ohrožuje valnou část muslimských zemí a současně špatná ekonomická situace tamního obyvatelstva. Rizikovým je však též z druhého pohledu vytváření globálního nepřítele v podobě islámu, jehož jsme po událostech v roce 2001 svědky a zesilování nevráživosti obecně vůči muslimům v Evropě i USA.

K omezení rizik v daných oblastech může pomoci zvýšení kontroly nad vývozem vojenského materiálu a podpora tamních umírněných islámských lídrů a organizací.

Důležité je zpřehlednění finančních toků a eliminace praní špinavých peněz. Pro politiky by bylo užitečné hlouběji se seznámit s kulturami těchto zemí a principy muslimské víry, aby dokázali korigovat své požadavky a představy na bezhlavé přebírání hodnot západní společnosti a okamžitých změn ze strany islámských společností. Takovýchto násilných snah bylo plné 20. století a dnes se ukazuje, jak tyto uměle přenesené prvky poškodily a deformovaly hodnotový dávný systém a staly se původci současného příklonu části muslimské populace k radikálním islamistickým skupinám. Představitelé západních států by také měli opustit pozici mentorů a hledat možné kompromisy k docílení postupného sblížení kultur.

Geostrategické osi v 21. storočí

Štefan Volner

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Po skončení studenej vojny medzi Západom a Východom došlo - takmer okamžite - k nevídaným geopolitickým pohybom v globálnom (svetovom) geopolitickom priestore. Predovšetkým víťazné mocnosti zahájili geopolitický prienik do oblastí, ktoré boli predtým „uzatvorené“ a chránené Východným blokom. Rozpad Východného bloku, ZSSR a Varšavskej zmluvy znamenal, že Východ už nemohol a nemôže geopoliticky „obsadzovať“ a „chrániť“ mnohé svoje bývalé geopolitické priestory a záujmy. Po skončení studenej vojny sa objavil ešte tretí významný a výrazný geopolitický faktor, a to akési geopolitické „prebudenie“ a geopolitická aktivita predovšetkým ázijských geopolitických aktérov. Jednak smerovali proti prieniku iných (cudzích) geopolitických aktérov do ich priestoru, a jednak sami zahájili svoje geopolitické pôsobenie, prienik do susedných geopolitických priestorov, štátov. Výsledkom rozpadu Východného bloku, „opustenia“ mnohých priestorov, výraznejšieho nového geopolitického pôsobenia Západu, predovšetkým USA a Európskej únie, ako i geopolitickou aktivizáciou ázijských geopolitických aktérov je, že sa vytvorila zásadne nová, zmenená globálna geopolitická štruktúra súčasného sveta. V tejto novej globálnej geopolitickej štruktúre sa zmenili nielen hlavní geopolitickí aktéri, ich geopolitická pozícia a úloha v utváraní novej globálnej geopolitickej mapy, ale i geopolitické ohniská, osi a ťažiská. Geopolitická sila, hodnota a pozícia (hegemonistická) USA sa výrazne zvýšila. Naopak Rusko stratilo. Získalo Nemecko a západoeurópske štáty. Vznikol historicky nový geopolitický aktér - Európska únia. Islamské štáty výraznejšie ovplyvňujú globálne geopolitické pohyby a situáciu. Na dnešnej globálnej geopolitickej mape je vidieť nové ohniská, nové línie, nové bariéry, nové hranice, nové geostrategické osi. Mnohé geostrategické osi na globálnej mape zostali (napríklad USA - Európa - Japonsko), ale ich geopolitická hodnota, význam sa zmenila (USA - Rusko pred skončením studenej vojny a USA - Rusko po skončení studenej vojny). Ba ani tak kľúčová a stabilná os, ako je USA - Európa nie je to isté, čo bolo pred skončením studenej vojny. Obaja aktéri si posilnili svoju geopolitickú moc, hodnotu a pozíciu v globálnom geopolitickom systéme.

V nadväznosti na povedané, je dôležité poznamenať, upozorniť na dve skutočnosti. Po prvé, že utváranie novej globálnej geopolitickej štruktúry, mocenskopolitických vzťahov, ohnisk, línií, os, hraníc, ťažísk atď. je len vo svojom rozbehnutom počiatkovom štádiu. Teda, že do roku 2025 pravdepodobne budeme svedkami značnej geopolitickej turbulencie, značných geopolitických zmien. Geopolitická mapa sveta sa bude „stabilizovať“ pomaly a dlhodobo. Zatiaľ nič nenasvedčuje tomu dokedy. Po druhé, že je dost' výrazný rozdiel medzi zmenou a utváraním novej geopolitickej štruktúry po svetových „horúcich“ vojnách a po „studenej“ vojne. Historicky takmer po všetkých víťazných vojnách, teda i po prvej a druhej svetovej vojne, sa víťazné strany „ihneď“ dohodli na „rozdelení“ sveta, na novej geopolitickej mape sveta. Po skončení studenej vojny tomu tak nebolo a nie je. Proces je zdlhavejší, zložitejší, prepletenejší a globálnejší, aj keď víťaz (USA, Západ) získal. Dve svetové vojny boli vojnami o kolónie. Víťazná strana „automaticky“ získala „všetko“ (napríklad kolónie). Po studenej vojne však bol stav iný. Kolónie (v zmysle 15 - 19. storočia) už neexistovali. Z kolónii (v 60. rokoch 20. storočia) sa z väčšiny stali suverénne štáty Tretieho sveta, ktoré mali iný status. Po druhej svetovej vojne prebiehal boj o ich vplyv a pritiahtnutie si ich buď na stranu Západu, alebo Východu. Preto nebolo možné porazením Východného bloku „automaticky“ získať „právo“ na ich satelity, spojencov. Geopolitické ovládanie, „obsadenie“ týchto krajín malo a má zásadne inú podobu. Predovšetkým sa dosahuje geopolitickým pôsobením a prenikaním do týchto priestorov, krajín, štátov. Práve tento prienik a odpor proti nemu sa dnes stal i jedným z dôvodov vzniku krízových oblastí, geopolitických ohnisk, kde konflikty a vojny buď už prebiehajú, alebo sú veľmi pravdepodobné.

Geopolitické pôsobenie, prienik aktérov do súčasných globálnych geopolitických priestorov - najmä uvoľnených - je v súčasnosti veľmi intenzívne a prehustené. Geopolitický priestor sa „zmenšuje“ a počet geopolitických aktérov a geopolitických pohybov sa zvyšuje. Aj naďalej treba očakávať, že geopolitických stretov a konfliktov bude ešte viac. Ak k tomu ešte pridáme faktor anarchickosti medzinárodného systému, dlhodobej absencie stabilnej globálnej štruktúry, mocného medzinárodného práva, potom možno reálne očakávať, že aj v najbližšej budúcnosti bude viac konfliktov

a pravdepodobne aj viac vojen ako v časoch studenej vojny. Dochádza k vytváraniu zložitej siete vzťahov, kde sa môžu veľmi ľahko stratiť, prekryť tie najdôležitejšie a hlavné geopolitické smery pôsobenia, zjednocovania i stretu predovšetkým globálnych mocenských hráčov. Práve tieto globálne geopolitické spojnice, po ktorých prebiehajú rozhodujúce geopolitické pôsobenia a strety aktérov, ktoré naznačujú ich budúce možné spojenectvá alebo strety predstavujú „geostrategické osi. Geostrategické osi sú prioritné, hlavné a základné smery pôsobenia geopolitických aktérov v globálnom geopolitickom priestore. Sú koncentrovaným vyjadrením celého súhrnu hlavných aktivít aktérov, ich základných a strategických záujmov a cieľov. Preto geostrategické osi nie je možné určiť bez skúmania a pochopenia celého súhrnu geopolitických pohybov a najrôznejších druhov (politických, ekonomických, demografických atď.) aktivít a smerovaní všetkých globálnych, kontinentálnych a lokálnych aktérov. Geostrategické osi sú komplexné „stabilnejšie“ a dlhodobejšie strategické smery a trasy pôsobenia geopolitických aktérov.

Definovať geostrategické osi súčasnosti a pokúsiť sa o anticipáciu budúcich geostrategických os znamená skúmať základné a hlavné smery pôsobenia geopolitických aktérov predovšetkým z hľadiska:

1. historického pohybu, vývoja,
2. vyvažovania moci a sily geopolitických aktérov,
3. toku strategických surovín, energetických zdrojov, obchodu, financií a investícií,
4. vzájomného súperenia síl Mora a Pevniny,
5. globálnych a hlavných komunikácií v globálnom geopolitickom priestore,
6. globálnych migračných pohybov, smerov pohybu chudoby,
7. civilizačných konfliktov a stretov,
8. vzájomného súperenia Západ - Východ, Sever - Juh,
9. vojensko-bezpečnostných záujmov a aktivít,
10. globálnych geopolitických blokov.

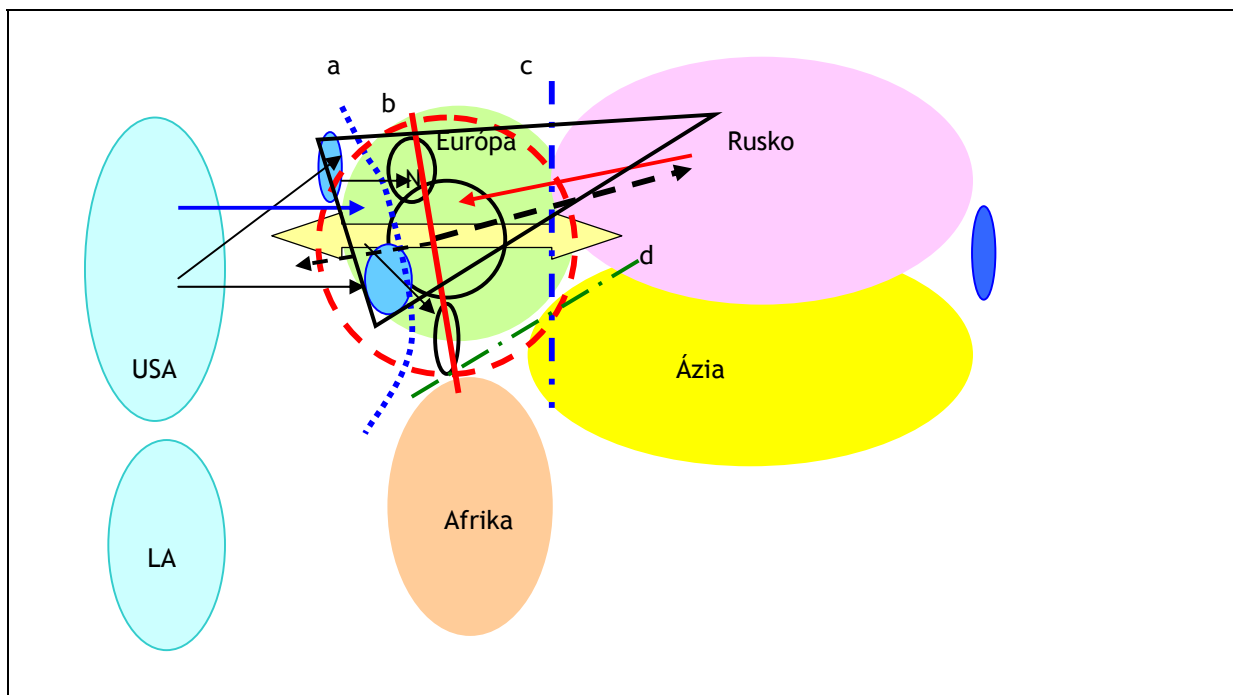
Geopolitická štruktúra (geopolitická mapa) sveta sa permanentne mení, vyvíja. Jej zmena je výsledkom zmien hlavných geopolitických aktérov, ich záujmov a cieľov a hlavných geostrategických os ich pôsobenia. Zmena geostrategických os je determinovaná predovšetkým zmenou aktérov, ich geopolitickej moci a pozície, zmenu ich geopolitických záujmov, cieľov a smerov geopolitickej aktivity. Táto zmena však prebieha dosť pomaly. Až na ojedinelé historické obdobia a udalosti sa jedná o desiatky až stovky rokov. Preto skúmanie zmien vývoja geostrategických os predpokladá dlhodobejšie skúmanie histórie vývoja a pohybu moci a sily geopolitických aktérov v geopolitickom priestore. Ak chceme pochopiť základné tendencie súčasného pohybu a zmien geostrategických os, je potrebné skúmať históriu pohybu geopolitických aktérov, ich strategických záujmov a cieľov. Až takáto historická analýza, historická komparácia nám ukáže ako sa zmenila a mení geopolitická štruktúra sveta a hlavné osi pohybu geopolitických aktérov. Poznanie globálnych geostrategických os, znamená poznať smery pohybov a základné záujmy a ciele globálnych geopolitických hráčov. Znamená možnosť predvídať možné geopolitické strety, alebo integrácie. V tejto časti chcem poukázať na historický vývoj, historickú komparáciu geopolitických os v období od 1. svetovej vojny až do roku 2006.

V období Prvej svetovej vojny bolo globálne geopolitické ohnisko v Európe. Geopolitické ťažisko bolo v priestore bývalého Rakúsko-Uhorska a Nemecka. Hlavnými mocnosťami, geopolitickými aktérmi boli: Rakúsko-Uhorsko, Veľká Británia, Francúzsko, Nemecko a Rusko. Hlavný mocenský zápas sa odohrával v geopolitickom priestore Európy, nakoľko tu boli svetové mocnosti, ktoré ovládali svetovú politiku a najbohatšie kolónie sveta. Základným geopolitickým zmyslom týchto mocností bolo udržanie (Veľká Británia a Francúzsko) alebo zmena (Nemecko) a rozšírenie (Rakúsko-Uhorsko a Rusko) koloniálnej nadvlády a definitívne ukončenie osmanského tlaku na Európu. Hlavným aktérom vojnového konfliktu bolo Rakúsko-Uhorsko, najmä však Nemecko, ktoré malo globálne mocenské geopolitické ambície. Hlavnou geopolitickou osou bola spojnica Berlín - Viedeň - Rím. Ich geopolitické záujmy a ťaženia, ako i vťahnutie nových i mimoeurópskych aktérov do vojny (Rusko a USA) vytvorilo nové spojnice, nové geopolitické osi. Takýmito osami, po ktorej sa pohybovali geopolitickí aktéri, ktoré už naznačovali budúce geopolitické priestory a ktoré až do dnešných dní patria k hlavným geostrategickým osám sveta, sa stali osi: Berlín - Rím, Berlín - Moskva a Berlín - USA. Pričom posledná bola najslabšia, a vznikla nie aktivitou Nemecka (ako ostatné), ale ako „reakcia“ USA na mocenský boj európskych mocností a

„dozretie“ USA na aktéra, ktorý si už začal stavať geopolitické ambície ovplyvňovať najskôr európsku mocenskú politiku a následne na to i svetovú. Výsledkom stretu európskych mocností bol geopolitický stret dvoch aliancií: Trojspolku (Rakúsko-Uhorsko, Nemecko a Taliansko) a Trojdohody (Veľká Británia, Francúzsko a Rusko), ktorý bolo neskôr podporený i vojenským (hoci vtedy ešte slabším) zásahom, pomocou USA. (obrázok č. 1)

V priebehu Druhej svetovej vojny sa vytvorili dve geostrategické štruktúry, s odlišnými geostrategickými osami. Prvá bola v období od zahájenia vojny do roku 1943, teda do vojensko-strategického obratu na ruskom fronte (obrázok č. 2). Druhá bola po tomto útoku do skončenia druhej svetovej vojny (obrázok č. 3) Geostrategické osi do roku 1943 boli pozdĺž celej Eurázie. Nemecko sa zameralo jednak na ovládanie svojich západných susedov - Veľkej Británie a Francúzska, a jednak na svojich východných susedov, avšak rozdielnou stratégiou. Zatiaľ čo so západnými mocnosťami viedlo vojnu, s východnými sa snažila vytvoriť „koalíciu“ po geostrategickej osi Berlín - Moskva - Tokio. Po porážke európskych mocností - až na veľkú Britániu - sa rozhodlo vojensky ovládať aj východný geopolitický priestor. Rozpútalo vojnu s Ruskom. Až tu sa ukázalo, že ovládanie a podmanenie si Eurázie po geostrategickej osi Berlín - Moskva - Tokio bolo skutočným geopolitickým záujmom Nemecka. Tento geopolitický pohyb Nemecka však vážne ohrozoval geostrategické záujmy USA, preto vstúpili do vojny na dvoch hlavných osách: západnej - Európa a východnej - Japonsko. Nemecko sa takto dostalo do „svorky“ pod tlakom západným - Veľká Británia a USA a východným - Rusko. Geostrategická os Berlín - Moskva - Tokio bola „preťatá“. Nemecko podľahlo týmto silným tlakom. Prakticky po porážke Nemecka u Stalingradu a neskôr vylodením vojsk USA v Normandii sa zrodili nové geopolitické osi, začal proces vytvárania novej geopolitickej štruktúry, ktorý trval až do roku 1990.

Obrázok č. 1 Geopolitické osi a línie v období 1. svetovej vojny

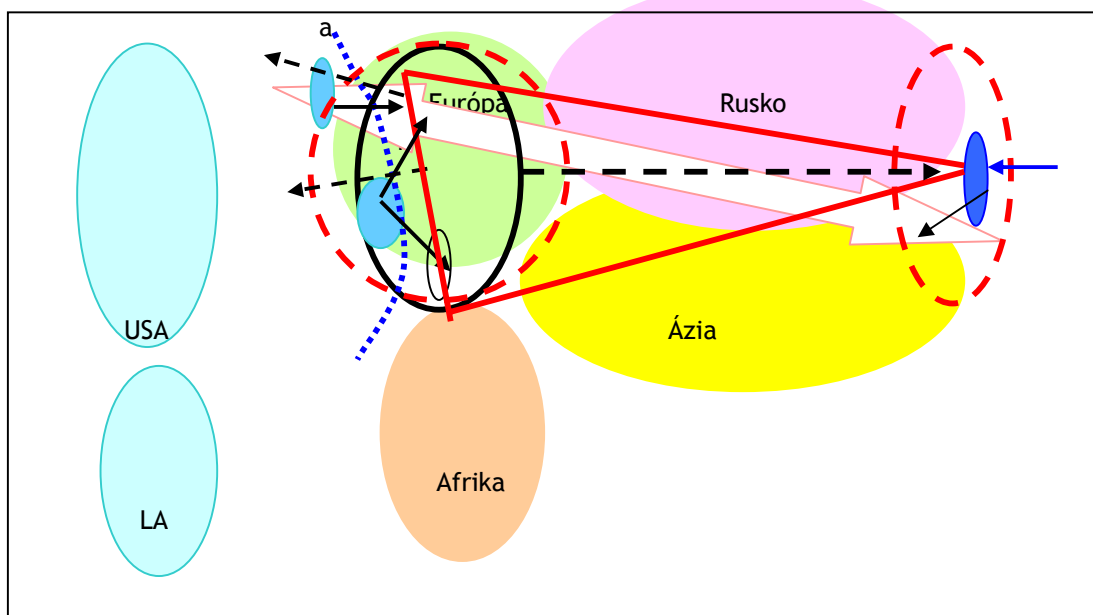

- a..... Obranná geostrategická línia Trojdohody, zaistovaná Veľkou Britániou a Francúzskom
- b——— Geostrategická os Trojspolku, Berlín - Viedeň - Rím
- - - -> Geostrategické smery Trojspolku
- c - . - . - . Obranná geostrategická línia Trojdohody, geopolitická línia „kontinentálna“ zaistovaná Ruskom

- d vytvorenie bariéry na „dlhodobé“ zastavenie osmanského tlaku
- Globálny geopolitický pohyb, globálna geostrategická os
- Globálne geopolitické ohnisko a geopolitické ťažisko
- Geopolitický trojuholník Londýn - Paríž - Moskva

Po skončení Druhej svetovej vojny sa vytvorila nová globálna geopolitická štruktúra (obrázok č. 4). Hlavnými geopolitickými hráčmi vo svete sa stali USA a ZSSR. Európske mocnosti na dlhý čas (minimálne do roku 2004) stratili svoje globálne mocenské pozície. Vytvorila sa bipolárna geopolitická štruktúra: Západný blok a Východný blok. Hranicu týchto blokov tvorila „železná opona“. Geopolitickým ohniskom a ťažiskom sa stala opäť Európa, hoci sa o svetovej politike rozhodovalo mimo nej - vo Washingtone a Moskve- . Rozdelená bola však dve časti s hranicou na území predvojnového Nemecka (Berlín). Geostrategická os bola USA - Berlín - Moskva - Tokio. Na tejto línii sa odohrával hlavný geopolitický „studený boj“ dvoch supermocností: USA a ZSSR. Geopolitický tlak, záujem USA smerovalo na ovládanie a obranu celej Západnej Európy a Japonska. Geopolitický tlak, záujem Ruska smerovalo na ovládanie a obranu strednej a východnej a „pritiahnutie“ Číny. Vedľajšie geopolitické tlaky oboch globálnych geopolitických blokov (Západný blok a Východný blok), osi smerovali do priestoru Tretieho sveta.

Obrázok č. 2 Geostrategické osi a línie do roku 1943

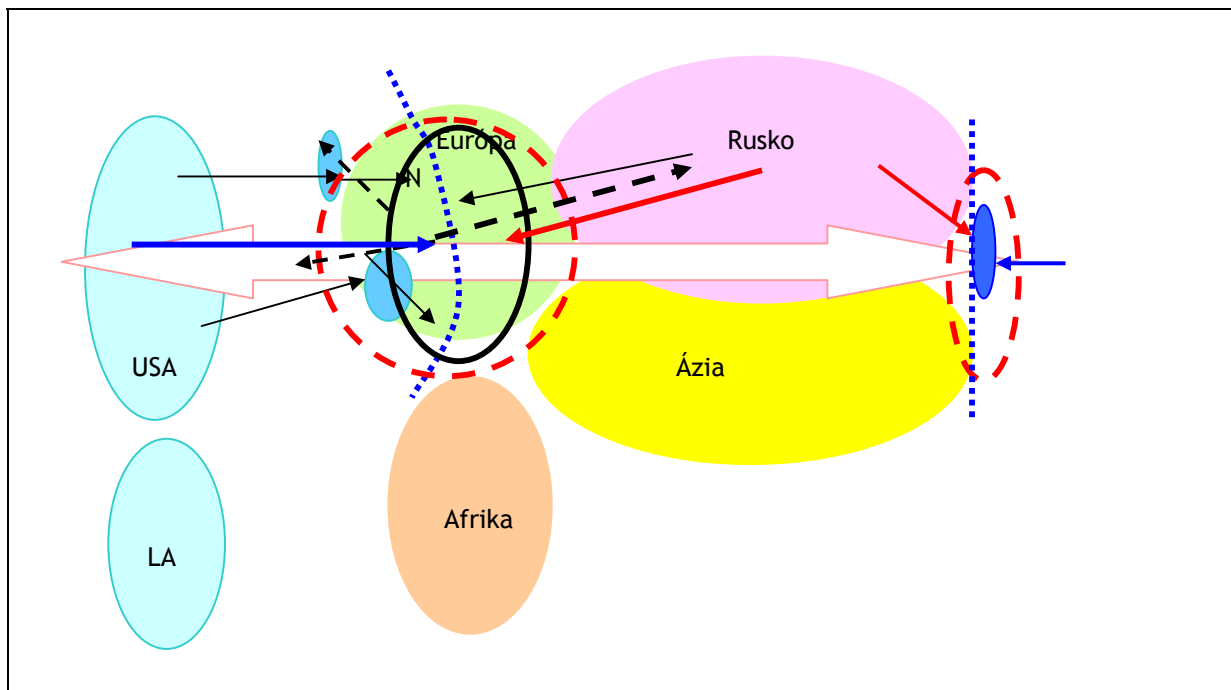

- Geostrategická línia
- Globálne geostrategické osi, geopolitický kontinentálny blok Berlín - Rím - Tokio, neskôr doplnený aj Moskvou.
- Globálne geopolitické ohnisko a geopolitické ťažisko
- Nemecká geopolitická pozícia
- Globálny geopolitický pohyb, globálna geostrategická os

Výrazná zmena globálnej geopolitickej štruktúry nastala po skončení studenej vojny. Jedinou supervelmocou sa stali USA. Začala sa vytvárať globálna unipolárna, hegemonistická geopolitická štruktúra. Základné geopolitické osi začali byť (sú a istý čas ešte budú) určované geopolitickými

strategickými záujmami a pohybmi USA. Výraznejšiu úlohu v geopolitickom pohybe a v utváraní novej geopolitickej štruktúry nadobudlo nové NATO - rozšírené o štáty strednej a východnej Európy. Novým hráčom na svetovej šachovnici sa stala Európska únia. Hlavnými geopolitickými aktérmi, ktorí určujú siločiaru v globálnom geopolitickom priestore a geostrategické osi sú: USA, Európska únia (predovšetkým Nemecko a Francúzsko), Rusko a Čína. Ráta so zvyšovaním geopolitickej aktivity a významu aj Japonska, Indie, Turecka, Nigérie a Brazílie. Globálnou geostrategickou osou je Washington - Berlín - Moskva - Tokio. Aj naďalej sa po tejto línii bude odohrávať najdôležitejší mocenskopolitický zápas sveta. Avšak hlavným a aktuálnym geopolitickým priestorom, kde bude zameraná aktivita USA (NATO) a Európskej únie je Ázia, konkrétne Islamské krajiny (Irak a Irán), Kaspická oblasť, oblasť Indie a Indického oceánu, Čína, , Tchaj - wan, Indonézia Japonsko a Kórejské štáty. Výsledkom strategických geopolitických pohybov hlavných geopolitických aktérov je, že v Eurázii vznikli geopolitické ohniská, ktoré sú zdrojmi konfliktov a geopolitického chaosu, a ktoré môžu vyústiť do vojenských stretov. Takýmito oblasťami sú predovšetkým hranica medzi Ruskom a štátmi Európskej únie (lína Bielorusko a Ukrajina), kaspická oblasť, región okolo Turecka, tzv. čierna diera (geopolitický priestor od Iraku až po Indiu a hranice Číny a juhu Ruskej federácie) a kórejský polostrov. Pre celú Euráziu, osobitne Áziu je v tomto období charakteristická vysoká geopolitická turbulencia. Dochádza tu dvom protichodným a protikladným geopolitickým pohybom. Na jednej strane Západný (atlantický) geopolitický tlak, uskutočňovaný predovšetkým členskými štátmi NATO, zasahujúci takmer všetky geostrategické body Eurázie, osobitne islamské krajiny a bývalé južné štáty ZSSR. Na strane druhej Islamský geopolitický (proti)tlak, ktorý sa po 1990 „prebudil“ a dnes nabera na rozmere a intenzite. Tieto dva zásadné konfrontačné globálne geopolitické protitlaky zasahujú aj do geopolitických priestorov a geostrategických záujmov ostatných hlavných geopolitických hráčov, predovšetkým však Ruska, Číny a Indie. (obrázok č. 5) Môže to spôsobiť vznik ďalších geopolitických tlakov, stretov, turbulentných a chaotických pohybov. Môže to spôsobiť, že sa celá Ázia, časť Ruska stane jedným geopolitickým ohniskom. To je zároveň aj dôvod, prečo sa zároveň začali budovať nové geostrategické obranné línie Západu.

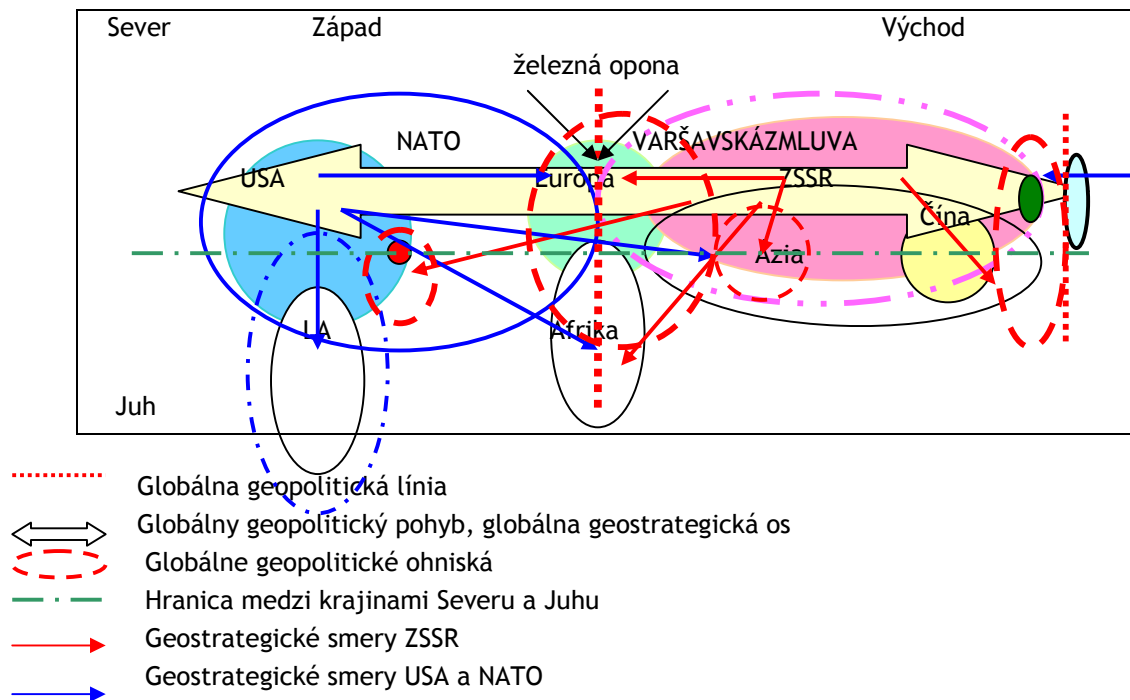
Obrázok č. 3 Geostrategické osi a línie od roku 1943 do 1945

- Geostrategická obranná línia Západu i Východu, geostrategická línia dotyku Východu a Západu

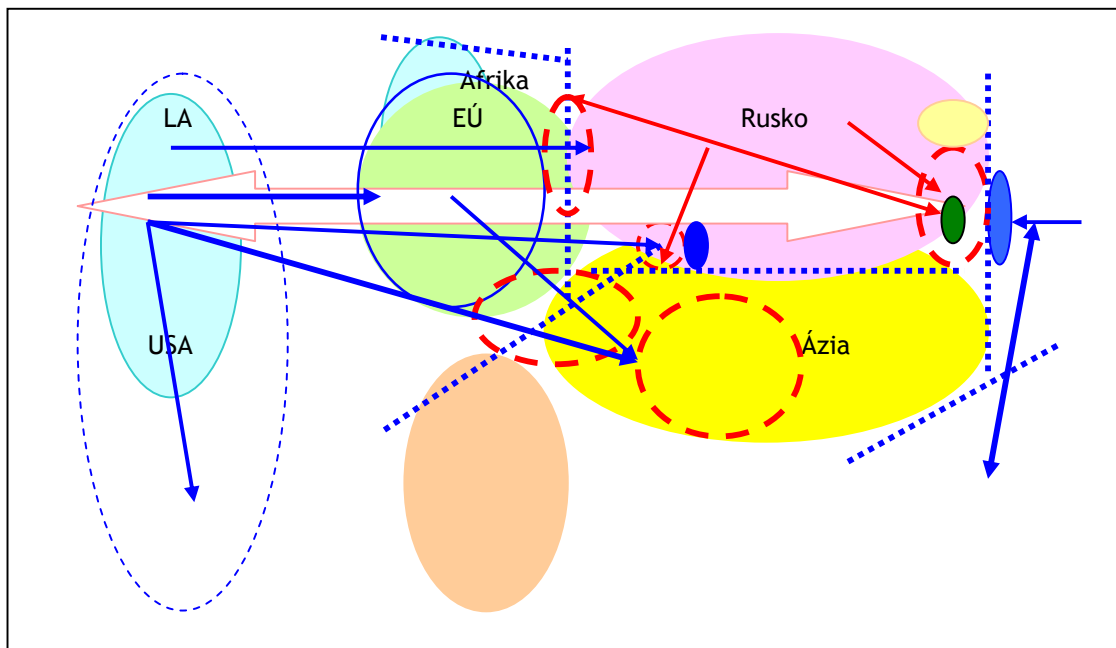
- Atlantický geostrategický pohyb, najmä USA
- Východný geostrategický pohyb, najmä Ruska
- Globálne geopolitické ohnisko a geopolitické ťažisko
- Globálny geopolitický pohyb, globálna geostrategická os

Obrázok č. 4 Geopolitická mapa v období studenej vojny (1945-1989)

Súčasná globálna geopolitická situácia, predovšetkým však základné a hlavné geopolitické pohyby a geostrategické záujmy hlavných geopolitických hráčov naznačuje, že globálnou geostrategickou osou do roku 2020 aj naďalej zostane spojnica medzi USA a Japonskom, vedúca celou Euráziou. Hlavnými a aktuálnymi osami zo strany Západu, najmä USA, budú priestory budúcim možných geopolitických ohnisk: panamský prieplav, Severná Afrika, Blízky východ, Čierna diera, Indonézia, Tchaj - wan, Sibír a Kórejský polostrov. Predpokladať možno vytvorenie nového globálneho geopolitického lichobežníka, predstavovaný hlavnými geostrategickými pohybmi, osami predovšetkým síl Západu, NATO a najmä USA. Jednalo by sa o historické prvé prepojené „panstvo“ síl Mora nad silami Pevniny, síl Západu nad silami Východu, síl Severu nad silami Juhu. V dôsledku zdokonaľovania technológie sily hlavných geopolitických hráčov však možno očakávať (ak sa nezmenia ich strategické ciele a záujmy) že sa bude geopolitický priestor „zmenšovať“, že bude všade „dosiahnuteľný“, že dôjde k pretlaku a tesneniu sa. Vyvolá to nové turbulentné geopolitické pohyby, chaos, stret a vojny. Vyvolá to záujem o zmenu globálnej geopolitickej štruktúry, nové vyvažovanie síl, nové integračné a dezintegračné aktivity hlavných a nových geopolitických hráčov a aktérov. Predpokladá sa, že geopolitické pohyby a strety, vyvažovanie moci a sily geopolitických aktérov budú prebiehať podľa naznačených osách, smeroch. (obrázok č.6)

Obrázok č. 5 Geostrategické osi a línie po studenej vojne do roku 2006

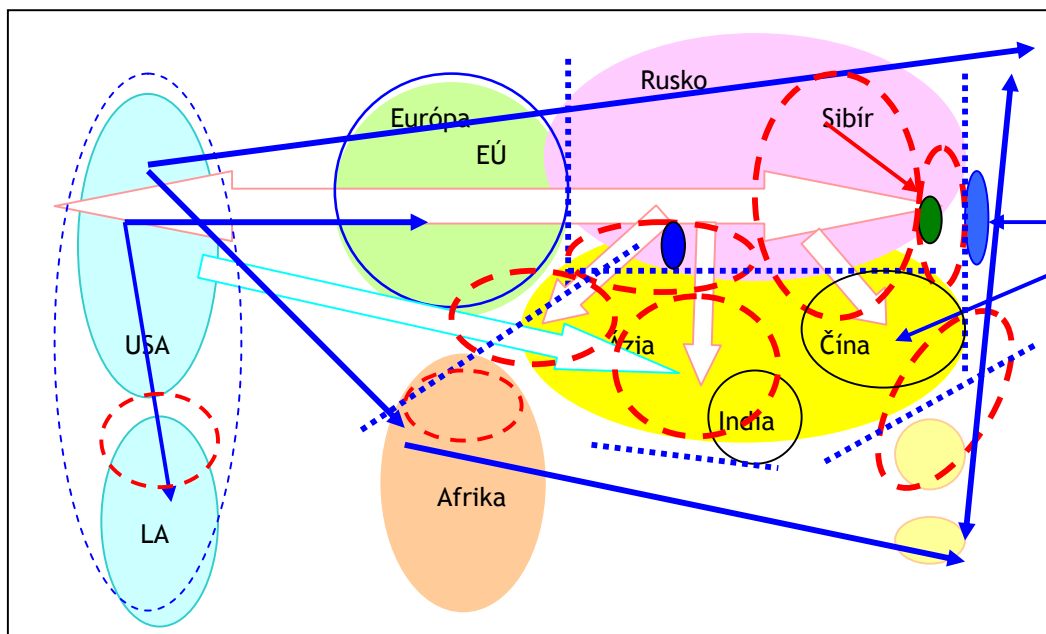
- Globálne geopolitické ohniská
- Globálne geopolitické a geostrategické osi Západu
- Globálne geopolitické a geostrategické osi Ruska
- Globálny geopolitický pohyb, globálna geostrategická os
- Geostrategické obranné línie Západu

V rokoch 2006 až 2020 s najväčšou pravdepodobnosťou ešte nebude možné očakávať, že dôjde k „ustáleniu“ po studenej vojne zahájených geopolitických pohybov, že dôjde k „stabilizácii“ globálnej geopolitickej štruktúry. Naopak, očakáva sa, že dôjde k novým turbulentným geopolitickým pohybom a stretom, najmä v Ázii a Latinskej Amerike. Hlavní a noví geopolitickí aktéri si budú chrániť svoje geostrategické pozície a priestory. Noví sa budú snažiť si rozšíriť svoje geopolitické pozície. Budú sa usilovať o geopolitické presadenie sa. Práve v záujme toho je možné očakávať, že sa budú usilovať zmeniť pomer síl, zmeniť geopolitickú štruktúru. Pravdepodobne bude zahájená nová vlna geopolitického vyvažovania síl, ktorá by mala priniesť novú štruktúru a nové osi geopolitického pôsobenia. Alternatív môže byť veľa.

Podľa môjho názoru najpravdepodobnejšie by mohli byť nasledujúce:

Na jednej strane štáty Západu (vrátane východoeurópskych štátov, členských štátov NATO). Proti tomuto atlantickému geopolitickému tlaku by vyvažovali svoju moc a silu, mohli integrovať, geopoliticky „zlúčiť“, spojiť Rusko s Čínou, za aktívnej pomoci a spolupráce s Iránom a Indiou. Západná hranica medzi Západom a Ruskom by mohla byť pravdepodobne za Ukrajinou, východná hranica u Kórejského polostrova, juhozápadná za Irakom, Pakistanom a Afganistanom a južná na severe Indonézie (Malakcký prieliv). Pravdepodobne by Západ geostrategicky ovládaj aj štáty kaspického regiónu (západne od Kaspického mora). Latinská Amerika a Afrika by boli pod geopolitickým vplyvom Západu. (obrázok č. 7a)

Obrázok č. 6 Geostrategické osi a línie po 2006 do 2020

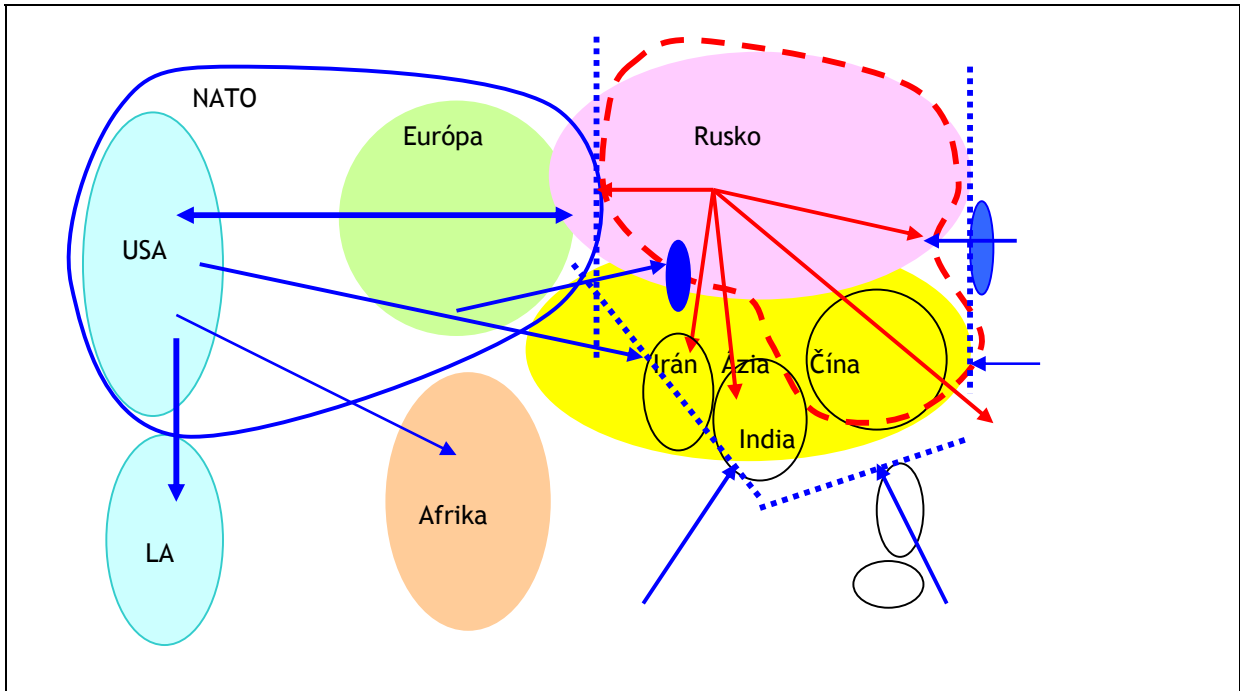

- Globálne geopolitické ohniská
- Globálne geopolitické a geostrategické osi
- Globálny geopolitický pohyb, globálna geostrategická os
- Geostrategické obranné línie
- Aktuálne geostrategické smery a osi
- Globálne geostrategické hranice a osi Západu (USA a EÚ), Globálny geopolitický priestor v ktorom ležať globálne geopolitické ohniská a kde sa bude viesť najväčší geopolitický boj hlavných geopolitických aktérov (USA, EÚ, RF, Čína, Japonsko, Islam a India)

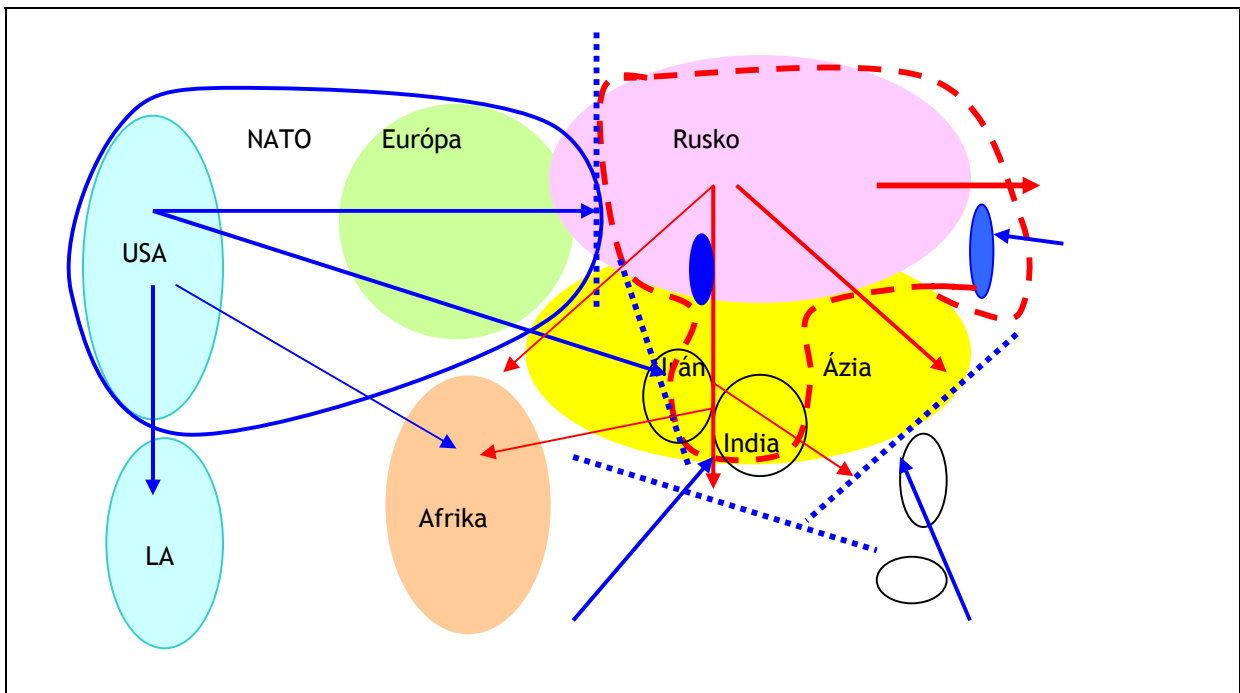
Na jednej strane štáty Západu (vrátane východoeurópskych štátov, členských štátov NATO). Proti tomuto geopolitickému tlaku by vyvažovali svoju moc a silu Rusko, Irán, India a Japonsko za „podporu“ Číny. Chcem však poznamenať, že aj keď také vyvažovanie síl, ktorého súčasťou je i Japonsko nie je možné vylúčiť, pokladám ho minimálne za dosť komplikované, nakoľko Japonsko a Kórejský polostrov patria ku kľúčovým strategickým hlavným geopolitickým obranným pásmom, geostrategickou osou a priestorom strategického smerovania, pohybu Západu, predovšetkým USA, ale už aj Rusa a Číny. Skutočnosť, ktorá vedie k záveru, k možnosti takejto geopolitickej integrácii je rastúci záujem Japonska o geopolitické presadenie sa v celom tichooceánskom regióne a jeho ďalší rozvoj, ktorý nebude možný bez surovinových a energetických zdrojov. Tie by mu mohla vyriešiť práve spomínaná geopolitická integrácia (obrázok č. 7b).

Na jednej strane štáty Západu (vrátane východoeurópskych štátov, členských štátov NATO). Proti tomuto geopolitickému tlaku by vyvažovali svoju moc a silu Rusko, Irán a India, za „podporu“ Číny. Takáto integrácia by mala pre Rusko obrovský význam, nakoľko by otvorila jeho dlho očakávané strategické smerovanie k Indickému oceánu. Otvorila by sa nová strategická geopolitická

Obrázok č. 7a Možné geopolitické vyvažovanie moci a sily

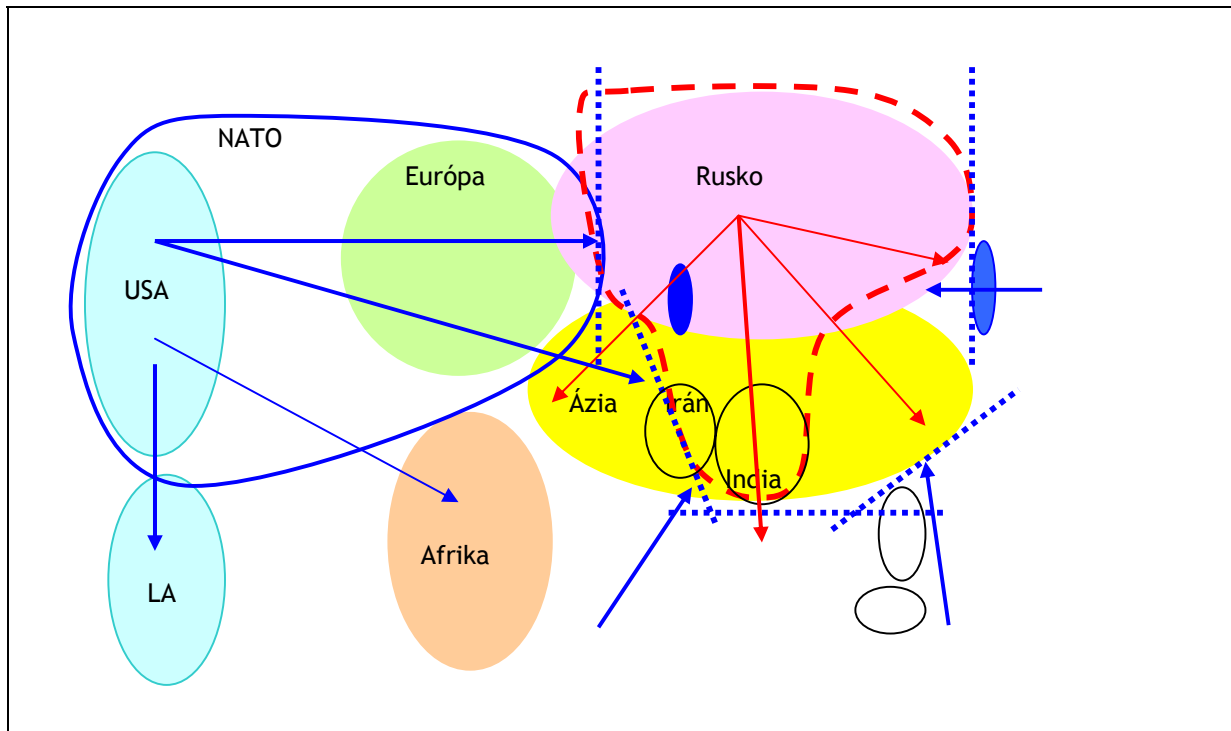
Obrázok č. 7b Možné geopolitické vyvažovanie moci a sily

os, ktorá by nielenže umožnila Rusku spojiť sa s južným morom, ale aj otvoriť novú geoekonomickú trasu transportu surovín. Zároveň by ohrozila celistvosť geostrategickej osi, cesty Západu smerujúcu od Atlantického oceánu, cez Stredozemné more, Perzský záliv, Indický oceán, Malaský prieliv až k Tichému oceánu. Práve sily Západu preto tu budujú tri svoje geostrategické obranné línie. Bude treba

očakávať, že práve tieto línie budú i líniami stretu protichodných geopolitických tlakov a konfliktov. (obrázok č. 7c)

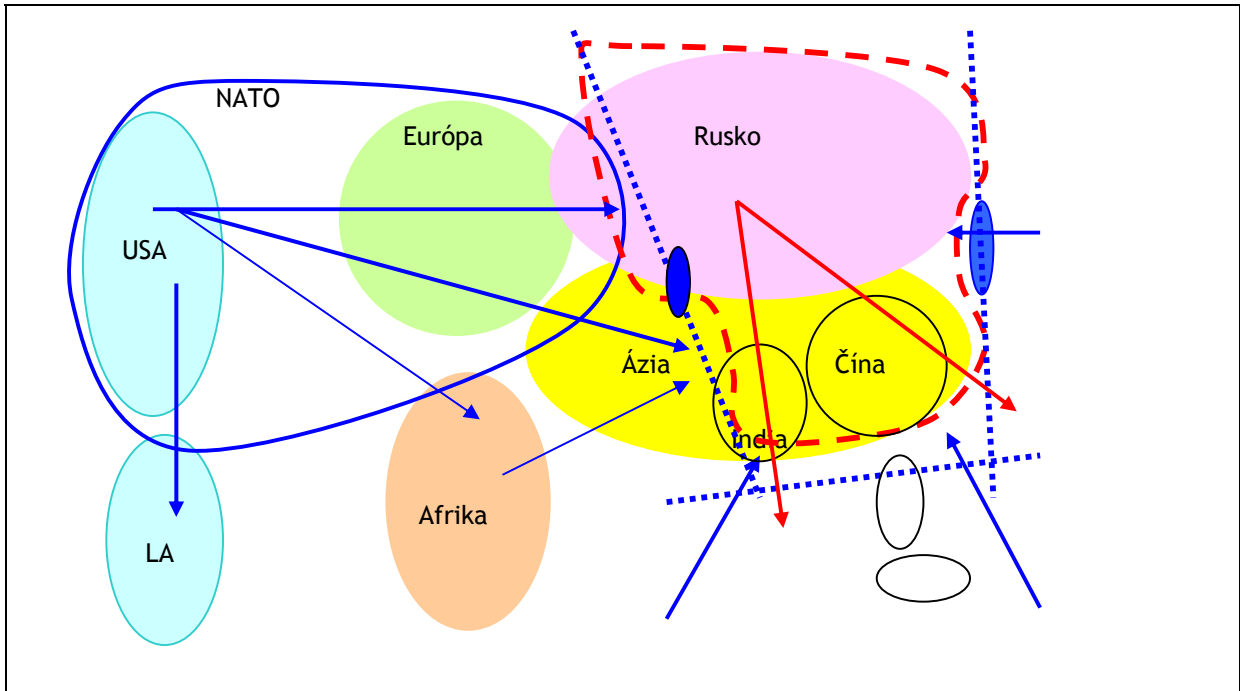
Obrázok č. 7c Možné geopolitické vyvažovanie moci a sily

Na jednej strane štáty Západu (vrátane východoeurópskych štátov, členských štátov NATO). Proti tomuto geopolitickému tlaku by vyvažovali svoju moc a silu Rusko, India a Čína. Treba poznamenať, že takáto geopolitická integrácia má reálne základy a dôvody a predstavuje jednu z najväznejších globálnych vyvažovaní, integrácii proti geopolitickému pohybu, prieniku Západu do Eurázie. Otvorilo by to dve nové geostrategické osi: Moskva - Peking - Šanghaj a Moskva - Taškent - Dillí. Rusku by to vytvorilo priamu cestu k Indickému i k Tichému oceánu. Indii a Číne by umožnilo vytvoriť nové geoeconomické trasy a využívať nerastné bohatstvo Ruska. Takáto integrácia by im s najväčšou pravdepodobnosťou zaistila globálnu a aktívnu geopolitickú pozíciu. Viedla by k zastaveniu strategického geopolitického tlaku Západu skrz celú Áziu a neskôr i prienik do južných oblastí Ruska. Naopak, pravdepodobne by sa zahájili nové geopolitické tlaky na Japonsko, Islamské štáty, Kaukazský región a Indonéziu. Značnou mierou by to ovplyvnilo geostrategické ambície a pohyb nielen USA, ale i Európskej únie. Pravdepodobne v tomto období by sa mnohé geopolitické aktivity hlavných aktérov a nové osi vytvorili smerom na Afriku, od 10o nad a pod rovníkom, predovšetkým však všetky štáty nad Čadským jazerom, Somálsko a Etiópia a Južná Afrika. (obrázok 7d)

Geostrategické osi v globálnom geopolitickom priestore sú (a budú) výraznou mierou určované strategickými cestami pohybu surovín, energie a tovaru. Tieto trasy a uzly (obrázok č. 8) majú pre existenciu a rozvoj geopolitických aktérov kľúčový význam, preto majú charakter a význam strategický, preto sú zároveň aj geostrategickými osami, trasami a uzlami. Ich ovládanie bolo, je a bude predmetom

Obrázok č. 7d Možné geopolitické vyvažovanie moci a sily

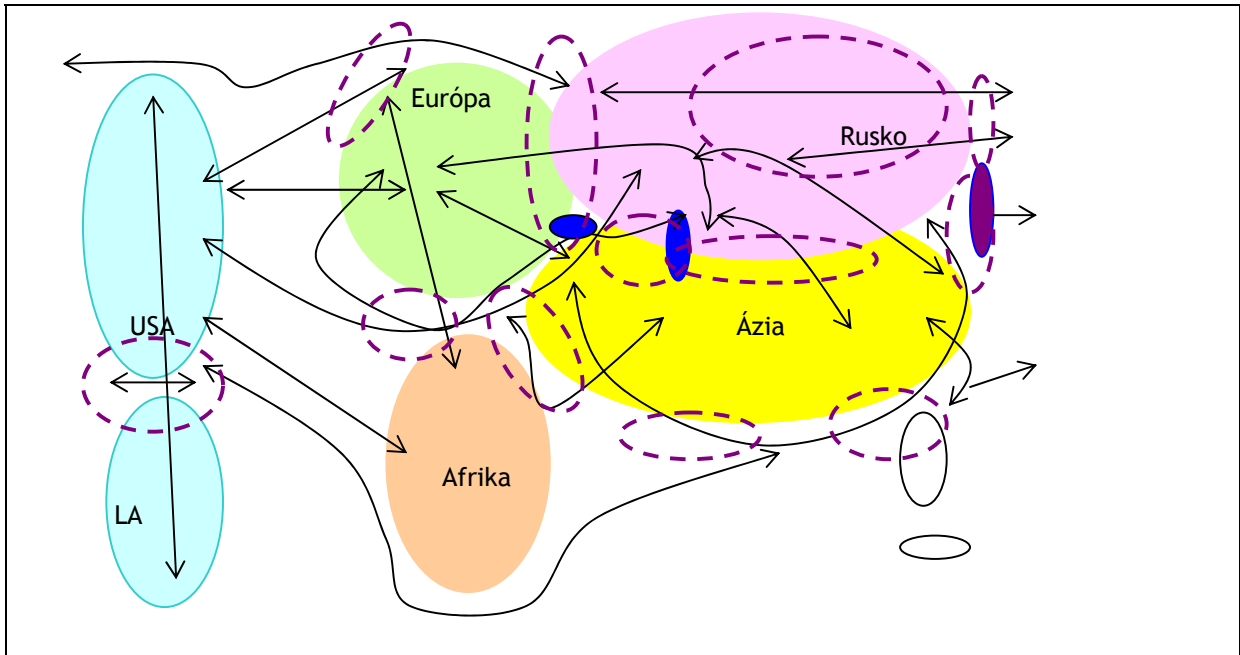

mnohých konfliktov, stretov a vojen. Preto ich poznanie, znamená uvedenie si miest, tras a uzlov, kde možno očakávať strety, konflikty, snahy aktérov a zaistenia si kontrolu nad týmito cestami a uzlami. Dnešnými a aj do roku 2020 strategickými geoeconomickými, surovinovými uzlami, ktorými prechádzajú strategické toky surovín, prírodných zdrojov a obchodu sú: Panamský prieplav, Gibraltársky prieliv, Suezský záliv, Adenský záliv, Perzský záliv, Kolamba, Malakský záliv, Torresov prieliv, Melbourne, Luzonský prieliv, Tchaj-wan, Šang-chaj, Kórejský prieliv, Čušimský prieliv, Cugarský prieliv, La pérousov prieliv, Beringov prieliv, Davisov prieliv, New York, Lamanšský prieliv, Skagerrak, Botnický záliv, Fínsky záliv, Biele more, Istanbul, Batumi, Baku, Ašchabad a Alma-ata.

Globálne geostrategické osi sú určované aj vojensko-strategickými priestormi, uzlami a líniami. Obranné (vojenské) geostrategické línie sú líniami, ktoré:

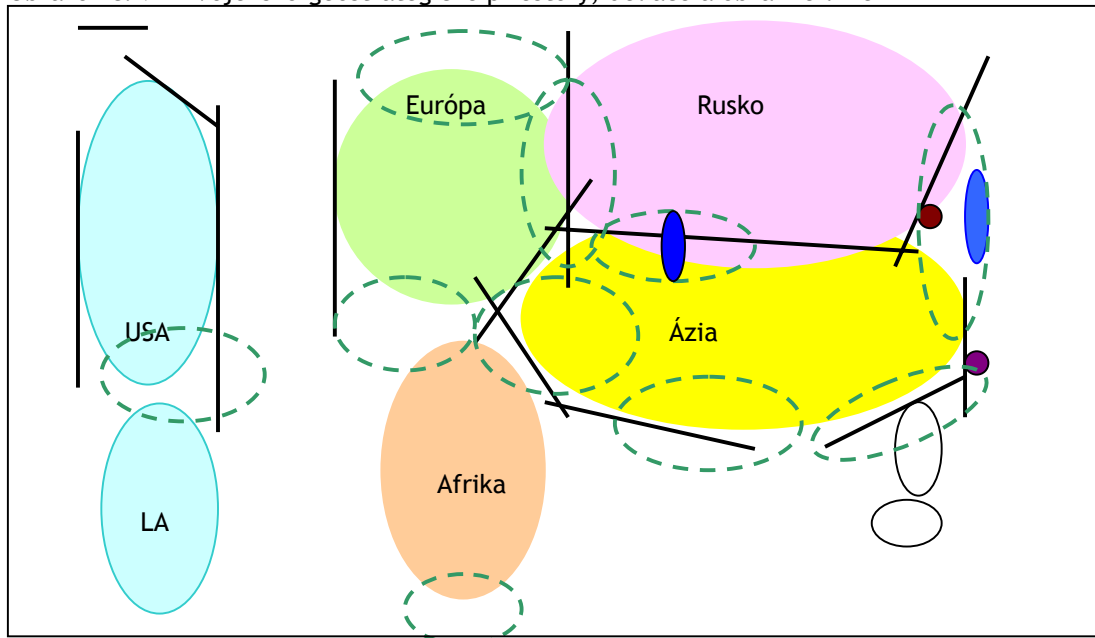
- predstavujú hranice štátu či aliancie,
- majú vytvárať obranné bariéry proti predpokladanému smeru nepriateľského útoku,
- vytvárajú bariéru proti predpokladanému geopolitickému tlaku, prieniku nepriateľských geopolitických aktérov,
- bránia geostrategické priestory, uzly a osi,
- predstavujú bariéru pred možným vyvažovaním síl a „nežiadúcou“ zmenou geopolitickej štruktúry a siete, proti zmene pomeru moci a síl geopolitických aktérov,
- bránia geopolitickej integrácii vo veľkých geopolitických priestoroch a hlavných mocenských aktérov,
- bránia spojenie síl Zeme a Mora u hlavných geopolitických aktérov,
- zaisťujú kontrolu nad geostrategickými trasami surovín, energie a obchodu,
- zabraňujú, aby jedna veľmoc alebo aliancia štátov ovládala celý Eurázijský priestor. (obrázok č. 9)

Obrázok č. 8 Geostrategické osi z hľadiska strategických surovín

➤ Geoeconomické, surovínové strategické uzly, ktorými prechádzajú strategické toky surovín, prírodných zdrojov a obchodu

Obrázok č. 9 Vojensko-geostrategické priestory, deliace a obranné línie

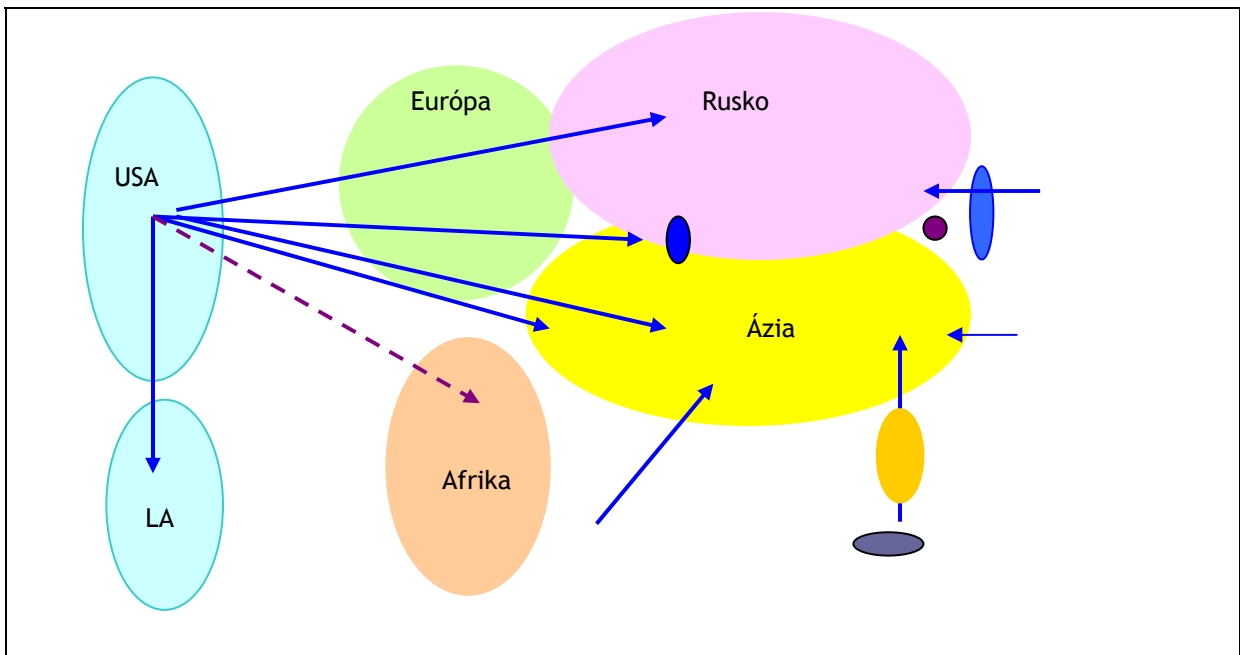
Obranné a deliace geostrategické línie

➤ Vojensko-geostrategické priestory

Globálne geostrategické osi sú výsledkom geopolitického pôsobenia hlavných globálnych aktérov - USA, Európska únia, Rusko a Čína, ako i ďalších - Japonsko, India, Irán a Turecko.

Ak dnes hovoríme o globálnej unipolárnej geopolitickej štruktúre, kde je jedinou supermocnosťou, globálnym mocenskopolitickým hegemonom Spojené štáty, potom ich základné geopolitické záujmy a smerovania, ich základné geopolitické pôsobenia sú vlastne aj hlavnými geostrategickými osami v dnešnej globálnej geopolitickej štruktúre, vo svetovom geopolitickom priestore. Preto ak skúmame globálne geostrategické osi, potom musíme skúmať predovšetkým základné geostrategické smerovania a ciele USA. Tie sú, a s najväčšou pravdepodobnosťou aj v ďalších dvadsať rokov budú, orientované predovšetkým na celú Latinskú Ameriku a Karibik, Európu ako celok, Ukrajinu, Rusko, Kaspický región, Čínu, Japonsko, Blízky a Stredný východ (presnejšie eurázijskú Čiernu dieru), Severnú Afriku, Nigériu a Indonéziu. (obrázok č. 10).

Obrázok č. 10 Geostrategické smery pôsobenia (záujmy) USA

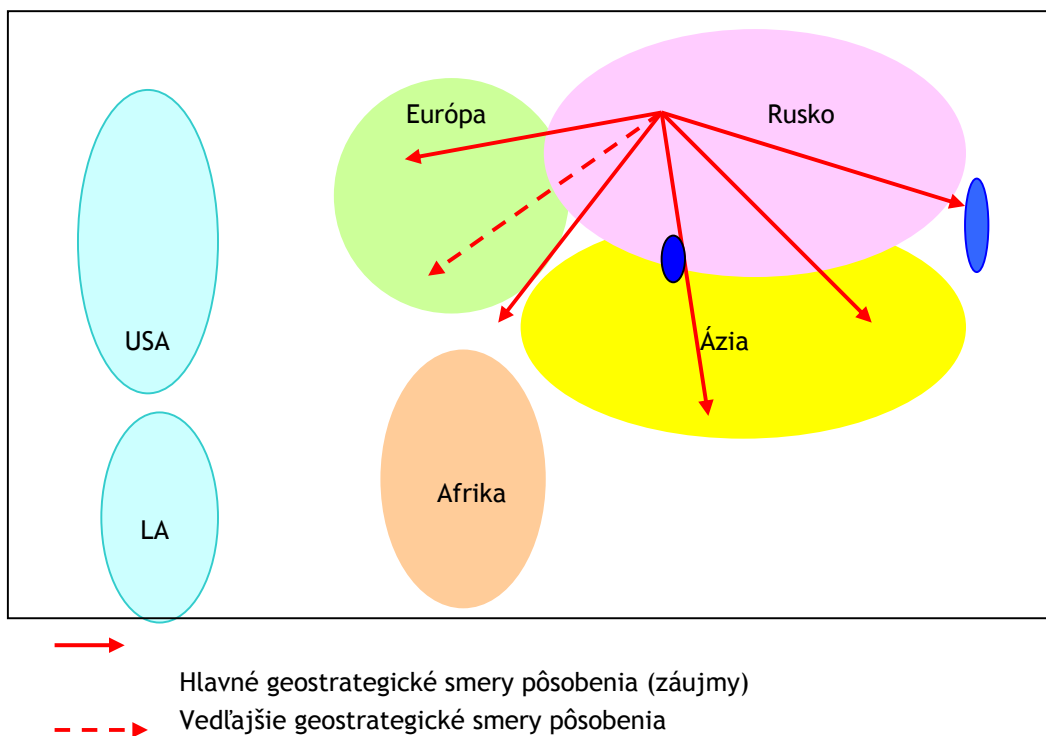
- > Hlavné geostrategické smery pôsobenia (záujmy)
- - -> Vedľajšie geostrategické smery pôsobenia

Geopolitické strategické smery pôsobenia a záujmy Ruska sú: Európska únia, Japonsko, Čína, Kaukazský región, India, Irán a vedľajším významným európsky Balkán a priestor medzi Čiernym a Stredozemným morom. (obrázok č. 11)

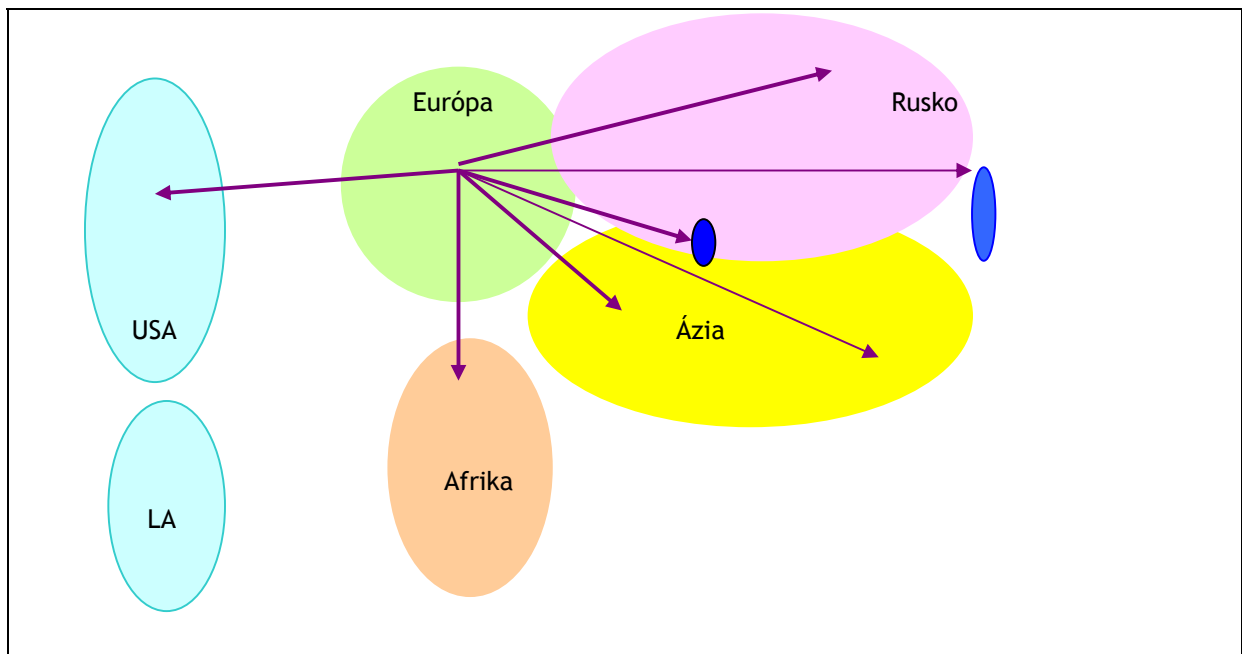
Strategickými smermi geopolitického pôsobenia Európskej únie sú: USA, Rusko (Sibír) a Kaukazský región, Blízky východ, Čína, Japonsko a Severná Afrika. (obrázok č. 12)

Strategickými geopolitickými smermi záujmu a pôsobenia Číny sú: Tchaj-wan, Japonsko, Indonézia, India, Rusko a Európska únia. (obrázok č. 13)

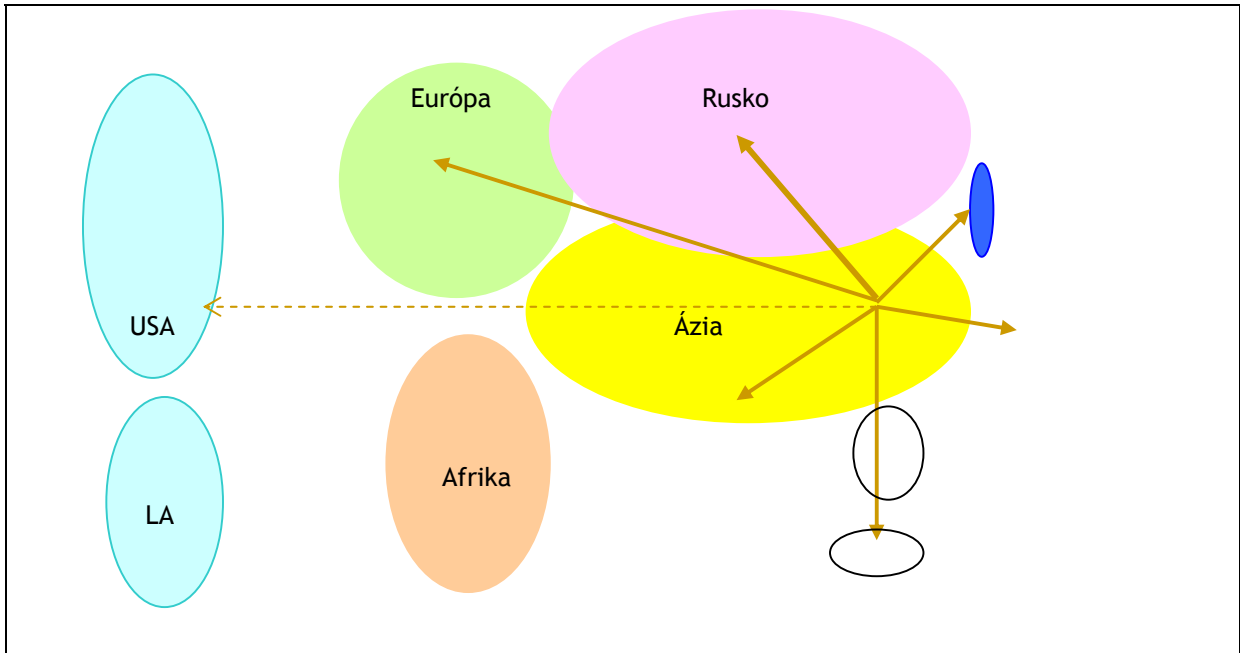
Obrázok č. 11 Geostrategické smery pôsobenia (záujmy) Ruska

Obrázok č. 12 Geostrategické smery pôsobenia (záujmy) EÚ

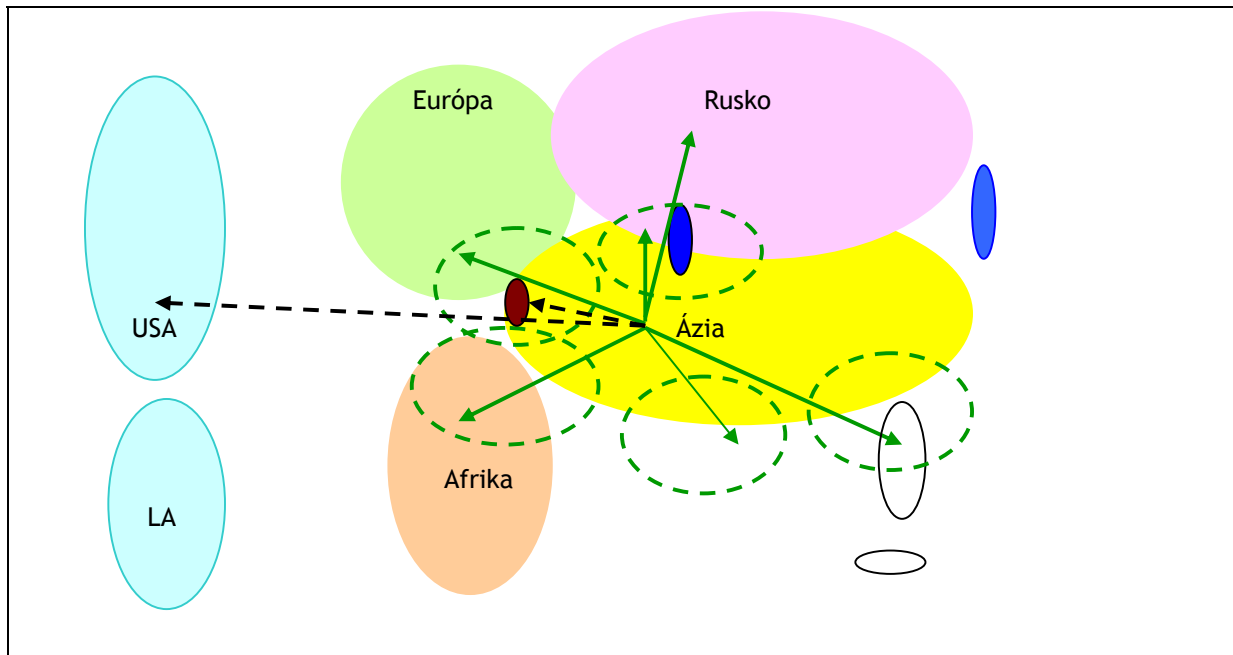
Obrázok č. 13 Geostrategické smery pôsobenia (záujmy) Číny

Geostrategické záujmy, smery a oblasti záujmu a geopolitickej aktivity islamských štátov sú: USA, európsky Balkán, Severná Afrika, región Indického oceánu, juhu Ruska, kaspickej oblasti, Indonézie a čiastočne aj Číny. (obrázok č. 14) V tejto súvislosti však treba prísne odlišovať, diferencovať, aký vzťah zaujíma k týmto spomínaným priestorom, aktérom ten ktorý islamský štát. Zatiaľ čo pre Saudskú Arábiu je USA strategickým spojencom, je pre Irán nepriateľom. Vzťah medzi Saudskou Arábiou a Iránom je nepriateľský. Zatiaľ čo Irán „komunikuje“ s Ruskom, USA ho pokladá za jedného z najväčších nepriateľov a nevyklučuje proti nemu ani použitie vojenskej sily. Teda o Islame, islamskom priestore, islamských štátoch zatiaľ (ukazuje sa že ešte dlho) nie je možné uvažovať ako o homogénnom geopolitickom celku, ako o globálnom geopolitickom bloku. Je to orientačne a hodnotovo veľmi rôznorodý, nejednotný a konfliktný priestor, ktorý čaká len na svoju zásadnú geopolitickú premenu. Práve dnešní hlavní globálni aktéri sa usilujú, aby táto premena bola podľa ich predstáv, pod ich kontrolou. Výsledok je Čierna diera.

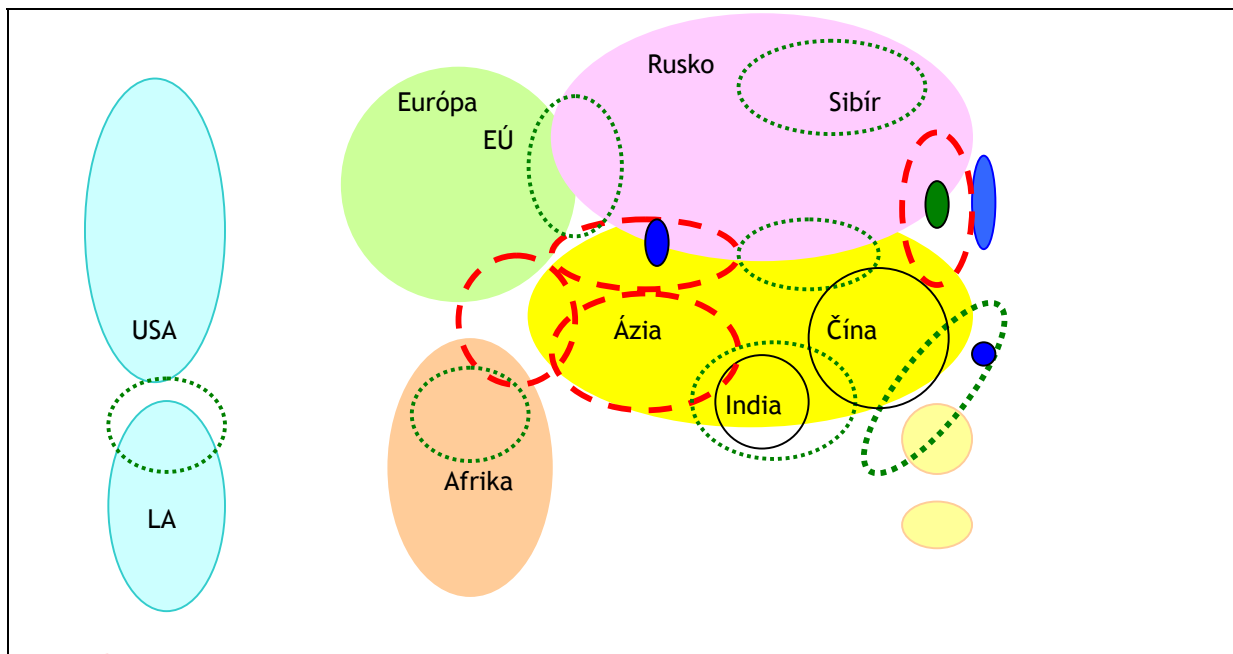
Geostrategické osi sú výsledkom strategických geopolitických záujmov a postupov geopolitických aktérov. Výsledkom ich geopolitického pohybu a prenikania do geopolitických priestorov je stret týchto pohybov, rozdielných záujmov. Takéto strety spôsobujú, že sa v daných priestoroch vznikajú konflikty a napätie, vznik možných vojen. Voláme ich geopolitické ohniská. Sú priestorom, miestom, kde možno najviac očakávať konflikty a vojny. Preto ich odhaľovanie a skúmanie má mimoriadny význam pre predvídanie geopolitických pohybov a zmien, pre predpovedanie budúcich možných geopolitických štruktúr a os. Podľa súčasnej analýzy globálneho geopolitického priestoru a strategických pohybov aktérov možno predpokladať, že až do roku 2020 budú geopolitickými ohniskami nasledujúce priestory, regióny: panamský prieplav a Karibik, Stredozemné more - Blízky východ, Stredná Ázia, širší Kaspický región (celá oblasť od Čierneho mora až po mongolské a čínske hranice, priestor medzi Pakistanom a Indiou a Indického oceánu, celý región (najmä severný) Indonézie, región okolo Tchajwanu, región Kórejského polostrova a Sibír. (obrázok č. 15)

Obrázok č. 14 Geostrategické smery pôsobenia (záujmy) Islamu

- - - ➤ Hlavné geopolitické vplyvy, záujmy Islamu
- ⋯ Hlavné geostrategické priestory záujmu Islamu, asymetrický boj
- - - ➤ Hlavné nepriateľské geopolitické pôsobenie (USA a Izrael)

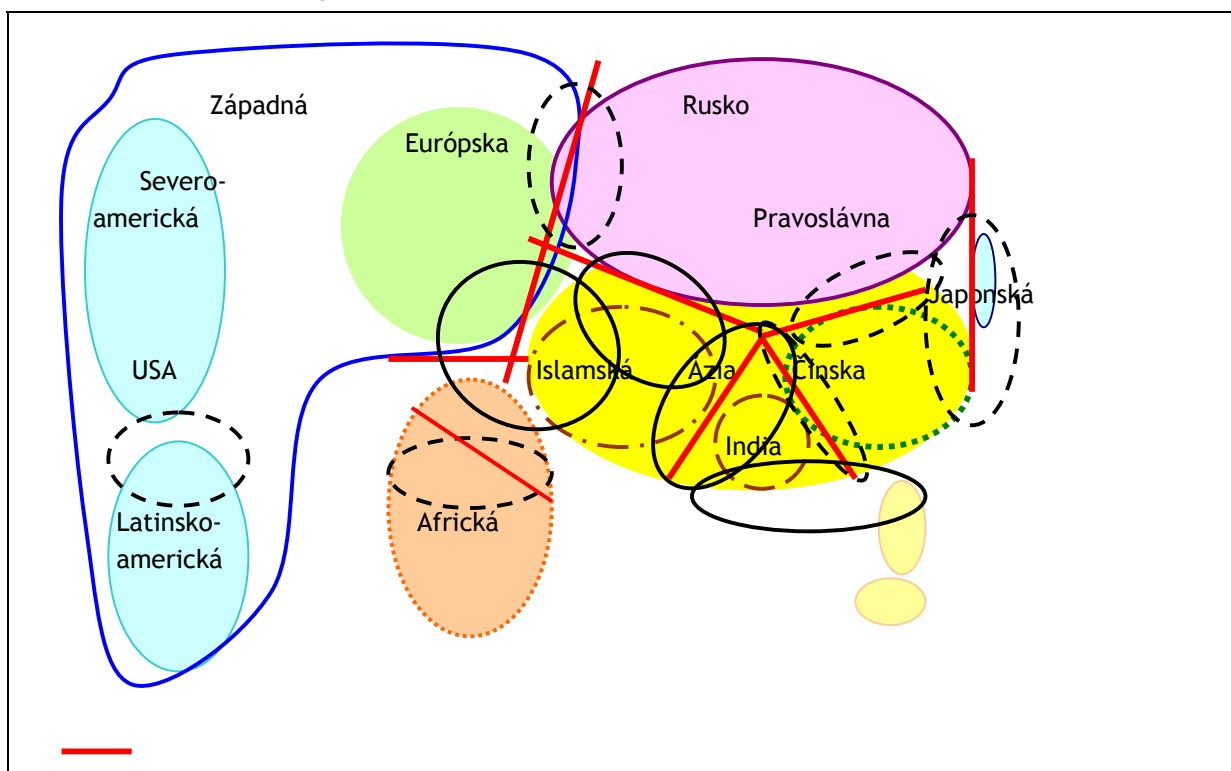
Obrázok č. 15 Globálne geostrategické ohniská 2010 - 2020

- ⋯ Globálne geopolitické ohniská
- ⋯ Budúce možné geopolitické ohniská

Na utváraní novej globálnej geopolitickej štruktúry, geostrategických línií a os budú ešte výraznejšie vplývať aj rozvoj, aktivity a stret civilizácií. Predpokladá sa, že „horúcimi“ priestormi budú práve tie oblasti, kde sú hranice medzi civilizáciami. Bude to spôsobené predovšetkým ich rozvojom, odstredivosťou, prienikom do susedných priestorov, diferenciaciou, hľadania si nových spojencov, ale i objavením nových nepriateľov. Je to spôsobené aj tou skutočnosťou, že sa hranice civilizácií nachádzajú jednak na obranných geopolitických líniách, a jednak na geostrategických osách a líniách hlavných globálnych a novo nastupujúcich geopolitických aktérov. V ďalších rokoch je možné očakávať, že hlavnými zlomovými líniami, kde existujú a budú sa stretávať civilizácie a hlavné geopolitické mocnosti, kde budú vznikať pretlaky a kolízie sú: línia medzi Africkou civilizáciou a Európskou civilizáciou, medzi Africkou civilizáciou a Islamom, medzi Európskou civilizáciou (Kresťanskou) a Ruskom (Pravoslávnu), medzi Pravoslávnu civilizáciou (Ruskom) a Islamom, medzi Pravoslávnu civilizáciou a Čínskou civilizáciou, medzi Islamom a Indickou civilizáciou, medzi Islamom a Čínskou civilizáciou, medzi Čínskou civilizáciou a Japonskom, medzi Indickou a Čínskou civilizáciou a indonézske Islamom, medzi Severoamerickou civilizáciou a Latinskoamerickou civilizáciou. (obrázok č. 16)

Obrázok č. 16 Geostrategické zlomové línie a ohniská z hľadiska „konfliktu civilizácií“

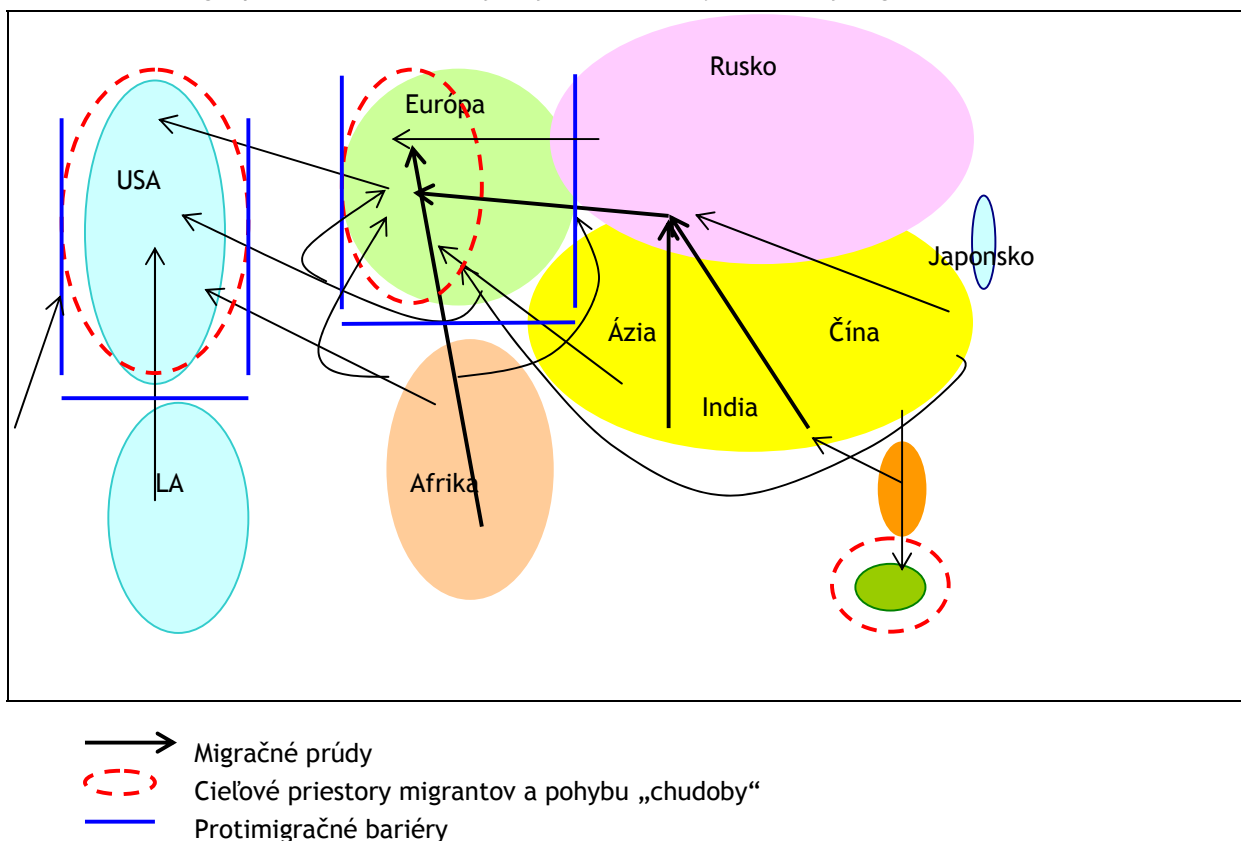

- Geostrategické zlomové línie, hranice civilizácií
- Hlavné a aktuálne geopolitické civilizačné ohniská, stret civilizácií
- Možné (latentné) geopolitické civilizačné ohniská

Nové geostrategické, predovšetkým však obranné geopolitické bariéry budú určované, ovplyvňované budúcim možným (predpokladaným) globálnym sociálnym chaosom, ktorý bude výsledkom neustále

prehlbujúceho sa rozdielu medzi bohatými krajinami (USA a Európska únia) a chudobnými krajinami (Afrika, Ázia a Latinská Amerika). Nárast chudobných štátov s nízkym ekonomickým rozvojom, nárast masy chudobných a nezamestnaných spôsobí nielen narušenie politického poriadku v týchto krajinách, ale i masovú migráciu, ktorá bude čoraz viac prenikať do vyspelých krajín a „narúšať“ poriadok, sociálnu a politickú stabilitu. Možno preto očakávať, že vyspelé krajiny Západu sa budú brániť. Najskôr administratívnymi cestami (víza a povolenie na vstup do týchto štátov), následne na to vytváraním strážených hraníc a hraničných prechodov, a neskôr i vytváraním rozsiahlych pásiem a línii, brániacich ich vstupu, spojených so sprísňovaním kontroly na voľný pohyb ilegálnych migrantov vo vnútri týchto štátov. Boj proti tomuto migračnému pohybu bude zložitý, nakoľko bude masový a dobre organizovaný. Migrantom pôjde o prežitie, preto budú vstupovať do nepredstaviteľných asymetrických rizík. Pravdepodobne to zhorší konflikt medzi civilizáciami, štátmi, národmi a náboženstvami. Pravdepodobne najmasovejšie a najintenzívnejšie migračné tlaky budú vychádzať z Afriky, Strednej Ázie a Latinskej Ameriky. Hlavnými smermi pohybu migrácie budú: z Latinskej Ameriky do Severnej Ameriky, z Afriky do Európy (francúzskou, albánskou a talianskou cestou), zo Strednej Ázie (rumunskou, ukrajinskou a stredomorskou cestou) do Európy a USA, zo Strednej Ázie a Kaspickej oblasti (cez Rusko a Ukrajinu) do Európy, z Indie a Vietnamu do Európy. Proti tomuto pohybu si Západ vytvorí bariéry, línie, ktoré budú prebiehať po spodnom a východnom a západnom okraji ako USA, tak i Európskej únie, teda akési „geopolitické obranné U“. (obrázok č. 17)

Obrázok č. 17 geopolitické ťaženia krajín „juhu“, chudoby a masovej migrácie

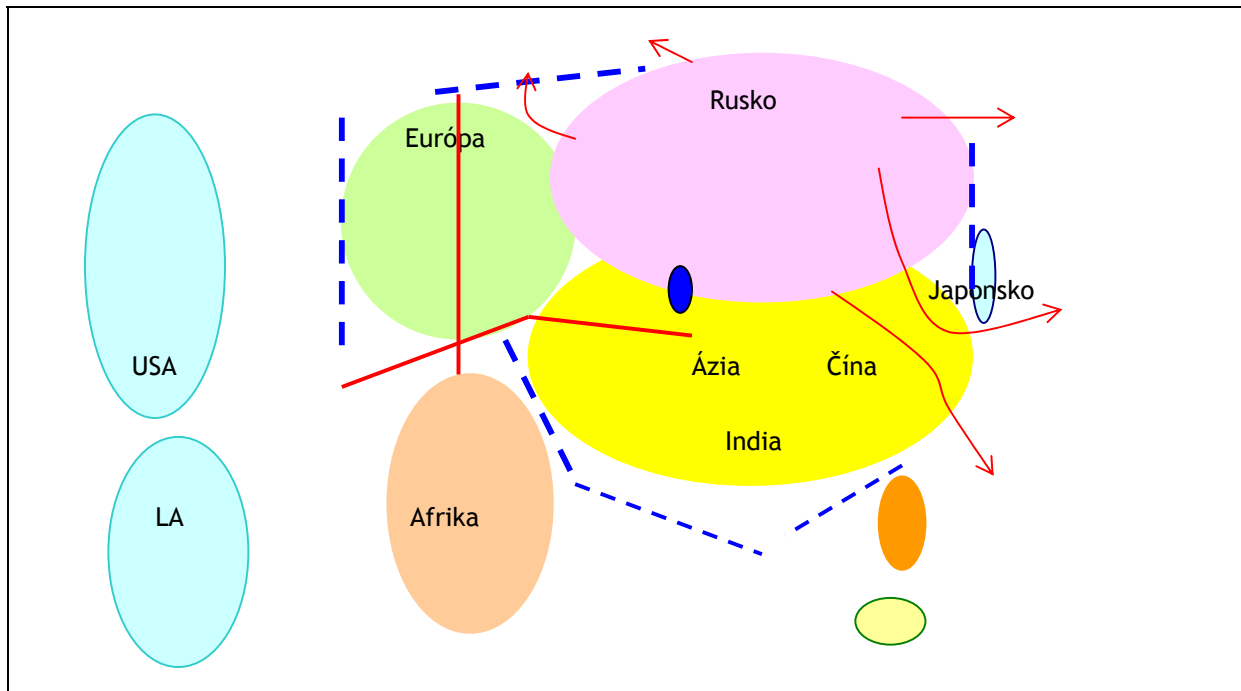

Najdlhodobejšie geostrategické osi sú určované protichodným pohybom síl Mora a síl Pevniny (Zeme). Toto vzájomné prenikanie a snaha o ovládanie jeden druhého je jednou zo základných a hlavných geopolitických tendencií, zákonitostí. Pričom osobitnými a kľúčovými oblasťami sú mnohými geopolitickými stratégmi považované Heartland a Rimland. Preto všetky globálne hlavné mocnosti pokladajú za najväčšiu globálnu hrozbu, keby sa poradilo jednej mocnosti zmocniť sa celej Eurázie,

mať nad ňou kontrolu, ovládať ju. Tento stav nedovolí ani Rusko, ani Európska únia, ani Čína, ani Islam, ale ani USA niektorému eurázijskému aktérovi. V tomto kontexte sa vytvárajú geostrategické obranné línie a bariéry, ktorých zmyslom je zabrániť všetkým hlavným aktérom, aby zjednotili a pod svoju kontrolu dostali celú Euráziu, aby si zaistili plynulý pohyb cez celú Euráziu oboma smermi východ - západ (Veľká Británia - Japonsko) a sever - juh (Rusko - Indický oceán). Preto sa hlavnými obrannými líniami Západu proti prenikaniu Ruska k moriam stali: línie na východnej hranici Európy (počas studenej vojny na tzv. železnej opone a dnes na Ukrajine (obrázok č. 18), na východnej hranici Ruska (Japonsko) a na južnej hranici Indie (Kolamba), aby zabránili integráciu v záujme vyvažovania moci a sily v neprospech ktoréhokolvek hlavného geopolitického aktéra. V súčasnosti má najmocnejšiu pozíciu USA, preto ich prienik je najvýraznejší, preto stavanie týchto geostrategických obranných bariér je skôr pod ich kontrolou a preto sa budú snažiť čo najdlhšie ich udržať. Ak porovnáme súčasné geostrategické obranné línie Západu (USA a NATO) s geostrategickými obrannými líniami počas studenej vojny (obrázok č.), vidíme, že došlo k značným zmenám, osobitne v Európe. Obranná geostrategická línia Západu nie je na hranici Západnej Európy (železná opona), ale (momentálne) za hranicou východoeurópskych štátov (mimo Bieloruska a Ukrajiny (?zatiaľ)). Obranná strategická línia po skončení studenej vojny neexistovala medzi ZSSR a Čínou. Počas vojny vo Vietname a v Afganistane sa zo strany ZSSR „odstraňovala“ aj smerom k Indickému oceánu a Tichému oceánu. Dnes je situácia taká, že hlavné obranné protiintegračné a odstredivé strategické línie sú aj od Kaspického mora k Turecku, od kaspického mora k Iracko-Iránskym hraniciam, od Kaspického mora k Afganistanu a Pakistanu, od čierneho mora k hraniciam Číny, od Indie po Tchaj-wan a od Tchaj-wanu po Beringov prieliv. Do roku 2020 možno predpokladať, že geostrategické bariéry proti pohybu síl Mora i Zeme budú v priestore Ukrajiny (skôr za jej dnešnými východnými hranicami), v priestore Iraku (skôr za jeho dnešnými hranicami), v priestore Kaspického mora (skôr za severnými hranicami dnešného Gruzínska) a veľké úsilie bude o vybudovanie geostrategických bariér medzi Ruskom a Čínou. (obrázok č. 19) Vytvorenie tejto bariéry je však dosť neisté a komplikované. Čím väčší bude tlak a prienik síl Mora do Eurázie, do jej strednej a východnej časti, tým viac bude pravdepodobnejšie, že sa tieto susedné eurázijské mocnosti budú geopolitiky spájať.

Globálna geostrategická štruktúra a osi sú určované aj hlavnými globálnymi geopolitickými komunikáciami. Jedná sa o trasy, spájajúce jednotlivé štáty, regióny a kontinenty; trasy, po ktorých sa pohybujú ľudia, tovar, surovina a energia. Jedná sa o trasy, ktoré umožňujú jednotlivým aktérom pohybovať sa po globálnom geopolitickom priestore. Ich strategický význam spočíva v tom, že zablokovanie týchto ciest by mohlo vážne ohroziť existenciu a plynulý rozvoj aktérov. Mohlo by ich nútiť si hľadať náhradné trasy, ktoré by však mohli u mnohých aktérov priniesť obrovské komplikácie a náklady. Hlavná globálna geostrategická trasa je od Atlantického

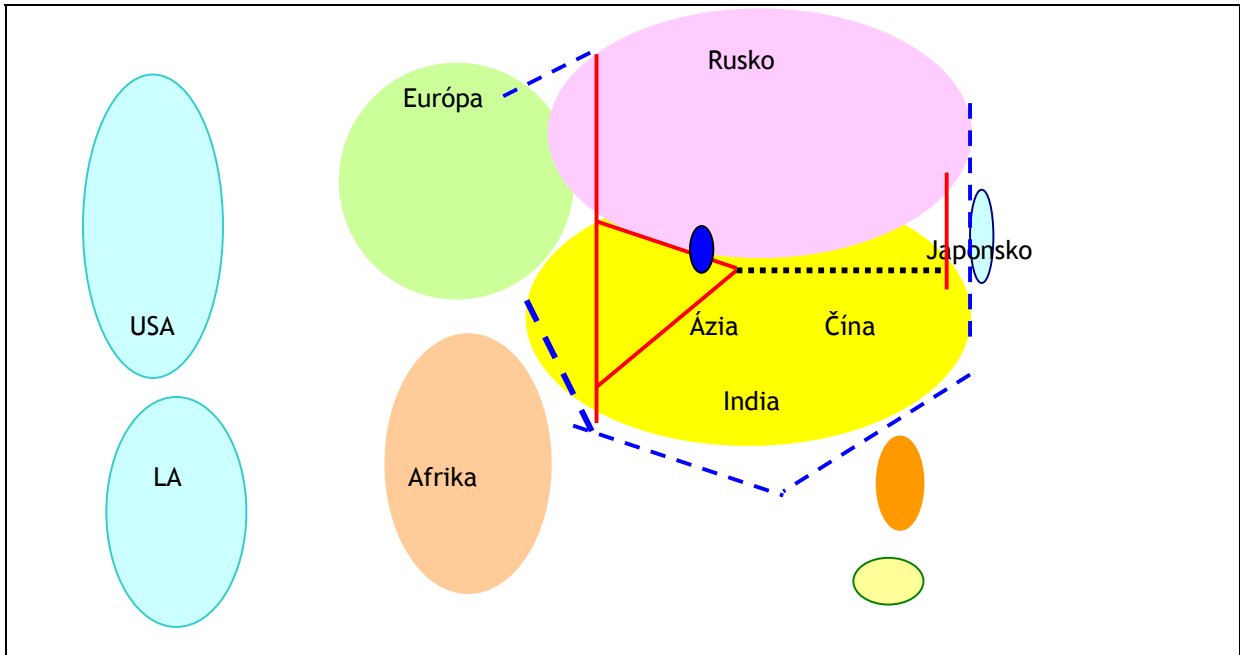
Obrázok č. 18 Geostrategické smery a línie z hľadiska pohybu Mora a Pevniny „studená vojna“

- Geostrategické bariéry vnútorného kruhu, brániace integrácii Eurázie pod jednu pozemnú mocou, alebo ovládanie Eurázie jednou mocnosťou (alianciou)
- - - Geostrategické bariéry vonkajšieho kruhu, preniku k Moru

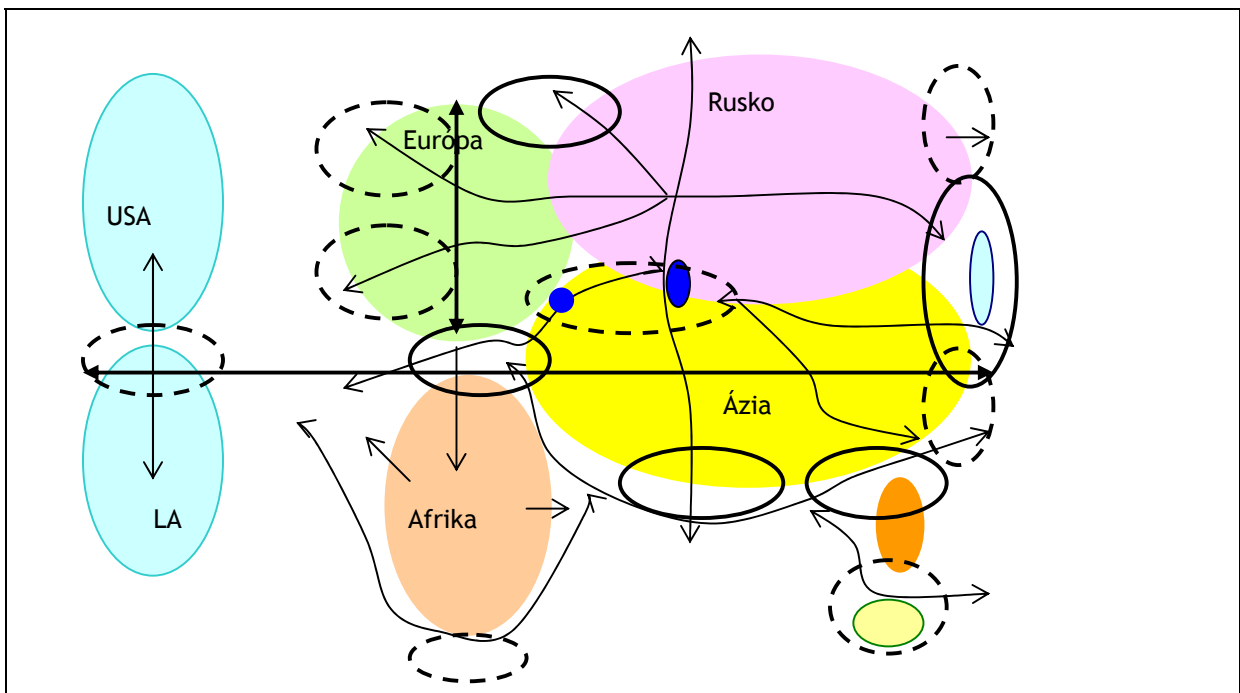
oceánu, Karibiku, cez Stredozemné more, celou Áziou až k Japonsku, k Tichému oceánu. Ďalšia globálna geostrategická trasa vedie od Nórska až k Severnej Afrike. Táto sa delí na tri kontinentálne: smerom k Maroku, k Alžírsku a Turecku. Geostrategickými komunikačnými uzlami sú oblasti: Barentsovo mora, Japonského mora, Juhočínskeho mora, Srí Lanky, Stredozemného mora. Hlavnými kontinentálnymi komunikačnými uzlami sú: Panamský prieply, Severné more, Keltské more, Biskajský záliv, región od Kaspického po Čierne more, región okolo Kapského mesta, Tasmannovo more, Rafurské more, Východočínske more a Ochotské more. (obrázok č. 20) V tejto súvislosti však treba poznamenať, že ich geostrategický význam a hodnota sa budú meniť v súvislosti s rozvojom novej techniky, materiálov, alternatívnych surovín a energetických zdrojov. Napríklad podmorské dopravné cesty, nová letecká technika, vývoj a zavádzanie obojživelníkov, nové alternatívne zdroje energie, nové umelé suroviny atď. Napriek dynamickému rozvoju dopravnej a komunikačnej technológie možno predpokladať, že hustota a prepojenosť geostrategických komunikačných tras sa bude zvyšovať. (obrázok č.) Do roku 2030 vzniknú ďalšie geostrategické komunikácie. Predĺži sa komunikačná trasa od Nórska až po Nigériu. Pravdepodobne pribudnú: kontinentálna trasa od Nórska až po Indiu, od Kaspického mora až k Stredozemnému moru, od Barentsovo mora, cez kaspický región až po Indiu, od Ochotského mora, cez Sibír až po Holandsko, od Sibíri k Japonsku, k Číne a k Indii. V prípade zhoršenia vzťahov medzi Európskou úniou, NATO a Ruskom, ako i v súvislosti s možným vyvažovaním Ruska s juhoázijskými mocnosťami (Čína, Inda, Irán a Japonsko) by mohlo dojsť k „blokovaniu“ komunikačnej trasy z Ruska (Sibír) a z Kaspického regiónu. (obrázok č. 21a a b)

Obrázok č. 19 Geostrategické smery a línie z hľadiska pohybu Mora a Pevniny okolo roku 2020

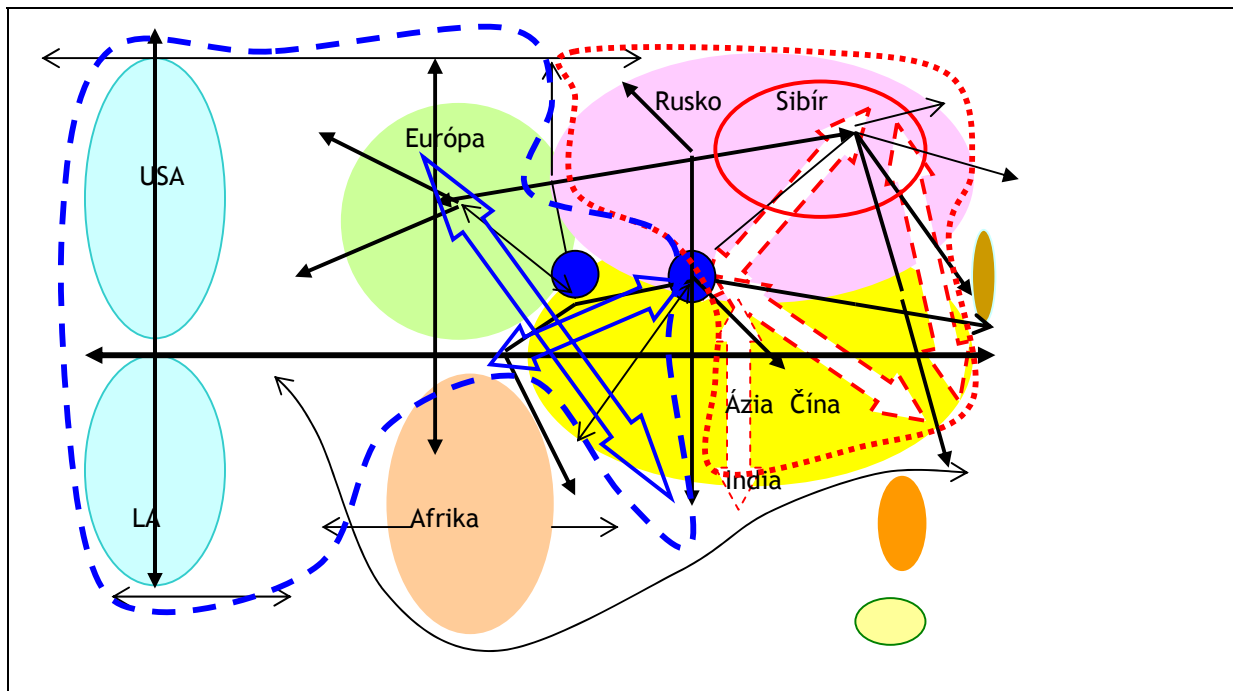
- Geostrategické bariéry vnútorného kruhu, brániace integrácii Eurázie pod jednou pozemnou mocou, alebo ovládanie Eurázie jednou mocnosťou (alianciou)
- - - Geostrategické bariéry vonkajšieho kruhu, preniku k Moru
- Málo pravdepodobné geostrategické bariéry proti integrácii Ruka a Číny

Obrázok č. 20 Geopolitické komunikácie v súčasnosti

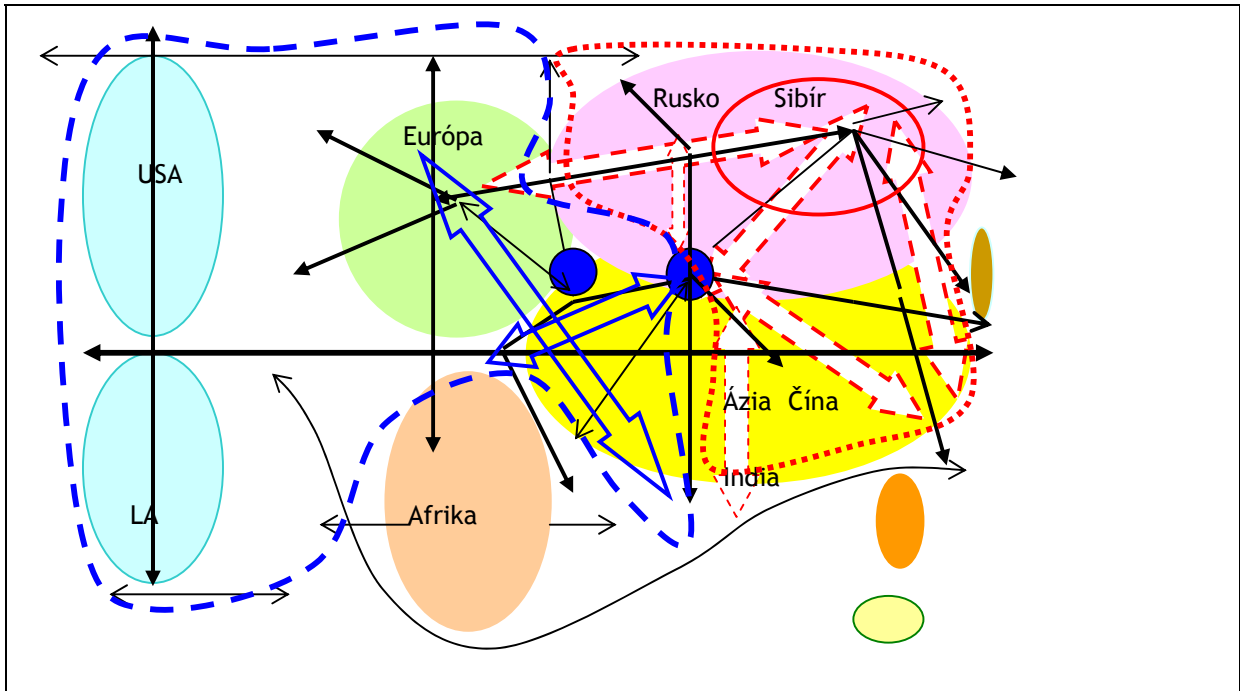

- Geostrategické komunikačné uzly
- Hlavné kontinentálne komunikačné uzly
- Geostrategické komunikácie
- Hlavné komunikácie

Obrázok č. 21a Možné geopolitické komunikácie v roku 2020 - 2030

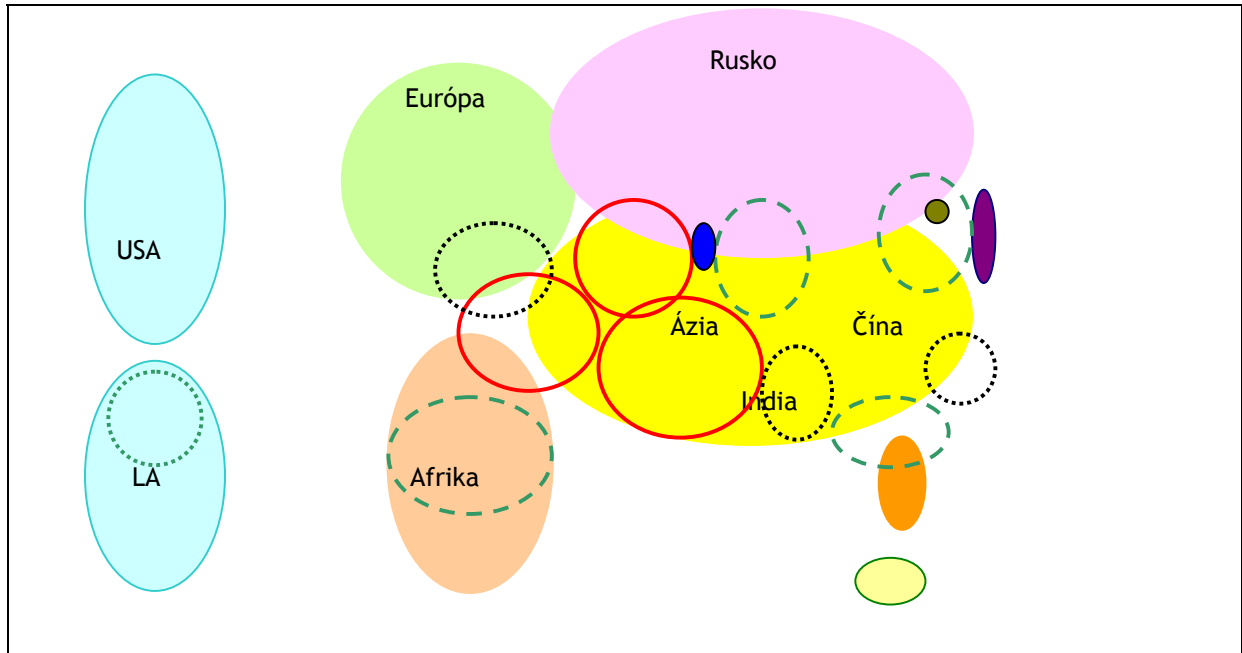

Obrázok č. 21b Možné geopolitické komunikácie v roku 2020 - 2030

Geopolitické smerovanie aktérov, smer ich pôsobenia je ovplyvňovaný aj geopolitickými priestormi, kde prebiehajú vojenské akcie, alebo geopolitickými ohniskami, kde môže dôjsť k rozpútaniu vojenského konfliktu. V tejto súvislosti však treba zvýrazniť, že práve vojny a konflikty sú prevážne výsledkom, následkom stretu pohybu geopolitických aktérov v konkrétnom priestore. Každá bojujúca strana si chce všetkými formami a prostriedkami - teda i vojenskými - presadiť svoj vplyv, záujmy a ciele v konkrétnom regióne. Výsledkom takéhoto nekompromisného protichodného pohybu je zrážka aktérov, ktoré má podobu vojny. Najostrejšia je ozbrojená, vojenská. Regióny, kde v súčasnosti prebiehajú vojny a ozbrojené zrážky sú: Irak, Blízky východ a Kaspický región. Oblasti, kde je možné očakávať konflikty a ozbrojené zrážky, ktorých niektoré môžu vyústiť do vojny sú: Stredná Afrika, Kaukazský región, Indonézia a Kórea. Oblasti, kde sú ozbrojené zrážky a vojny pravdepodobné - hoci menej - sú: Latinská Amerika, Balkán (európsky), oblasť medzi Afganistanom, Pakistanom a Indiou a Tchaj-wan. (obrázok č. 22)

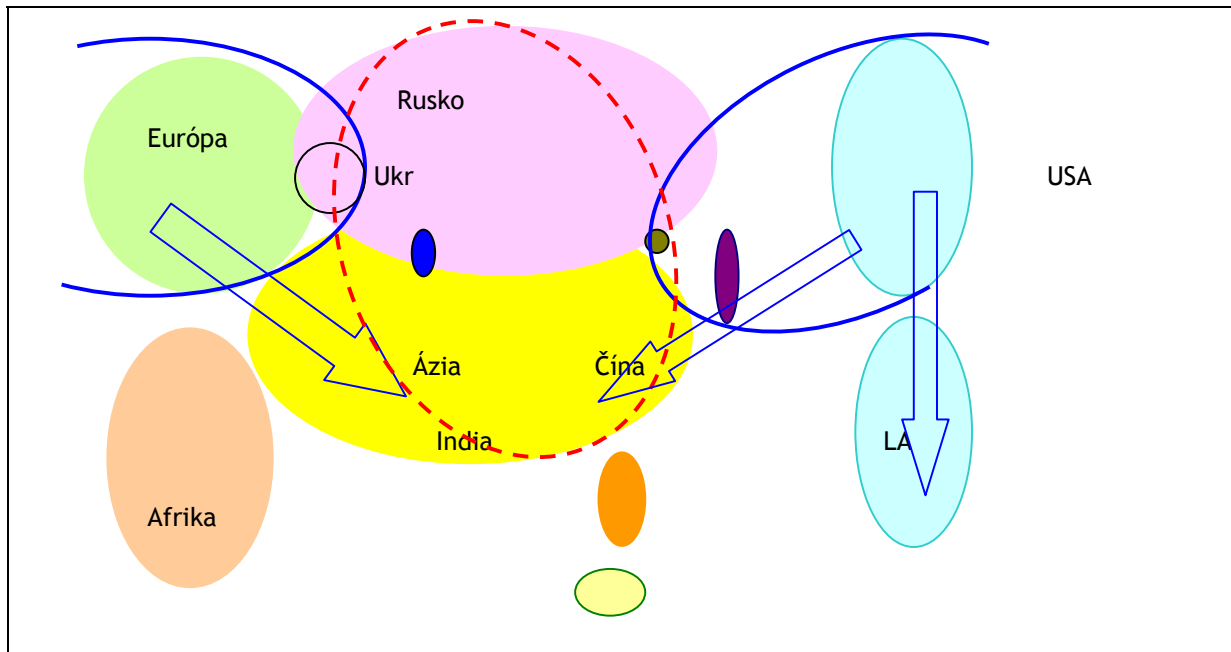
Obrázok č. 22 Oblasti vojenských konfliktov

- Oblasti pokračujúcich, alebo možných vojenských konfliktov do 10 rokov
- - - ○ Oblasti možných vojenských konfliktov do 20 rokov
- ... ○ Málo pravdepodobné, ale možné vojenské lokálne konflikty

Aká bude globálna geopolitická štruktúra? Aké budú globálne geopolitické bloky? Na túto otázku hľadá odpoveď veľa politických garnitúr, elít a odborníkov. Možností je mnoho. Ak by som sa však mal rozhodnúť pre dve, potom by to boli modely, mapy znázornené na obrázkoch č. 23 a 23b. Obrázok č. 23a predstavuje globálnu geopolitickú štruktúru, geopolitickú mapu sveta, kde Západ, Atlantik, More, NATO má pod kontrolou celú východnú a západnú časť Eurázie a Latinskej Ameriky a aktívne ovplyvňuje, zasahuje do geopolitických pohybov krajín Ázie a Tretieho sveta. Medzi týmito globálnymi blokmi, priestormi by ležalo Rusko so svojimi možnými geopolitickými spojencami - Čínou, Indiou a Iránom (ak medzitým nedôjde k jeho vojenskému napadnutiu a obsadeniu USA a NATO kvôli snahám o získanie jadrových prostriedkov a aktívneho ovplyvňovania a podporovania protiatlantického odporu). Obrázok č. predstavuje globálnu geopolitickú štruktúru, mapu sveta, kde Západ „získal“ na svoju stranu Rusko, vytvoril s ním akúsi geopolitickú dohodu, blok. Vytvoril by sa tak historicky nový integrovaný globálny geopolitický Sever, oproti globálnemu geopolitickému Juhu. Globálny geopolitický Juh by predstavovali predovšetkým: Čína, India, Indonézia, rozvinuté (nie prozápadné) arabské štáty a oblasť Latinskej Ameriky. Dnes je síce veľmi ťažko si -hoci i teoreticky - predstaviť integráciu Latinskej Ameriky s iným štátom, než je USA, ale do ďalekej budúcnosti (skôr za horizontom 2020) to nie je možné vylúčiť. Takáto geopolitická štruktúra je možná predovšetkým vtedy, ak by Čína našla skôr v Latinskej Amerike, než v Rusku svojho vyvažovacieho partnera a Rusko by „nemohlo“ pokračovať vo svojom vyvažovaní a integrácii smerom na juh, smerom k Indii a Číne.

Obrázok č. 23a Globálna geopolitická štruktúra a globálne geopolitické bloky do roku 2020

Na základe predchádzajúcej geopolitickej analýzy súčasného sveta je možné konštatovať, že v roku 2020 - 2025 budú:

1. hlavnými globálnymi geopolitickými aktérmi: USA, EÚ (Nemecko a Francúzsko), Rusko, Čína a India. Aktívnymi hráčmi budú: Veľká Británia Japonsko, Turecko, Irán (ak sa nedostane do vojny s USA), Brazília a Nigéria.
2. základnými geostrategickými osami: USA - Európska únia - Rusko a Japonsko; USA - Japonsko - Indonézia (Ďaleký východ); USA - Blízky a Stredný východ; Európska únia - Severná Afrika; Európska únia - Kaspický región - Rusko (Sibír); Európska únia - Blízky a Stredný východ; Rusko - India; Rusko - Čína a Rusko - Japonsko.
3. globálnymi geopolitickými ohniskami regióny okolo: Panamy, Kuby, Bieloruska, Ukrajiny, Kaspického mora, Turecka, Iránu, Indonézie, Tchaj-wanu, Kórejského polostrova a Nigérie (smerom na sever). Nedá sa vylúčiť ani geopolitické „prebudenie“ Latinskej Ameriky a Južnej Afriky.
4. globálnymi geostrategickými pritiintegračnými a protivyvažovacími líniami: línia medzi EÚ a Ruskom, línia medzi EÚ a Islamským regiónom, línia medzi islamským regiónom a Severnou Afrikou, línia medzi Ruskom a Áziou, línia pozdĺž pobrežia Indie, línia medzi Čínou a Indonéziou, línia medzi Ruskom a Japonskom.
5. globálnymi obrannými geostrategickými líniami Západu: línia pozdĺž východného a západného pobrežia USA a severu Kanady, línia medzi EÚ a Ukrajinou (pravdepodobne aj za Ukrajinou), línia na juhu Ruska, línia od Čierneho mora k Suezskému prielavu, vertikálna línia od Kaspického mora k Indickému oceánu, línia od Indie k Tchaj-wanu cez Indonéziu, línia medzi Čínou a Tchaj-wanom, línia medzi Japonskom a Ruskom.
6. základnými globálnymi geostrategickými uzlami oblasti: Barentsovho mora, Japonského mora, Juhočínskeho mora, Srí Lanky, Stredozemného mora. Hlavnými kontinentálnymi komunikačnými uzlami: pre Ameriku Panamský prielav; pre Euráziu: Severné more, Keltské more, Biskajský záliv, región od Kaspického po Čierne more, región okolo Kapského mesta, Tasmannovo more, Rafurské more, Východočínske more a Ochotské more.

Obrázok č. 23b Globálna geopolitická štruktúra a globálne geopolitické bloky do roku 2020

